



**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**MISIR'DA DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI
VE KARŞISINDAKİ ENGELLER**

PINAR ZEYBEK

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFRIKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

KASIM 2015



**MISIR'DA DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI VE KARŞISINDAKİ
ENGELLER**

Pınar ZEYBEK

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ORTADOĞU VE AFRIKA ÇALIŞMALARI BİLİM DALI**

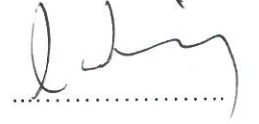
**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

KASIM 2015

Pınar ZEYBEK tarafından hazırlanan “Mısır’da Demokratikleşme Çabaları Ve Karşısındaki Engeller” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

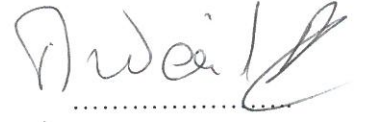
Danışman(Başkan): Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum



Üye: Doç. Dr. Nail ALKAN
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum



Üye : Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN
Diplomasi ve Uluslararası İlişkiler / Siyasi Tarih Anabilim Dalı,
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum



Tez Savunma Tarihi: 18/11/2015

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.



Prof. Dr. Suna BAŞAK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.


Pınar ZEYBEK
18.11.2015

MISIR'DA DEMOKRATİKLEŞME ÇABALARI VE KARŞISINDAKİ ENGELLER
(Yüksek Lisans Tezi)

Pınar ZEYBEK

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kasım 2015

ÖZET

Ortadoğu'da başlayan Arap Baharı süreci ile beraber bölge ülkelerinde demokratik rejim talepleriyle ayaklanmalar yaşanmış, devlet güçleri ve halk arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Yüzbinlerce kişinin yaşamını yitirdiği olaylar sonrasında kurulmaya çalışılan yeni düzende demokratikleşme adına verilen mücadele başarılı olamamıştır. Bunun en önemli örneklerinden biri Mısır'da yaşanmıştır. Mısır'da halk ayaklanmasıyla beraber otuz yıldır iktidarda olan diktatör rejim devrilmiştir. Halk demokratikleşme adına önemli bir zafer kazanmıştır. Fakat beklendiği gibi bir demokratik düzen gerçekleşmemiştir. Mısır yıllardır devam eden diktatör rejimden kurtulamamıştır. Devrilen rejimin arkasından yönetime el koyan askeri yönetim eski rejime ait vesayetini hukuk, güvenlik, siyaset ve sosyal yaşamın her alanında işleterek demokrasinin yerleşmesine imkan tanımamıştır. Mısır bu bağlamda bölgenin geleceği ile ilgili yapılacak değerlendirmeler için incelenmesi önem taşıyan bir aktör olmuştur.

Bilim Kodu : 1141

Anahtar Kelimeler : Ortadoğu, Arap Baharı, Müslüman Kardeşler, Mısır, Demokratikleşme.

Sayfa Adedi : 122

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN

THE DEMOCRATIZATION EFFORTS IN EGYPT AND THE CHALLENGE

(M.S. Thesis)

Pınar ZEYBEK

GAZİ UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

November 2015

ABSTRACT

With the Arab Spring initiated in the Middle East, a series of uprisings took place in the region countries in a domino effect, with the demand of democracy. There has been severe conflicts between state powers and ordinary people. Democratization efforts in the new order tried to be built in the aftermath of the events caused the lives loss of hundred of thousands people has not been accomplished. There is no doubt that one of the most important examples of this has occurred in Egypt. As a result of the mass anti-regime protests in Egypt, the thirty-year dictator regime of Husnu Mubarak toppled. A significant Victory was gained by the ordinary people in the name of democratization. However, it was not possible to establish a democratic state as desired. The long-lasting dictator regime in Egypt could not end. The military government seizing power in the wake of the overthrown regime prevented the establishment of democracy, ruling the government with the tutelage of the previous regime in the area of law, security, policy and social life. In this context, Egypt has been an important actor to examine and assess the future of the region.

Science : 1141

Key Words : Middle East, Arab Spring, Muslim Brotherhood, Egypt,
Democratization.

Page : 122

Supervisor : Prof. Cemalettin TAŞKIRAN

TEŞEKKÜR

Çalışmamı tamamlamamda değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım danışmanım Prof. Dr. Cemalettin TAŞKIRAN'a, çalışmamın önemli bir kısmında düzeltmelerle bana yol gösteren Doç. Dr. Kürşad TURAN'a, bu süreçte beni destekleyen Prof. Dr. Nail ÖZTAŞ'a ve değerli eşine, Abdullah KESKİN'e ve değerli eşi Hatice KESKİN'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan sevgili anneme, babama, kardeşime, İlknur KESKİN'e, Nilgün KESKİN ŞENKAL'a ve çok değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLERİN LİSTESİ	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1952 ÖNCESİ MISIR

1.1. Mehmet Ali Paşa Dönemi ve Reformlar	5
1.2. İngiliz Sömürge Dönemi (1882-1936)	10
1.3. Bağımsızlık Mücadelesinin Başlaması	16

2. BÖLÜM

1952 SONRASI DÖNEM

2.1. Nasır Dönemi	19
2.2. Enver Sedat Dönemi	26
2.3. Mübarek Dönemi	32

3. BÖLÜM

ARAP BAHARI SÜRECİ ve SONRASI

3.1. Müslüman Kardeşler ve Mısır Siyasi Hayatına Etkileri	39
3.2. Mısır'da Arap Baharı Süreci ve Mübarek'in Devrilmesi.....	48

Sayfa

3.3. Yüksek Askeri Konsey ve Mursi Dönemi	54
3.4. Mursi Döneminde Yaşanan Gerginlikler	65

4. BÖLÜM**MISIR'DA DARBE DÖNEMİ ve DEĞERLENDİRME**

4.1. Mısır'da 3 Temmuz Darbesi ve Sisi Dönemi.....	75
4.2. Mısır'da Demokratikleşme Çabaları ve Engeller.....	85
4.3. Son Mısır Olaylarında Türkiye'nin Tutumu	91
SONUÇ	95
KAYNAKLAR	103
EKLER.....	113
EK-1. Ortadoğu Haritası	114
EK-2. Mısır Haritası.....	115
EK-3. Wikileaks Belgesi.....	116
ÖZGEÇMİŞ	122

RESİMLERİN LİSTESİ

	Sayfa
Resim 3.1. Tahrir Meydanı	52
Resim 4.1. Güvenlik Güçleri	76
Resim 4.2. Halk İsyanı.....	85

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.e.	Adı geçen eser.
a.g.r.	Adı geçen rapor.
AB	Avrupa Birliği.
ABD	Amerika Birleşik Devletleri.
AREM	T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi.
BİLGESAM	Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
BM	Birleşmiş Milletler.
çev.	Çeviri.
DÜBAM	Dünya Bülteni Araştırma Masası.
haz.	Hazırlayan.
IMF	International Monetary Fund.
IMPR	International Middle East Peace Research Center.
OHAL	Olağanüstü hal.
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği.
ORSAM	Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi.
s.	Sayfa.
SBF	Siyasal Bilgiler Fakültesi.
SCAF	Supreme Council of the Armed Forces.
SDE	Stratejik düşünce Dergisi.
SETAV	Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği.
TASAM	Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi.
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi.
UDP	Ulusal Demokratik Parti.
yy.	Yüz yıl.

GİRİŞ

Ortadoğu, tarih boyunca dönemsel olarak önemi artan bir bölge olmuştur. Yer altı zenginliklerinin de etkisiyle büyük güçlerin mücadelelerine sahne olan bölge günümüzde ise ‘Arap Baharı’ olarak adlandırılan süreçte yeni siyasal rejimler ile birlikte değişimler yaşamaktadır. Arap Baharı sürecinde demokratik bir yönetim talebiyle meydanlarda toplanan kitleler, mevcut diktatör yöneticileri devirmiştir. Ancak ayaklanmalar sonrasında kurulan yeni düzende demokratikleşme çabalarının sonuçsuz kaldığı görülmüştür. Bölge halkının demokrasi için verdiği mücadelenin önündeki en büyük engel ise köklü bir geçmişe sahip olan otoriter yönetim geleneği olmuştur.

Arap Baharı sürecinde yaşanan gelişmelerin çıkış noktası olarak gözüken demokratikleşme çabaları bölgede yeni bir döneme kapı aralarken, Ortadoğu’daki gelişmeler değişen toplumsal yapının ve yeni siyasal rejimlerin yanında bölgede etkinlik mücadelesi veren mevcut aktörlerin de değişmesi ya da yeni aktörlerin ortaya çıkması anlamına gelecektir. Bölgede önemli bir güç olan Mısır’ın bu kapsamda incelenmesi bölge geleceğini de anlamaya yardımcı olacaktır.

Ortadoğu, sahip olduğu potansiyeli ile büyük güçler için dış politikada güncelliği ve önemi artarak devam etmekte olan bir bölgedir. Bu açıdan bölgenin siyasi çizgisini detaylıca takip etmek ve değişen rejimlerin arkasından gelen aktörlerin ya da liderlerin siyasi duruşlarını anlamaya çalışmak bölgenin geleceği adına bir tablo oluşturacaktır. Bu çalışmada hem Ortadoğu’ya hem de Afrika’ya bakan yönüyle önemli bir güç olan Mısır’ın zaman içerisinde değişen siyasi sistemi ile beraber demokratikleşme çabaları ve karşısındaki engeller incelenecektir. Mısır siyasi sisteminin geldiği noktaya, başta Müslüman Kardeşler olmak üzere Mısır’daki çeşitli grupların desteklediği Arap Baharı sürecinin etkisi ayrıntılı ele alınacaktır. Mısır’ın demokratikleşme çabalarına Arap Baharı sürecinde halkın verdiği mücadelenin hafızalara kaydedilmiş olması, Mısır toplumsal yapısının karakterine ve geleceğine önemli izler bırakacaktır.

1. BÖLÜM

1952 ÖNCESİ MİSİR

Mısır Yavuz Sultan Selim zamanında 1517 Ridaniye Seferi ile Memluk Sultanlığı yıkılarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu seferin önemli sonucu olarak zengin bir tarım bölgesi olan Mısır'ın Osmanlı'ya geçmesi, askeri ve ekonomik bir başarı olarak görülmüş ve bu zaferle birlikte halifelik Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Memlûk Devleti'nin sona ermesi ve aynı zamanda siyasi bir güç olan halifeliğin Osmanlı Devleti'ne geçmesi, Osmanlı Devleti'nin Türk-İslam dünyasında lider konumuna gelmesini ve siyasi gücünü arttırmasını sağlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu Mısır'ın yönetimini ise 1250'den beri iktidarda olan ve eski köle askerlerden gelen aristokrasiyi oluşturan Memlukların kontrolüne bırakmıştır. Memluklar 18. yüzyılda hizip kavgaları nedeniyle, köylülerin ihtiyaç duyduğu tarımsal sistemleri ve güvenlik sorunlarını ihmal ederek refah ve nüfusun gerilemesine neden olmuşlardır. Mali destekten yoksun kalan medreseler ise ulemanın yozlaşmasıyla beraber entelektüel düzeyini yitirmiştir. Hristiyan ve Yahudiler de bu sorunlardan etkilenmiş, ancak Osmanlı valileri bu duruma kayıtsız kalmışlardır. Artan asker ve köylü ayaklanmaları kimi zaman başarılı olsada sistemi reformdan geçirmeyi başaramamışlardır. Doğu ticaret yollarına hakim olmak isteyen Fransa, Osmanlı'nın bu durumundan faydalanarak Mısır'ı ele geçirmek için harekete geçmiştir. Fransa'nın bu seferinin temel sebebi İngiltere ile olan rekabetidir. Bu seferle Fransa'nın Akdeniz ticaretinin, İngiltere karşısında güvenceye alınması amaçlanmıştır.

Napolyon Bonapart, 1798'de Fransa'nın devrimci hükümeti tarafından Mısır ve mümkünse Suriye ve Irak'ı işgal etmek üzere yollanmıştır. Fransız Hükümeti, 1763'te sömürgelerini İngilizlere kaptırdığı Hindistan'ı geri almak istemiştir. Bu amaçla Napolyon, ordusunu Mısır'dan verimli Hilal yoluyla İran, Afganistan ve bugünkü Pakistan'a geçirmeyi hedeflemiş ancak başarısız olmuştur. Diğer yandan Napolyon, Memlukları yenerek Kahire'yi işgal etmiştir. Fransız işgali ile birlikte Mısırlılar için zorlu bir dönem başlamıştır. Memluk zamanında yüksek olmakla birlikte düzensiz olan vergi ve harçlar, herkesten düzenli olarak toplanmış ve baskıcı bir rejim uygulanmıştır. Fransız askerlerin ülkenin gelenek ve göreneklerine aldırmandan yaptıkları müdahaleler toplum hayatını

sarsmıştır¹. Fransız işgalinden sonra Mısır pazarlarında şarap ve rakının açık bir şekilde satılması Mısır adetlerine ve İslam dinine ters düşmüştür². Fransızlar'ın, Müslüman bayanların sokakta yürürken yüzlerini açmalarını istemesi Müslümanlar arasında hoşnutsuluk meydana getirmiştir. Yol genişletme çalışmaları sırasında bazı dükkanlarla birlikte cami ve mescitlerin de yıkılması Müslüman halkın değerlerine yönelik bir darbe olmuştur³. Mısır halkı yapılanlar karşısında Fransız yönetimine karşı giderek kin beslemiştir. Halktan alınan ağır vergiler, Napolyon'un yerine getirilmeyen vaadleri ve halkı kandırma girişimleri karşısında halk biraraya gelerek ayaklanma kararı almıştır. Fransızlar ve Mısır halkı arasında yaşanan mücadelede iki taraftan da ölenler olmuştur. Napolyon isyanı bastırmak için halkın üzerine top gülleleri göndererek halkı korkutmuş ve isyanı bastırmıştır, isyana öncülük edenler ise idam edilmiştir.

Fransız işgali 1801'e kadar sürmüştür. İskenderiye'ye İngilizlerin ve Osmanlıların birlikte yaptıkları çıkarmanın ardından genel bir Avrupa Antlaşması imzalanmış ve bu antlaşmayla Fransız kuvvetleri Mısır'dan çıkmıştır. İngiliz donanması da kısa süre sonra çekilmiştir. Napolyon istilası Mısır üzerinde süregelen İngiliz - Fransız rekabetini ateşlemiş, Osmanlı Müslümanlarının Avrupa'dan üstün oldukları yolundaki fikirleri yıkmış, Memlukları zayıf düşürmüş ve 1802'de son Britanya askeri de ülkeden ayrıldığında geride bir liderlik boşluğu kalmıştır.

Fransız işgali sırasında Mısır halkına olumlu katkı sağlayan çalışma, Napolyon'un ekibinde yer alan 167 araştırmacı, bilim adamı ve sanatçının Mısır'ın bütün yönlerini incelemek üzere taşraya giderek yaptıkları araştırmalarının sonucu olarak hazırladıkları dokuz cilt yazı ve on dört cilt resimden oluşan eserdir. Bu eser ülkenin kültürünü ve döneme ait olayları anlatan kapsamlı bir çalışma olmuştur. Fransızlar ülkeye matbaa makinesi getirmişler ve bir araştırma enstitüsü kurmuşlardır⁴. Fransızlar getirdikleri matbaa ile propaganda amaçlı Arapça yazılar basmışlar ve Mısır'ın ilk gazetesi niteliğinde dergiler yayımlamışlardır.

¹ Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L. (2011). *Kısa Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayınları, 229.

² Cevdet, A. (1994). *Tarih-i Cevdet*. (haz. D. Günday ve M. Çevik). İstanbul: Çevik Matbaacılık. (Eserin orijinali Cevdet, VI, 1309), 339.

³ Cevdet, A., a.g.e., 344.

⁴ Altundağ, Ş. (1945). *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841, I.Kısım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 21.

1.1. Mehmet Ali Paşa Dönemi ve Reformlar

Mısır'da Fransızlar ve İngilizlerden doğan boşluğu Kavalalı Mehmet Ali Paşa doldurmuştur. Kavalalı Mehmet Ali, Fransızları çıkarmak amacıyla gelen, 1799'da başarısız olduktan iki yıl sonra amacına erişen Osmanlı birliğinin Arnavut alayının komutan yardımcısı olarak görev yapmıştır. Mehmet Ali yeteneği ve cesaretiyle öne çıkarak kısa sürede komutanlığa yükselmiştir. 1805'te iktidar yarışındaki adaylar arasından sıyrılarak ulema ve ayan sınıfı tarafından desteklenmiştir. Aynı yıl Osmanlı valisine karşı bir ayaklanmayı kışkırtmış ve valinin yerine geçmek için padişahın onayını almayı başarmıştır⁵.

Mehmet Ali Paşa için Mısır, Nil vadisi sayesinde yönetim açısından kolay bir ülke olmuştur. Sorun kaynağı olarak düşman güç merkezleri ve özellikle Memluklar görülmüş, Mehmet Ali Paşa 1811'de bu güçleri ortadan kaldırmıştır. Aynı şekilde büyük bir güç ve iktidar sahibi olan ulemanın aralarındaki düşmanlıkları kullanarak ve vakıflar yoluyla yönettikleri arazilerin büyük bir kısmına el koyarak güçlerini zayıflatmıştır⁶.

Mehmet Ali Paşa izlediği reformlar konusunda, öncekilerden farklı olarak, Avrupa'nın üniformalarını, silahlarını ve taktiklerini, yabancı eğitimci ve teknisyenlerini ithal etmekle askeri sorunların çözülemeyeceğini görmüştür. Bu yüzden geniş kapsamlı reformların bir zorunluluk haline geldiğini düşünmüştür. Mehmet Ali Paşa kendisine İskender ve Napolyon'u örnek almıştır. Fransızlara karşı yapılan savaş sırasında yaptığı gözlemlerde iki ordu arasındaki farkları tespit ederek fen ve teknolojiye önem verilmesi gerektiğini anlamıştır.

Mehmet Ali Paşa, Mısır'ın kalkınması için birçok ıslahat yapmıştır. Özel mülkiyetteki toprakların çoğunu devlet denetimine alarak mültezimleri ve toprak aristokrasisini kaldırmıştır. Bu yolla Mehmet Ali Paşa hükümeti Mısır'ın en değerli kaynağı olan tarım arazisi üzerinde tekel sahibi konumuna gelmiştir. Köylünün yetiştireceği ürünü belirleyip bütün ürünü satın alan devlet, bu ürünlerin satışında karını büyük oranda arttırmıştır. Malların dolaşımını kolaylaştırmak amacıyla karayolu ve mavnaların geçebileceği kanallar inşa etmek için çiftçilere zorunlu çalışma yükümlülüğü

⁵ Altundağ, Ş. (1943). Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüt. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, I (2); 33.

⁶ Goldschmidt Jr. and A., Davidson, L., *a.g.e.*, 230.

getirmiştir. Yeni sulama tesisleri sayesinde hasatlar üçe katlanmıştır. Mısır, tarımsal anlamda Ortadoğu'nun geçimlik tarımdan ihracata yönelik tarıma geçen ilk ülkesi olmuştur. Başlıca ürünler olan tütün, şeker, çivit ve pamuktan elde edilen gelirlerle sınai ve askeri gelişme programları finanse edilmiştir⁷. Fransız danışmanlar Mısır hükümetine ordunun gereksinimlerini karşılayacak olan tekstil fabrikaları, tersaneler ve silah fabrikaları konusunda yardımcı olmuşlardır. Türkçe ve Arapça konuşan Mısırlılar teknik ve askeri eğitim amacıyla Avrupa'ya yollanmıştır. Batılı eğitmenler tıp, mühendislik ve askeri alanda okullar açmak için Mısır'a getirilmiştir. Çeviri ders kitapları ve resmi gazete basmak amacıyla yeni bir Arapça matbaa kurulmuştur⁸.

Mehmet Ali Paşa, Batlamyuslardan (Ptolemyler) beri, Mısırlı çiftçileri asker olarak kullanan ilk hükümdardır. Askere alınan köylüler evlerini tekrar neredeyse görememişlerdir. Mısır ordusu gittikçe köylülerle dolmuştur. Türk, Çerkez ve Avrupalı subaylar, bu yeni Mısır ordusunu kuvvetli bir savaş gücü haline getirmiştir. Osmanlı padişahının da isteğiyle bu ordu, Mekke ve Medine'yi işgal eden Vahhabilere karşı savaşımıştır. Mehmet Ali Paşa oluşturduğu Mısır donanmasıyla bağımsızlık için mücadele veren Yunanlılara karşı Osmanlılara yardım etmiştir. Ancak büyük güçlerin Yunanlıların yanında devreye girmelerinden sonra, Mehmet Ali Paşa da İngilizlerin baskısı sonucu kuvvetlerini geri çekmiştir⁹.

Mehmet Ali Paşa, oğlu İbrahim'i bir sefer amacıyla Filistin ve Suriye'ye yollamış, İbrahim verimli Hilal ve Hicaz'ın çoğunluğu üstünde egemenlik kurmuştur. İbrahim, babasının batılılaşma reformlarını Suriye'de uygulamayı denemiş fakat başarılı olamamıştır. Suriye köylüsü, zirai denetimlere ve silahlara el konulmasına direnerek dağlarda isyanlar başlatmışlardır. Bu durum karşısında Osmanlı hükümeti topraklarını geri almak için girişimlere başlamıştır. Mehmet Ali Paşa ve İbrahim ise Anadolu'ya girerek karşılık vermişlerdir. 1839'da Kahire, Osmanlı İmparatorluğuna meydan okuyacak kadar güçlü bir duruş sergilemiştir. Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'den çekilerek Mısır'ın özerkliğini kabul etmesi ise ancak büyük güçlerin müdahalesiyle mümkün olmuştur¹⁰.

⁷ Rivlin, H. A. B. (1961). *The Agricultural Policy of Muhammed Ali in Egypt*. Harvard University Press, 146-148.

⁸ Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*. İstanbul: Literatür Yayınları, 47.

⁹ Anderson, M. S. (1983). *The Eastern Question (1774 - 1923)*. London, 68.

¹⁰ Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi, V*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 85-86.

Mehmet Ali Paşa, diplomatik yenilgisinin ardından, ekonomik ve askeri reformlara yönelik ilgisini de yitirmiştir. Mehmet Ali Paşa dönemi sonlarında okulların çoğu ve devlet fabrikalarının neredeyse tamamı kapanmıştır. Toprakların çoğu yakın akrabaları tarafından paylaşılmıştır. Bunun yanında Mehmet Ali Paşa döneminde imparatorluk zirai ve sınai bir gelişmenin üstüne inşa edilmiş; yabancı hükümetlerin, bankaların, yatırımcıların parası kullanılmamıştır. Mehmet Ali Paşa izlediği politikalarla Mısır toplumsal yapısının şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Mısır'ın kendi ayakları üzerinde durması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Mehmet Ali Paşa'nın torunu İsmail döneminde de reformlara devam edilmiştir. Demiryolları, köprüler, kanallar, fabrika ve şeker rafineleri dönem için başarılı icraatlardan olmuştur. Sudan ve Doğu Afrika'ya sızabilmek için kaşiflere ve askeri seferlere para aktarılması, imparatorluk dahilinde köleliğin ve köle ticaretinin kaldırılmaya çalışılması, kamu ve misyoner okullarının çoğalması, Mısır Müzesi, kütüphane ve meslek okullarının açılması da İsmail hükümdarlığı sırasında gerçekleşmiştir. Süveyş Kanalı'nın yapımı ve kanalın açılışı için yapılan hazırlıklar Mısır maliyesini zorlamış olsa da Kanal Projesi İsmail dönemi için önemli bir atılım olmuştur. Bunların yanında İsmail, Avrupa'yı etkilemek için çok para harcamakla eleştirilmiştir. İsmail, Osmanlı hükümetinden bağımsızlık alanını genişletmek için İstanbul'a da yüklü miktarda ödeme yapmıştır. Bu bağlamda paşa (vali) sıfatı Mısır Hidivi (Kral Naibi) olarak değiştirilmiş, iktidarın İstanbul'da yaşayan bir kardeş yerine Kahire'deki oğula geçmesi hakkı elde edilmiştir. İsmail ayrıca Osmanlı Devleti'nin onayına gerek kalmaksızın dış borçlanma hakkı da kazanmıştır¹¹.

Amerikan İç Savaşı sırasında iktidara gelen İsmail döneminde Mısır'da pamuk üretiminde patlama yaşanmıştır. Savaş sürecinde Kuzey ablukası yüzünden pamuğu her zamanki yollardan tedarik edemeyen Britanya, Lancashire tekstil fabrikalarına hammadde bulmak için başka ülkelere istedikleri fiyatı vermeye hazır hale gelmiştir. Mısır pamuğuna yönelik yüksek talep, üretimi artırdığı gibi Mısırlı üreticileri ve hükümeti de zenginleştirmiştir. Ancak pamuk atılımı sırasında Avrupalı yatırımcılar İsmail'e cazip koşullarla kredi açmıştır. İç Savaşın ardından Mısır'ın para ihtiyacı her zamankinden fazla hale gelmiş ve bu yüzden yüksek faizlerle kredi almak zorunda kalınmıştır. 1866'da İsmail,

¹¹ Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi, VII*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 44.

vergileri yükseltmek için onaylarını istemek üzere toprak sahiplerinin temsil edildiği bir meclisi toplantıya çağırmış ve halka yeni vergi yükümlülükleri getirmiştir¹².

İsmail, para teminatı için üç yıllık vergisini peşin ödeyen toprak sahiplerine vergi indirimi önermiş, Mısır'ın Süveyş Kanal Şirketi'ndeki hisselerini (% 44) 1875'te Britanya hükümetine satmıştır. 1877'de Nil sularının açık kalması, Osmanlı-Rus Savaşı'nın neden olduğu yüksek askeri harcamalar ve Etiyopya istilası, Mısır hükümetini borca sürüklemiştir. Avrupalı alacaklılar tarafından sıkıştırılan İsmail, kabinesine bir İngiliz ve bir Fransız almış ve yetkilerini de bakanlarına devretmesi için söz vermiştir. İkili kontrol sistemiyle Mısırlı subayların ücretlerinin yarıya düşürülmesi sonrasında gizlice ordudaki yabancı karşıtı güçleri ayaklandıran İsmail, 1879 Şubat'ındaki askeri ayaklanma sonrası yabancı bakanları görevden alarak liberal bir hükümeti göreve getirmiştir. Yeni hükümet Osmanlı İmparatorluğu'nun 1876'da yaptığı gibi bir anayasa hazırlama planı yapmıştır. Britanya ve Fransa ise yatırımcıların çıkarlarını korumak için harekete geçmiş ve Osmanlı Sultanı'ndan İsmail'i görevden almasını istemiştir. İsmail 1863'te yönetime geldiğinde borç üç milyon lirayken; İsmail hidivliği oğlu Tefik'e bırakarak 1879 Temmuz'unda Mısır'dan ayrıldığında, devletin borcu 93 milyon Mısır lirasına yaklaşmıştır¹³.

İsmail, Mısır'ın ilk milliyetçi hareketinin öncüsü konumunda görülmüş ve Mısır tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur. Yeni okullar, adliye sarayları, demiryolları ve telgraf hatları yaptırarak toplumu birbirine yakınlaştırmış aynı zamanda milliyetçi duyguların beslenmesine de yardımcı olmuştur. Gazeteleri himayesine alarak olumlu bir kamu görüntüsünün oluşmasını sağlamaya çalışmıştır. Süveyş Kanalı ve bağlantılı projeler ile binlerce Avrupalıyı Mısır'a çekmesi, modernleşme için model olurken, diğer yandan da yerel öfkeye neden olmuştur. Halkın en büyük tepkisi mali kaynakların kullanımına ilişkin olmuştur. İsmail, Avrupa'dan aldığı borçlar yüzünden sıkıntıya düşmüştür. Borçlarını ödeyemeyen İsmail'e Avrupalı devletler müdahale ederek Mısır'ı mali kontrol altına almışlardır¹⁴.

¹² Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L., *a.g.e.*, 250-253.

¹³ Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L., *a.g.e.*, 253.

¹⁴ Özger, Y. (2010). Mısır'ın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısına Dair II. Abdülhamit'e Sunulan Bir Layiha. *Middle East Special Issue, History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*, 303-304.

Mısır'ı batılı alacaklılara bağımlı hale getiren mali bunalım, başta temsilciler meclisi üyeleri olmak üzere, Mısırlıların tepkisine neden olmuştur. Meclis, bir zamanlar korkutulmuş ve boyun eğen bir toprak sahipleri grubuyken, hükümet karşıtı eleştirilerin dile getirildiği bir organa dönüşmüştür ancak milliyetçiliği asıl besleyen ordu olmuştur. İsmail, Mısırlı çiftçilerin oğullarını subay olarak yetiştirme ve içlerinden bazıları yükseltme tutumundan uzak durmuş ve geleneksel eliti oluşturan Türk ve Çerkezleri tutmuştur. Hayal kırıklığına uğrayan Mısırlı subaylar gizli bir örgüt oluşturmuşlardır. Bu örgüt daha sonra ilk Milli Partinin çekirdeğini oluşturmuştur¹⁵.

Bu dönemde Mısır'daki İslami duygular Cemaleddin el-Afgani etkisiyle yükselişe geçmiştir. 19. yüzyıl Ortadoğusu'ndaki hemen hemen bütün siyasal hareketlerde etkili olan Cemaleddin el-Afgani Mısır'da öne çıkan isimlerden olmuştur. Cemaleddin el-Afgani İngiliz hakimiyetine karşı çıkmış, İslami düşüncelerin tüm dünyaya yayılmasını ve yapılacak dini reformlarla modernleşmenin hayata geçirilmesini istemiştir. Kısa süre içinde ulemayla çatışıp El-Ezher'den ayrılarak bir tür bağımsız akademi kurmuş ve ileride siyasal lider veya İslam reformcusu haline gelecek olan genç Mısırlıları etkilemiştir. Bu gençlerden ikisi, 19. yüzyıl sonlarının büyük İslam düşünürü Muhammed Abduh ile I. Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır'ın bağımsızlık mücadelesine önderlik eden Saad Zaglul olmuştur.

İsmail'in görevden alınmasıyla, yeni yeni gelişmekte olan milliyetçilik akımı duraklamıştır. İktidarının son yıllarında Mısırlı subaylar, hükümet, temsilciler meclisi, gazeteciler ve ulema ile işbirliğine giderek anayasa hazırlayıcılarına destek vermiştir. Bu anayasa, Avrupalıların kendi ülkelerinde sahip oldukları haklar ve özgürlüklerin bir kısmından Mısırlıların da yararlanmasını sağlamıştır. Fakat Hidiv Tevfik, Mısırlı milliyetçiler yerine Avrupalı alacaklıları desteklemeyi daha güvenli bulmuş, Liberal hükümeti görevden alarak İkili Kontrol sistemini geri getirmiş, gazeteleri yasaklamış, Afgani ve diğer ayrılıkçıları sürgüne göndermiştir. Milliyetçiler ise siyasi zorlamalarla isteklerini yerine getirmeyi başarmışlardır. Anayasa, ordunun büyütülmesi, parlamenter

¹⁵ Lutskiy, B. (2011). *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi - 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla*. (çev. T. Keskin). Yordam Kitap, 187.

hükümet gibi talepleri olan subaylar, sarayı kuşatarak liberal bir hükümetin göreve gelmesini sağlamıştır¹⁶.

Mısır'daki otoritesinin zayıflamasıyla hidivliği tartışılmaya başlanan Hidiv Tevfik, milliyetçilerin güçlerinin artması üzerine İngiltere ve Fransa'dan yardım istemiştir. Mısır hükümetinin borçlarının yükseldiği ve kaosa doğru sürüklendiği bu dönemde İngiltere karışıklıktan faydalanarak Süveyş Kanalı'nı savunmak için asker yolladıktan sonra kenti bombalamaya başlamıştır. İngiltere'nin İskenderiye'yi bombalaması üzerine hain ilan edilen Tevfik, İngilizlere sığınmıştır. Osmanlı Devleti'nin karşı çıkmasına rağmen İngilizler Mısır ordusunu yenerek Eylül 1882'de Kahire'yi işgal etmiştir. Böylece milliyetçi hareketler bastırılmıştır. Tekrar hidivliğe getirilen Tevfik, İngilizlerin kontrolü altında görevine devam etmiştir.

1.2. İngiliz Sömürge Dönemi (1882-1936)

Hukuken Osmanlı İmparatorluğunun bir parçası sayılmakta olan Mısır'da 1882 İngiliz işgaliyle birlikte anayasa askıya alınmış, yöneticiler sürgüne gönderilmiş, milliyetçi gazeteler yasaklanmış ve ordu dağıtılmıştır. İngiltere'nin kısa süreli bir askeri işgal olarak tasarladığı ve düzeni kurduktan sonra ülkeyi terk ederek Mısır'ı Osmanlı eyaletine dönüştürme planı ekonomik ve idari koşullar nedeniyle değişmiş ve İngiltere Mısır'dan hemen çekilme kararından vazgeçmiştir. İngiltere Osmanlı Devleti'nin ve Avrupa devletlerinin tepkilerinden çekinerek resmi olarak siyasi bir otorite kurmamıştır ancak stratejik çıkarlarını koruyacak bir dizi önlem alarak Mısır'daki konumunu güçlendirmiştir. Osmanlı Devleti, İngilizleri Mısır'dan çıkaramayacağından dolayı İngiltere ile anlaşmak zorunda kalmıştır. Anlaşma Osmanlı Devleti'nin İngilizlerin Mısır'daki varlığını resmi olarak tanıdığı anlamına gelmiştir. Bu anlaşma ile Mısır hidivlerinin Osmanlı ve İngilizlerin onayıyla seçilmeleri şartı getirilmiştir. İngilizlerin Mısır'ın iç işlerine karışmasıyla beraber Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki etkisi giderek azalmıştır¹⁷.

İngilizler Mısır ekonomisine müdahale ederek tüm mali sistemi İngiliz bankalarının denetimi altına almıştır. Bu bankalar Mısır'a verdikleri borçların yalnız yıllık faizleri

¹⁶ Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L., *a.g.e.*, 254.

¹⁷ Kızıltoprak, S. (2010). *Mısır'da İngiliz İşgali- Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı (1882-1887)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 195.

olarak 4 milyon pound gibi yüksek bir para almış ve Mısır mali açıdan gerilemiştir¹⁸. İngiltere Mısır'ı kendisi için pamuk üreten bir yer konumuna dönüştürmüştür. Fabrikalar, madenler, demiryolları, limanlar ve sulama tesislerinin çoğu İngilizlerin denetimine geçmiştir. Stratejik açıdan Kuzey Afrika ile Ortadoğu arasında bir köprü görevini yapan Mısır'da Süveyş Kanalı Şirketi'nin % 45'i İngiliz Hükümetine ait olmuştur¹⁹. İngilizler Süveyş Kanalı'nın savaş ve barış zamanlarında açık tutulmasına karar vermiştir.

İngiltere Mısır'da kendine muhalefet eden yönetimleri bastırarak düzeni kendi lehine korumaya çalışmıştır, hidivliği de İngilizlerin isteklerini yerine getiren bir makam olarak tutmuştur. İngiltere çıkarlarıyla örtüşmeyen durumlarda hidivin yetkilerini kısıtlama yoluna gitmiştir. 1890'ların sonlarında ise İngilizlere tepki olarak ortaya çıkan milliyetçi hareketler örgütlenmeye başlamıştır. Sudan'ın İngiliz sömürgesine dönüştürülmesi milliyetçilerin öfkesini arttırmış ve Sudan'ın tekrar Mısır'a bağlanması için talepler dile getirilmeye başlanmıştır. Feodal toprak ağaları ve yabancıların aracılığını yapan burjuva, İngilizlerin ülkede kalması ve koloni rejiminin sürmesi düşüncesinden yana olurken ulusal burjuvazi yabancıların hukuki boyunduruğunu atmak istemiştir. İngiliz politikları ülkede milliyetçi oluşumların artmasına neden olmuştur²⁰.

İngiliz egemenliğine karşı Mısır milliyetçiliğinin gelişmeye başladığı bu dönemde ulusal burjuvazinin temsilcisi olarak Saad Zaglul öne çıkarak dağınık görünen protesto duygularını örgütlemeye başlamıştır. İslami reformculuğu savunan Cemaleddin el-Afgani'den etkilenmiş olan Zaglul, 1913'te Mısır tarihindeki ilk modern seçim kampanyasında yönetimin Mısırlılaştırılması gereği üstüne konuşmalar yaparak Yasama Meclisi'ne seçilmiştir. Söylemleriyle kısa sürede milliyetçi akımın öne çıkan isimlerinden olan Zaglul, kendi çevresinden daha sonra Vafd Partisi olarak anılacak olan "Mısır heyeti"ni (El-Vafd el Mısri) kurmuştur. Bu grup kentlerdeki ticari ve mali çevrelerle ilişkisi olan yeni toprak ağaları ve meslek erbabını temsil etmiştir. Vafd kuruluş amacını Mısır'ın bağımsızlığı olarak tanımlamıştır²¹.

¹⁸ Ataöv, T. (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara SBF Yayınları, 34.

¹⁹ Watt, D. C. (1956). *Britain and Suez Canal*. London: Royal Institute of International Affairs.

²⁰ Yaramış, A. (2007). Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX(2); 127-128.

²¹ Güler, Z. (2004) *Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği Mısır ve Nasırcılık*. İstanbul: Yenihayat Kütüphanesi, 85.

Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında I. Dünya Savaşı'na girmesinden sonra Aralık 1914'te İngiltere Mısır'ı resmen ilhak etmiştir. İngiltere Mısır'da protektora yönetimi kurduğunu duyurmuş, sıkıyönetim ilan etmiş ve Yasama Meclisi'ni dağıtmıştır. Siyasi etkinlikler yasaklanmış, kişisel hak ve özgürlükler kısıtlanmıştır. İngiltere'nin bu süreci kalıcı hale getirip Mısır'ı sömürgeleştirme yönündeki adımları halkın hoşnutsuzluğuna ve tepkisine neden olmuştur. Zaglul savaşın ardından bütün ulus adına hareket ettiğini söyleyerek İngiliz yüksek temsilcisine başvurmuş ve protektora yönetiminin kaldırılmasını, Mısır'a bağımsızlık verilmesini talep etmiştir. İngiltere bu talebi reddederek Saad Zaglul'u tutuklamıştır. İngilizler ile Mısır burjuvazisi arasındaki çıkar çatışması artınca İngilizler Vafd'ı kapatıp ileri gelenlerini Mart 1919'da Malta'ya sürmüştür. Bu sert tedbire tepki olarak Mısır'ın büyük kentlerinde olaylar meydana çıkmıştır.

ABD Başkanı Wilson'un 23 Nisan 1919'da Mısır'da protektora'yı kabul ettiğini açıklamasının ardından Mısır'da gerginlikler artmış, olaylar sonrasında bu düzenin Mısır'ın sosyal yapısına aykırı olduğu ve bu şekilde daha fazla devam edilemeyeceği anlaşılmıştır. İngilizler bundan sonraki sürece ikili anlaşmalar yaparak devam etmeye karar vermiştir. İlk İngiliz önerisi Aralık 1921'de sokak hareketlerine ve kanlı olaylara yol açmıştır. Öğrencilerin başlattığı gösterilere 11 Mart'ta hukuk mensupları greve giderek katılmış, daha sonra demiryolu işçileri de dahil olmuştur. Hükümetin istifa etmesinin ardından, Vafd halkın tek sözcüsü olarak görülmüştür. Ayaklanmalar güçlü bir merkezi önderlikten yoksun bulunduğu için bastırıldıysa da olay Mısır tarihinde iz bırakmıştır. Olaylar sonrasında İngiltere, Zaglul ve arkadaşlarını 7 Nisan'da serbest bırakarak milliyetçilere ödün veren bir uzlaşma politikası izlemek durumunda kalmıştır. İngiltere 1922'de Mısır'ın bağımsızlığı ilan etmiş ve Ahmed Fuad krallığa getirilmiştir. İngiltere Şubat 1922'de Mısır'a 'bağımsızlık' verirken diğer taraftan da İngiliz İmparatorluk ulaşım yollarının korunması, Mısır'ın savunması, Mısır'da oturan yabancıların ve azınlıkların korunması, Sudan'da İngiliz yönetiminin devam etmesi yönündeki haklarını sürdürmüştür²².

İngiltere 1923'te Mısır'a resmi olarak bağımsızlık tanıyarak yeni anayasayı kabul etmiştir. Bu anayasa ile parlamento kurulması öngörülmüş ve Mısır'da meşruti monarşiye geçilmiştir. Anayasanın biçimsel de olsa bağımsızlık getirmesi ulusal kurtuluş hareketi için bir başarı sayılmıştır. Bağımsızlıktan sonra yapılan ilk seçimlerde Mecliste çoğunluğu

²² Hayter, W. (1924). *Recent Constitutional Developments in Egypt*. Cambridge University Press.

kazanan Zaglul, ilk Vafd hükümetini kurarak Ocak 1924'te başbakan olmuştur. İngiliz hükümeti ise Vafd'ı anti-emperyalist hareketlere verdiği desteklerden dolayı iktidardan düşürmek istemiştir.

İngiltere ile Vafd hükümeti arasındaki en büyük anlaşmazlık Sudan üzerinden çıkmıştır. Nil Nehrinin kaynaklarının güney Sudan'da bulunmasından dolayı stratejik öneme sahip olan ülke, İngiltere kontrolünde Mısır'ı her an susuzlukla tehdit edebilirdi. 19 Kasım 1924'te Sudan Genel Valisi ve Mısır Ordusu Komutanı Sir Lee Stack'ın öldürülmesini fırsat bilen İngilizler, Mısır'a ultimatoma vererek, Mısır'ın tazminatla birlikte özür dilemesini, Sudan'dan bütün Mısır subay ve askerlerinin geri çekilmesini, İngiltere'ye Mısır'daki yabancı çıkarlarını koruma yetkisinin verilmesinin istemiştir. Zaglul bu taleplerden sadece özür dilemeyi ve tazminat talebini kabul etmiştir.

Suikastten sonra Birinci Vafd hükümetini düşürmeyi başaran İngilizler, İskenderiye gümrüğünü ele geçirmiş ve Sudan'daki Mısırlı birliklere ateş açmışlardır. Vafd sonunda istifa ederek yerine İngiliz emperyalizmine bağlı feodallerin Birlik Partisi iktidara gelmiştir. İngilizler Mısır'da eski sömürgeciliği geri getirme çabalarında bulunmuş ancak Mısır burjuvazisi de dahil Mısır halkının birbirini izleyen grev ve gösterileri ile hoşnutsuzluklarını göstermeleri karşısında İngiltere bu amacını gerçekleştirememiştir. Mayıs 1926'da yapılan genel seçimlerde Vafd Partisi seçimleri kazanmış ve bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Saad Zaglul meclis başkanlığı görevini yürütürken 1927'de vefat etmiştir. Saad Zaglul'un ölmesinin ardından Mustafa Nahhas Paşa parti başkanlığını üstlenmiş ve 1952 devrimine kadar partiyi yönetmiştir²³.

Mustafa Nahhas Paşa İngiliz baskısı yüzünden 1928'de istifa edince yerine İngiliz yanlısı Muhamed Mahmud Paşa getirildi. İngilizlerle hükümet arasındaki pazarlıklar kimi zaman başarılı olsa da çoğu kez tepkilere yol açıyor ya da düzenlenen anlaşmalar Meclis engeline takılıyordu. İngiliz yanlısı olmayan hükümetler devrilince ülkede İngiliz Yüksek komiserinin diktatoryası kurulmuş oldu. 1929'da Mahmud Paşa hükümeti ile İngiliz işgalini ve İngilizlerin Mısır'ın iç işlerine karışmasını hukukileştiren bir andlaşma imzalandı. Bu anlaşma Nil Nehri üzerinde Mısır'ın öncelikli haklarını belirlemiştir.

²³ Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L., *a.g.e.*, 341.

İngiltere Nil Nehri'nin kullanımına ilişkin Mısır tarımını güvence altına almıştır²⁴. Böylece Mısır, Nil sularını % 80 oranında kullanım hakkı kazanmıştır²⁵.

1929 Ekonomik bunalımı Mısırlıları mali açıdan oldukça güç duruma düşürmüştür. Dış borçlar için zorla vergi toplanmaya başlanmıştır. Mısır parası değer kaybederken gerçek gelir seviyesi giderek düşmüştür. İngiliz desteğiyle kurulan hükümetler Krala geniş yetkiler tanırken, siyasal haklarda mülk ve yaş sınırlamaları getiriliyordu. Halk seçim sonuçlarına karşı ayaklanıyordu. Kralın anayasayı kaldırarak yerine getirdiği yeni anayasa ve seçim yasası Vafd tarafından boykot edilmiştir. 1930-1931 yılı olaylarında ise işçi sınıfının etkisi eskiye nazaran artmıştır. İngilizlerle Vafd Partisi arasındaki mücadelenin sonunda İngiltere geçici ödün vermek zorunda kalmıştır. 1935'te Kral Fuad baskılar sonucunda 1923 Anayasasını yeniden yürürlüğe koymuştur²⁶. 1923 Anayasası, Mısır'ın ilk anayasası olup, güçler ayrılığını ve parlamenter sistemi öngören, ifade özgürlüğü gibi insan haklarını ve siyasi hakları koruma altına alan bir anayasa olmuştur. Bu anayasa sonrasında Vafd Partisi iktidara gelmiştir. İngiltere ise uyguladığı baskılar sonucu anayasanın kazanımları hayata geçirilmeden hükümetin istifasını sağlamış ve anayasayı kaldırmıştır²⁷.

İngilizler Mısır siyasi hayatına yaptıkları baskılar sonucu kendi çıkarlarına yakın yönetimlerin iktidarını çoğu zaman sağlasalarda halkın bağımsızlık mücadelesini ve toplumsal dinamikleri durduramamışlardır. Mısır'da 1935 seçimlerini kazanan Vafd Partisi de halktan aldığı destekle İngiltere'nin karşısında Mısır'ın geleceğinde daha güçlü söz sahibi olmuştur.

Bu sırada yaşanan bir gelişme de Etiyopya anlaşmazlığı olmuştur. İtalya'nın Etiyopya yönündeki genişleme isteği Mısır ve Sudan'daki İngiliz çıkarlarıyla çatışıyordu. İtalya, Mısır'ın İngiliz etkisinden kurtulmasını istiyordu. Mısır, Libya ve Doğu Afrika'da mevcut olan bir İtalyan azınlığı vardı. İtalya Süveyş Kanalı'nı kullanan devletler listesinde ikinci sıradaydı. Vafd Partisi aslında İtalyanlara güvenmiyordu ve Batı emperyalizminin mağduru Etiyopya'yı önemsiyordu fakat Vafd Partisi, İngiltere-İtalya anlaşmazlığını,

²⁴ İnternet: Kılıç, S. Mavi Nil Nehri Üzerinde Mısır-Etiyopya Uzlaşmazlığı. ORSAM. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4542> adresinden 15 Haziran 2015'de alınmıştır.

²⁵ İnternet: Firik, M. K. Afrika'da Nil Sularının Paylaşımı Sorunu. Web: <http://misirbulteni.com/afrikada-nil-sularinin-paylasimi-sorunu/> adresinden 15 Haziran 2015'de alınmıştır.

²⁶ Ataöv, T., a.g.e., 42.

²⁷ Ayhan, V. ve Ayhan-Algan, N. (2011). *Mısır Devrimi ve Mübarek: Bir Diktatörün Sonu*. IMPR Rapor, No: 6, 5.

Mısır'ın İngiltere ile olan ilişkilerini etkilemesi açısından değerlendirdi ve 1935'te Birleşik Cephe kurulmasına önayak oldu. Mustafa Nahhas Paşa önderliğinde Londra'ya giden Mısır heyeti ile İngiltere 1936'da bir İttifak Antlaşması antlaşması imzaladı.

1936 Antlaşmasına göre Mısır hava, kara ve deniz dahil tüm ulaşım yollarını İngilizlere açıyordu. İngiltere de Mısır savaşa girdiğinde yardıma gelecekti, Kanal çevresinde asker bulunduracaktı. Sudan sorununda tüm yetkiler Genel Valinin elinde olmak kaydıyla Mısırlılar istedikleri zaman Sudan'a yerleşebilecek ve yönetime katılabileceklerdi. Askeri ödünler karşılığında İngiltere Mısır'da kapitülasyonları kaldırdı, zaten diğer yabancıların ülkedeki ayrıcalıklarının kaldırılması İngiltere'nin çıkarlarıyla örtüşmekteydi²⁸.

1936 Antlaşması Mısır'ın işgalinin sonlandığını gösterirken aynı zamanda ülkedeki İngiliz varlığını hukukileştirmektedir. Mısır 1922'de bağımsızlığını ilan etmişti fakat ülkedeki İngiliz varlığı ve İngiltere'nin getirdiği kısıtlamalar sonucu Mısır bir protektora dönüşmüştü. Diğer taraftan 1936 Antlaşması bir "İttifak Antlaşması" görünümüyle tarafların eşitliğini kabul ediyordu. Antlaşma sonrasında Mısır 1937'de Milletler Cemiyeti'ne üye oldu. Mısır ve İngiltere karşılıklı büyükelçiliklerle kendilerini temsil etmeye başladı. İngilizler Mısır ordusundan çekildi. Ayrıca İngiliz hukuk ve mali danışmanlarının görevleri sonlandırıldı. Mısır bağımsızlığı güçlenmiş gözükse de Kanal çevresinde yabancı askerlerin bulunması 1882'den bu yana Mısır'ın statüsünün değişmesinin önündeki en büyük engeli teşkil etmekteydi. 1936 Antlaşması Mısır'a bazı iyileştirmeler getirse de arka planda Mısır'ın verdiği tavizlerle İngiltere birçok alanda Mısır'da söz sahibi olduğu konumunu güçlendirmeyi başarmıştı. 1936 Antlaşmasına siyasi gruplar tarafından gelen eleştiriler arasında en fazla dile getirilenler antlaşmanın ülkeye gerçek bir bağımsızlık vermediği şeklinde olmuştur. Vafd ise antlaşmayı tam bağımsızlık yolunda önemli bir adım olarak görmekte ve İngiliz askerlerinin Kanalda bulunma meselesinin de ilerde sona erebileceğini söylemekteydi. Sonuç olarak antlaşma mecliste 11'e karşı 202; Senatoda 7'ye karşı 109 oyla onaylandı²⁹.

²⁸ Ataöv, T., *a.g.e.*, 45.

²⁹ Ataöv, T., *a.g.e.*, 46.

1.3. Bağımsızlık Mücadelesinin Başlaması

Mısır'da Kral Fuad'ın ölümünün ardından 1936'da yerine oğlu Faruk geçmiştir. Faruk'un başa geçtikten sonraki ilk icraatı Vafd Partisini uzaklaştırmak olmuştur. Türlü baskılarla zayıflayan Vafd, yerini Anayasal Liberallerin önderliğindeki koalisyona bırakmak zorunda kalmıştır. Mısır'da geleneksel anlayış yerini zamanla eleştirel ve yenilikçi akımlara bırakmıştır. Bir kısım tarafından dinsel algı sorgulanırken, Mısır kültür ve tarihi yeniden yorumlanmıştır. Ekonomik sorunların öncelikli halledilmesi gereği yeni anlayışın temelini oluşturmuştur. Diğer yandan Avrupa'daki aşırı milliyetçi dalgadan Mısır da etkilenmiştir.

Mısır'ın mevcut durumundan kurtulmasının ancak İslama dayalı bir düzen ile mümkün olduğunu savunan ve bu fikirlerini eylemleriyle yaymaya çalışan Müslüman Kardeşler bu dönemde etkinliğini arttırmıştır³⁰. Müslüman Kardeşler'in kurucusu olan Hasan el-Benna, Süveyş Kanalı Şirketi'nin merkezinin burada bulunması sebebiyle İngilizler için oldukça önemli bir kent olan İsmailiye şehrinde bulunduğu sürede, İngilizlerin Mısır halkına bakışını ve davranışlarını analiz etme imkanı bulmuştur. İngilizlerin Mısır halkına yönelik sergilediği tavırlar karşısında Hasan el-Benna ve arkadaşları örgütlenmeye karar vermiştir³¹.

Mısır II. Dünya Savaşı sırasında resmi olarak 26 Şubat 1945'e kadar savaş ilan etmemiştir fakat Mısır toprakları üzerinde savaş sürecinde çarpışmalar yaşanmıştır. Kral Faruk İngilizlerin Mısır'daki üsleri kullanmasına kayıtsız kalmıştır. İngiltere, Almanya'nın Mısır'a saldırma hazırlığı ve Alman-İtalyan birliklerinin İngilizlere karşı güç kazanmaları karşısında Kral Faruk'a baskı yaparak İngiliz işbirliğini destekleyen Mustafa Nahhas Paşa öncülüğünde hükümet kurulmasını sağlamıştır. Mustafa Nahhas Paşa Arap Birliği kurulması yönündeki fikirleri ile dikkat çekmiştir. İngilizler bu birliğin kendisine bağlı olacağını ve böylece bağımsızlık mücadelelerini engelleyebileceğini düşünerek bunu çıkarlarına uygun bulmuştur ancak 7 Ekim 1944'te İskenderiye'de yapılan konferansta kurulan Arap Birliği, temel amacını sömürgeciliğe karşı mücadele olarak belirleyince İngilizler Arap Birliği'nin kurulmasına yardımcı olan Nahhas Paşa'yı desteklemekten vazgeçmiştir. Kral Faruk da 1944'te Mustafa Nahhas'ı görevden almıştır. Kral Faruk, Vafd

³⁰ Kepel, G. (2011). *Cihat-İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*. İstanbul: Doğan Kitap.

³¹ Havva, S. (1980). 50. *Yılında Müslüman Kardeşler Hareketi*. Konya: Uysal Kitabevi, 101-108.

Partisini istifaya çağırarak tekrar İngiliz yanlısı bir hükümeti başa getirmiştir. Yeni hükümet ilk olarak Milletler Cemiyeti'ne üye olabilmek için Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya karşı savaş ilan etmiştir³².

İngiltere'nin Mısır politikaları, 1936 Antlaşmasının eşitlik anlayışına uymadığı ve Mısır'ın bağımsızlığına müdahale olduğu iddialarıyla eleştirilmiştir. İngiliz ordusunun ihtiyacını karşılamak üzere pamuk üretimine ayrılan toprakların azaltılması sonucunda savaş boyunca Mısır ekonomisi gerilemiştir. Bu gelişmelerin ardından Mısır, İngilizlerle olan işbirliğini ve 1936 Antlaşmasını sorgulamaya başlamıştır.

Vafd'ın gerilemesiyle Mısır'da öne çıkan radikal gruplardan Müslüman Kardeşler, ülkedeki İngiliz varlığı ve onu destekleyen kesime karşı bir mücadele başlatmıştır. Sömürgeciliğe karşı mücadele köylüler, işçiler ve aydınlar öncülüğünde devam etmiştir. Köylünün çok az olan toprağı, Mısır'daki teknik eleman sıkıntısı, endüstri işçilerinin yaşam standartlarının çok düşük olması, 1936 Antlaşması'na karşı oluşan tepkiler ile biraraya gelmiş ve halk ayaklanmaları baş göstermiştir. Ayaklanmalar işçi ve öğrenci hareketlerinin halk tarafından desteklenmesiyle güç kazanmıştır. Dönemin Başbakanı Sıtkı Paşa, İngilizlerle bir süre görüşmeler yapmıştır. Bu sırada gösteriler bastırılmıştır. Sıtkı Paşa ile İngiliz Dışişleri Bakanı Bevin arasında Mart 1946'da, içeriğinde Mısır'da askeri üs bulundurma ve ordu denetiminin İngiliz kontrolünde tutulması gibi maddeler içeren, bir antlaşma imzalanmıştır. Antlaşma detaylarında komşu devletlerle olası bir saldırı durumunda Mısır'ın İngiltere ile ortak savunmaya gideceği yer almıştır. Vafd bu antlaşma metnini gazetelerle halka ulaştırdıca tepkiler artmış, gösteriler devam etmiştir. Kasım 1946'da Sıtkı Paşa istifa ederek yerine tekrar Nahhas Paşa geçmiştir. Nahhas Paşa ilk olarak Sudan sorununu Birleşmiş Milletler Güvenlik Kuruluna taşımıştır ancak buradan sonuç alınamamıştır³³.

Mayıs 1948'de Arap-İsrail savaşıyla Mısır'ın bağımsızlık mücadelesinde duraksama yaşanmıştır. Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan yeni kurulan İsrail Devleti'ne karşı savaş açmıştır. Bu savaşı İsrail kazanarak topraklarını genişletmiştir. Savaş sonunda İsrail ile diğer devletler arasında ateşkes anlaşmaları imzalanmıştır. 1948 Savaşının etkileri ile beraber Arap ülkelerinde rejime varan değişiklikler yaşanmıştır. Bir

³² Ataöv, T., *a.g.e.*, 50.

³³ Zollner, B. H. E., *a.g.e.*, 25.

yandan savaşın olumsuz sonuçları diğer yandan Mısır'da varlığını sürdüren İngiliz askerleri halk eylemlerinin başlamasına neden olmuştur. Savaşın ardından devam eden kaos ortamında olaylar artarak devam etmiştir.

Ocak 1950'de Mısır'da genel seçimlere gidilmiş ve Vafd Partisi tekrar iktidara gelmiştir. Vafd, halkı yatıştırabilmek için siyasi tutukluları serbest bırakmış, işçilerin zam taleplerini kabul etmiştir. Başbakan Nahhas Paşa Sudan meselesi ve ortak savunma anlaşması konusunda İngilizlerle anlaşamayınca, Ekim 1951'de tek yanlı olarak savunma anlaşmasını ve Sudan ile ilgili olan antlaşmayı bozmuştur. 1936 Antlaşmasını ve Sudan ile imzalanan 1899 tarihli Antlaşmayı geçersiz kılan bir kanun çıkartan Mısır'a İngilizlerin tepkisi sert olmuştur. İngilizler, Mısır'ın birçok noktasını işgal ederek köylü, işçi ve halkla silahlı çatışmaya girmiştir. Bu çatışmalar üç ay kadar sürmüştür. 25 Ocakta İngilizlerin açtığı ateş sonucu İsmailiye halkı katledilmiştir, 50 Mısır polisi ve jandarmasının ölmesi üzerine halk Kahire'nin bazı yerlerini yakmıştır. Kral yaşanan olayların ardından Vafd'ı iktidardan uzaklaştırmıştır. Mısır'da gösteriler artmış ve sürekli değişen hükümetler ülkede siyasi krizi tırmandırmıştır.

1948 Savaşı Arap ülkelerinde milliyetçilik akımının yükselmesine neden olmuştur. Mısır'ın yenilmesinin en önemli nedeninin yönetimin zayıflığından kaynaklandığını düşünen genç bir grup 1949'da Cemal Nasır önderliğinde gizlice örgütlenmiştir. Mısır ordusunun da desteğini alan grup aralarına General Necib'i de alarak 1952'de siyasi karışıklıklardan faydalanarak sarayın etrafını tanklarla çevirerek Kral Faruk'u devirmişlerdir³⁴. Kral Faruk darbeden sonra ülkeyi terk etmiştir. Kral Faruk'un devrilmesinin ardından General Muhammed Necib İhtilal Konseyi Başkanlığı'na getirilmiştir. Darbe sonrasında ülkede siyasi partiler kapatılmıştır. Müslüman Kardeşler'e ise bir süre dokunulmamıştır. Nasır'ın bu politikasının arkasındaki neden ise halk desteğini kazanmak olmuştur.

³⁴ Bodur, H. (2005). *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Çağlar Yayınları, 476.

2. BÖLÜM

1952 SONRASI DÖNEM

2.1. Nasır Dönemi

26 Temmuz 1952’de tanklar Ras el-Tin sarayını çevirdi. Kral Faruk oğlu Ahmed Fuad adına tahttan feragat etmek zorunda kaldı ve Muhammed Ali hanedanı son buldu. Aralarında Marksist kimliğe sahip ya da Müslüman Kardeşler’e bağlı radikallerin de olduğu Mısır milliyetçisi darbeciler, krallığa ve yabancı nüfuzuna karşı gizlice örgütlenmişlerdi. Darbeciler Mısır’da çok tanınmayan isimlerden oluşuyordu. İçlerinde öne çıkan Enver Sedat, İkinci Dünya Savaşı yıllarında bir haber alma subayı olarak biliniyordu. 1952 darbesinin asıl lideri ise Cemal Abdül Nasır’dı³⁵. Nasır, Özgür Subaylar’ın gizli faaliyet gösterdikleri yıllarda liderliğiyle ön plana çıkmıştı. Nasır, Askeri akademiden mezun olmuş, 1942’de aynı akademide öğretmenlik görevine getirilmiş, gizli örgütü de bu sırada kurmuştu. 1949’da Hür Subaylar Örgütü’nün kurucuları arasında yer alan Nasır, 1951’de yarbaylığa yükselmiştir. Arap-İsrail savaşının ardından yaşanan siyasi bunalımı fırsat bilen Hür Subaylar Örgütü, Nasır öncülüğünde yaptıkları darbeyle yönetime el koydu^{36 37}.

Darbeyi yapanlar iktidarı, en güçlü siyasi parti olan Vafd’a bırakmayı düşündü. Darbeci subayların, dışarıdan denetimi kabul etmek ve toprak reformu yapmak gibi şartlarını, hem feodallerle hem de İngilizlerle çekişmeleri olan Vafd ileri gelenleri kabule yanaşmadı. Geçici olarak Başbakanlık yapmakta olan Ali Mahir de toprak reformuna karşıydı. Yeni hükümetin başına General Muhammed Necib getirildi. Özgür Subaylar, devrim derinleştikçe hedeflerini uygulamaya koydu. Yeni hükümet, anti emperyalist ve anti feodal nitelikte faaliyet göstermeye başladı. 9 Eylül 1952’de bir toprak reformu kabul edildi. Kraliyet ailesinin toprakları devletleştirildi. Bu topraklar yıllık faiziyle birlikte bedeli otuz yılda ödenmek üzere topraksız köylülere verildi. Reform, toprak sorununu çözmüyordu ama toprak mülkiyetini sınırlayan ilk büyük adımdı³⁸.

³⁵ Owen, R. (2012). *The Rise and Fall of Arab Presidents for Life*. London: Harvard University Press, 63.

³⁶ Bodur, H., a.g.e., 476.

³⁷ Lewis, B. (2005). *Orta Doğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi, 434.

³⁸ Mansfield, P. (1967). *Mısır İhtilali ve Nasır*. (çev. Tuncalı, E.). İstanbul: Kitapçılık Ticaret Yay., 89-91.

Eski Anayasa 10 Aralık 1952’te kaldırıldı, Ocak 1953’te siyasi partiler kapatıldı, 18 Haziran 1953’te Mısır ‘cumhuriyet’ oldu ve General Necib ilk cumhurbaşkanı oldu³⁹. Necib cumhurbaşkanlığına getirilmiş olsa da devletin kontrolü Nasır’ın elinde olmuştur. Nasır işe Nil Vadisiyle ilgilenmekle başlamıştır. Nasır, İngiltere’nin Süveyş Kanalı ve Sudan’dan çekilmesini istemiştir. İngiltere Sudan’a Şubat 1952’de yaptığı bir antlaşmayla bağımsızlık vaat etmiştir. 19 Ekim 1954’te İngilizler’in Süveyş Kanalı’nı boşaltmasına dair bir antlaşma imzalanarak İngiliz askerleri bu bölgeyi terk etmeye ve askeri tesisleri Mısır’a bırakmaya başlamıştır. En son İngiliz birliği ise 13 Haziran 1956’da ayrılmıştır⁴⁰.

Necib ve Nasır’ı destekleyenler arasında bir süre sonra ayrılıklar çıkmıştır. Nasır, devrimi daha da derinleştirmek isterken Necib, Müslüman Kardeşler gibi kuruluşların desteğinden faydalanarak dini gruplarla birleşme olanaklarını araştırmak istemiştir. Ekim 1954’te Nasır’a düzenlenen suikast girişimi sonrasında 14 Kasım 1954’te Necib görevinden alınarak evinde göz hapsine konulmuştur. Ardından Nasır, en güçlü muhalefeti oluşturan Müslüman Kardeşler’i bastırarak konumunu güçlendirmiştir. 1956’da anayasa referandumu düzenlenmiştir ve halk tarafından kabul edilen tek partili sisteme dayalı yeni anayasa yürürlüğe konmuştur⁴¹. Nasır, Haziran ayında yapılan seçimlerde tek aday olarak kullanılan oyların % 99’unu alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir⁴².

Yeni iktidar anlayışı Mısır’ın geleceğini Batı’nın yanında görmemiştir. Nasır beş milyon beyaz ırka karşılık ikiyüz milyon Afrikalının bulunduğu kıtada geleceğin Afrikalıların olması gerektiğine inanmıştır ve adımları bu yönde olmuştur. Nasır Batılı sömürgeci devletlerin Afrika kıtasından çıkarılmalarıyla doğacak boşluğu yine Afrika devletlerinin doldurması gerektiğine inanmıştır. Mısır yabancı egemenliğinden kurtulmuş ilk Afrika ülkesi olması ve dönemin koşullarına göre Etiyopya’dan sonra en istikrarlı Afrika ülkesi olarak görülmesi ile bu anlamda kıtada her zaman önemli rol oynamıştır⁴³.

Nasır Mısır’ın bir Afrika devleti olduğunu vurgularken Ortadoğu’nun dışında bırakılmasını da istememiştir. Bu yüzden darbenin ilk yıllarında Nasır’ın asıl hedefi

³⁹ Ataöv, T., *a.g.e.*, 56.

⁴⁰ Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L., *a.g.e.*, 352.

⁴¹İnternet: Ekici, B. Mısır Arap Cumhuriyeti Yönetim Sistemi. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi. Web: http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/21yy/misir.pdf adresinden 15 Haziran 2015’de alınmıştır.

⁴² Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı, 342.

⁴³ Ataöv, T., *a.g.e.*, 57.

Ortadoğu bölgesi olmuştur. Nasır, Ortadoğu’da batının tasarladığı ittifak sistemi düşüncesine karşı çıkmıştır. Amerika’nın bölge için sunduğu Bağdat Paketi’ne Mısır katılmamıştır. Batı sömürmesine karşı mücadele vermekte olan Mısır, aynı çevrelere kapı aralamak istememiştir. Nasır bu türlü ittifak sistemleriyle Batı’nın Arap topraklarını Soğuk Savaş’ta kendi çıkarları için kullanmak istediğini düşünmüştür. Nasır Ortadoğu’da kendi ittifak sistemini kurmayı hedeflemiştir. Bu yönde öncelikle Suriye ile işbirliğine gitmiştir. Nasır’ın fikirleri Arap milliyetçiliğinde öne çıkmıştır.

1955 Bandung Konferansına elli kişilik bir heyetle katılan Nasır, Filistin meselesini gündeme alarak İsrail’in katılımını önlemiş, Birleşmiş Milletler’in Filistin kararını uygulamasına yönelik bir karar alınmasını sağlamış, Kuzey Afrika’da Fransız emperyalizmini suçlayan önerisini kabul ettirmiştir. Böylece Nasır ilk yurt dışı toplantısında büyük başarılar elde etmiştir. 1955 Bandung Konferansı sonrası Nasır Afrika kıtasına yüzünü dönerek Afrika kurtuluş mücadelelerine destek olmuştur ve batıya karşı yeni bir güç konumuna gelmekte olan ‘Üçüncü Dünya’ devletlerine yoğunlaşmıştır. Mısır, emperyalizme karşı mücadelesinde Afrikalılarla yakın temaslar kurmuştur. Bunlara rağmen Mısır dış politikada geniş bir siyaset izlemek için yeterince güçlü olamamıştır.

Nasır’ın attığı en büyük adım Süveyş Kanalı’nın 26 Temmuz 1956’da millileştirilmesidir. Bu hareket Amerika ve İngiltere’nin, Aswan Barajı’nın yapımı için vaat ettikleri kredilerini geri çekmelerinin ardından tepki olarak yapılmıştır. Baraj Mısır için bir endüstrileşme hamlesi olacak ve artan nüfusa yeni ekilebilir alan kazandıracaktı. Ancak Nasır, Yugoslavya’da Tito ve Nehru ile görüşmelerde bulununca Amerikan Dışişleri Sekreteri John Foster Dulles Amerika’nın baraj yapımı için söz verdikleri krediyi geri çekme hazırlıklarına başladı. Ardından Nasır aleyhinde yazılar yayımlanmaya ve Nasır’ı iktidardan düşürme çabalarına başlandı. İngiltere de Nasır’ın Ortadoğu’da bağımsızlık hareketlerini desteklemesinden rahatsızlık duyuyordu. Fransa ise Cezayir milliyetçilerine yardım etmesinden dolayı Nasır’ı uzaklaştırmak istiyordu. Nasır’ın bu sırada yardım alabileceği ülke ise Sovyetler Birliği olmuştur⁴⁴. Mısır, Aswan Barajı yapımında Batının mali destek vermemesi, Mısır’a savunma için silah verilmemesi üzerine Doğu bloğu ülkelerine yaklaşmıştır. Özellikle Sovyetler Birliği ile ekonomik antlaşmalar yapmıştır. Sovyetler Birliği’nin desteğiyle baraj yapımı hızlanmış, endüstri kalkınmış,

⁴⁴ Kılıç, S. (2011). *Nil Nehri Havzası Tarihi ve Son Gelişmeler*. Ortadoğu Analiz, 3(30); 45.

fabrikalar kurulmuştur. 1965'te İskenderiye'de Ortadoğu'nun en büyük gemi tersanesi kurulmuştur⁴⁵.

Nasır, Süveyş Kanalı için verdiği mücadelede yaptığı hesaplarda İngiltere'nin İsrail ile birlikte hareket etmeyeceğini, askeri hareket için zamana ihtiyaçları olacağını, Fransa'nın Cezayir ile meşgul olduğunu ve Amerika'nın da zorlama bir harekete girişmeyeceğini düşünüyordu. Nasır bu planları yaparken, Batı dünyası ise sert tepkilerle karşılık vererek savaş tehditleri yayıyordu. İngiltere, Fransa ve Amerika Mısır dövizlerini dondurarak Mısır'ı ekonomik abluka altına alma girişiminde bulundular. Kanal sorunu Birleşmiş Milletlerin önüne geldi. Batılıların kanalı uluslararası bir organa bırakma önerileri reddedildi. Batılı devletler Mısır'ı durdurmak için İsrail'i kullandı. 30 Ekim 1956'da İsrail, Mısır'a saldırdı. Saldırıları Fransa ve İngiltere devam ettirdi. BM Genel Kurulu acil toplanarak ateşkes çağrısında bulundu ve 6 Kasım'da saldırı yapan üç devlet ateşkese uymak zorunda kaldı. İngiliz – Fransız kuvvetleri Aralık 1956'da Mısır'dan çekilmek zorunda kaldı. İsrail kuvvetleri ise Mart 1957'de çekildi. Bu saldırılar sırasında Asya-Afrika ülkeleri Mısır'ın yanında yer aldı, doğu bloğu saldırılara karşı çıktı, Arap ülkeleri ise aktif yardımda bulundu. Saldırıları sonrasında Arap birliği fikri siyasi açıdan önem kazanmıştır⁴⁶.

Mısır ordusu fazlaca asker ve mühimmat kaybetmiş olsa da Süveyş bunalımı, Mısır için zaferle noktalanmıştır. Mısır'a yapılan saldırılar karşısında Afrika ülkeleri Mısır'a yaklaşmıştır. Aralık 1957'de düzenlenen Asya - Afrika Dayanışma Konferansı'nda Kahire merkez olarak seçilmiştir. Asya - Afrika örgütünün başkanı da yine Mısırlı olmuştur. Mısır bu politikalarla beraber tüm yabancı banka ve sigortaları millileştirmiştir. Nasır artık “sosyalist, demokratik ve kooperatif” bir sistemden söz etmeye başlamıştır. Mısır 1 Şubat 1958'de Suriye ile birleşerek “Birleşik Arap Cumhuriyeti” adını aldı. Birleşmeye Suriye'deki Baas Sosyalist Partisi öncü oldu. Yeni devletler 21 Şubat 1958'de Mısır ve Suriye'de yapılan bir referandumda onaylandı. Nasır cumhurbaşkanı oldu ve Kahire başkent seçildi. Yemen de federal bir şekilde bu birlikteliğe katıldı⁴⁷.

Nasır Asya ve Afrika ülkelerini örgütlemeye çalıştı. Bu noktada Yugoslavya'dan Tito dahil olmak üzere yardım için diğer ülkelere başvuruyordu. Temmuz 1960'ta Nasır,

⁴⁵ Ataöv, T., *a.g.e.*, 72.

⁴⁶ Güler, Z., *a.g.e.*, 159.

⁴⁷ Ataöv, T., *a.g.e.*, 62.

kapsamlı bir toplantı yaparak İsrail'in Afrika'daki faaliyetleri ve ulusal kurtuluş mücadelesi vermekte olan halklar için kararlar aldı. Afrikalılar ise gün geçtikçe kendi politikalarını üretebilecek ağırlığa erişti ve Mısır öncü konumundan çok müttefik konumuna geçti. Alınan kararlar sömürge topraklarının kurtarılması, ırk ayrımının sonlandırılması, Afrika birliğinin gerçekleştirilmesi, işgal kuvvetlerinin çekilmesi, kıtadaki nükleer denemelerin durdurulması, Afrika sorunlarına yabancıların müdahale etmemesi ve her türlü sömürüye karşı konulması şeklindeydi⁴⁸.

Mısır dışta etkin bir rol üstlenirken, diğer yandan içte yerli sermaye gruplarıyla ihtilaf içindeydi. Mısır devrimi krallık rejimini sonlandırmıştı, İngilizleri ülkeden çıkarmış, toprak reformları ve millileştirme süreciyle beraber halkın önünü açacak kolaylıklar getirmişti ancak bu girişimler azınlık gruplarıyla karşı karşıya kalınmasına sebep oldu. Yeni iktidar, toplumun her kesiminden destek almıştı ve bu yüzden çıkarların çatışması kaçınılmaz oldu. Örneğin büyük burjuvazi, ülkenin ekonomik açıdan tam bağımsızlığını sağlayacak uzun vadeli yatırımlara ve millileştirme politikalarına gidilmesini istemiyor ve kararını kısa vadede sektöre uğratmayacak ticari yolları destekliyordu. Buna benzer fikirlerle halk arasında birtakım bölünmeler meydana gelse de Mısır gittikçe yabancı sermayeye dayalı düzenden uzaklaştı ve geniş çaplı bir millileştirme gerçekleşmiş oldu.

Suriye'de ise yeni rejim karşıtı güçler birleşmeye başladı. Eylül 1961'de Suriye, Mısır ile olan birliğinden ayrılırken, Yemen de Aralık ayında birliği terk etti. Suriye'de burjuva kesimi, Mısır'ın almış olduğu millileştirme ve devletleştirme politikalarında ayrılığa düşmüş ve bu yüzden birlikten çıkmıştır. Suriye ayrılık sonrası millileştirme yönündeki kararların çoğunu kaldırmıştır. Nasır da Mısır'da değişikliklere gitmek durumunda kalmıştır. Mısır burjuvazi kesimi Ulusal Mecliste çoğunlukta idi ve çıkarlarına ters gelen tedbirleri engelliyorlardı. Meclis bir süre sonra bu sebeplerden dolayı feshedildi ve yeni usule göre oy verenler gruplara ayrıldı. Gruplar işçiler, köylüler, aydınlar, ulusal burjuvazi, öğrenciler şeklinde sınıflandırıldı; kadınlar ise ayrı bir grupta toplandı. Feodallere, sermaye sahiplerine ve yabancı güçlerle işbirliği halinde olanlara oy hakkı verilmedi. Nasır'ın yayınladığı "Ulusal Şart" adlı belgede tüm sektörlerin devlete ait olması ve sermayenin tüm halka dağıtılarak zenginliğin bölüştürülmesi gerektiği yer alıyordu. Nasır'a göre vatandaşların oy verme özgürlüğü de öncelikle siyasal ve ekonomik

⁴⁸İnternet: Bûrvîn, A. S. Afrika Birliği ve Libya'nın Afrika Siyaseti. Web: <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/22-BRAKI.pdf> adresinden 15 Haziran 2015'de alınmıştır.

özgürlüğün sağlanmasıyla mümkündü. Buna göre halk her türlü sömürden kurtulmalı, fırsat eşitliği içinde ulusal sermayeden payını alabilmeli ve geleceğiyle ilgili güvenlik endişelerinden uzak olmalıydı.

Mart 1964'te yeni bir Ulusal Meclis seçildi. Seçimde uygulanan kurallara göre yalnızca Arap Sosyalist Birliği üyeleri milletvekili olabilirlerdi. Yeni anayasaya göre Mısır, çalışan güçlerin ittifakına dayanan demokratik ve sosyal bir devlettir. Anayasa ile birlikte sıkıyönetim kanunları kaldırıldı, tüm siyasi tutuklular serbest bırakıldı. Nasır, yeni dönemde farklı grupların memnuniyeti yerine ortak amaçlar etrafında birleşmeyi sağlamaya çalışıyordu⁴⁹.

Nasır, aldığı eleştiriler sonrası politikasında Afrika önderliğine talip olmadığını göstermeye çalışmış ve öncelikli olarak ekonomik kalkınma ve işbirliği arayışlarına yönelmiştir. Mısır'ın önceliğinde Nil su kaynaklarını korumak, Sudan'daki ekonomik ve jeopolitik çıkarlarını korumak yer alıyordu. Mısır, Arap - İsrail anlaşmazlığını Afrika politikasındaki temel unsur olarak görmekten de vazgeçti. Mısır bu konuda İsrail'i Afrika'ya emperyalizmin yüzü olarak tanıtırken, Afrika'nın tarafsız ve bağlantısız kalma amacını destekledi. Afrika ülkeleri de Arap - İsrail çatışmasında çoğunlukla Arap dünyasını desteklemeye devam etti⁵⁰.

Mısır Arap dünyasındaki yerini korumaya özen gösterdi. Birlikten ayrılan Yemen'e cumhuriyet rejimini koruması için yardımlarda bulundu. Nasır, Yemen rejiminde kralcıları destekleyen Suudi Arabistan ile görüşerek sorunu uzlaştıracı bir şekilde çözme kararının alınmasını sağladı. Mısır, Suriye ve Irak ile de ilişkilerini eskiye göre düzeltilti. Irak'ta 8 Şubat 1963 darbesi ile Baas Partisi iktidara gelirken, Suriye'de de bir darbeye Baas öncülüğünde bir hükümet kuruldu. Mısır, Irak ve Suriye biraraya gelerek sosyalizm, demokrasi ve parti örgütleri üzerine görüşmeler yapmışlar ve Arap birliğinin gerçekleşmesinin önündeki engellerin kaldırılması için çözüm aramışlardır. Mısır ile Suriye arasında Kasım 1966'da ortak savunma antlaşması imzalanmıştır. Buna göre siyasal

⁴⁹ Ataöv, T., *a.g.e.*, 67-69.

⁵⁰ Svec, S. (2004). *Political Culture, Islam and Public Participation in Modern Egypt*. Germany: Grin Verlag Publishing, s. 6.

ve askeri faaliyetlerde ortaklık ve herhangi bir tarafın saldırıya uğraması halinde ortak savunma kararı öngörülmüştür⁵¹.

İsrail'in 1967'de Mısır ve diğer Arap komşularına saldırması ise dönemin en önemli gelişmesi olmuştur. İsrail, Mısır da dahil olmak üzere, komşularına saldırarak topraklarını genişletmeye çalışmıştır. Dış güçlerin de desteğiyle hareket eden İsrail karşısında Mısır ordusu silahlarının % 80'ini kaybetmiştir. Savaşın sonunda Süveyş Kanalı kapanmıştır. 1967 sonrasında Mısır ve Arap dünyasının en önemli sorunu bu saldırının sonuçlarını ortadan kaldırmak olmuştur.

BM İsrail'e işgal ettiği topraklardan çekilme çağrısı yapmış, İsrail'in Mısır'a ait olan Sina Yarımadası'ndan çekilmesini istemiştir. Süveyş Kanalı'nın, İsrail kuvvetleri geri çekilinceye kadar kapalı kalması kararı alınmıştır. Libya, Suudi Arabistan ve Kuveyt de Mısır'a, saldırının sonuçlarından kurtulana kadar para yardımı teklifinde bulunmuştur. Sovyetler Birliği, Mısır'a askeri açıdan yardımda bulunmuştur.

Savaşın kaybedilmesiyle Nasır'ın Arap Milliyetçiliği politikaları son bulmuştur. Yenilginin ardından Nasır, Sovyetler Birliği ile görüşmelerde bulunmuş, savaşın etkilerini azaltmak için pazarlıklar yapmıştır. Nasır, ekonomik yıkımın etkilerini azaltmak için Suudi Arabistan ile de ilişkileri düzeltmeye çalışmıştır. Suudi Arabistan'ın isteklerini kabul ederek, Yemen'de devrimle kurulan cumhuriyet mücadelesine verdiği askeri ve ekonomik yardımları sonlandırmak zorunda kalmıştır⁵². Arap devletleri ise bundan sonraki süreçte bireysel hareket etmiş ve güvenlik sorununu öncelikli politika olarak benimsemişlerdir⁵³.

Nasır, bir süredir devam eden rahatsızlığı nedeniyle Sovyetler'de tedavi görmüştür ancak hastalığı yaşanan süreçlerle beraber ağırlaşmıştır. Sovyetlerden getirilen doktorlar ve uygulanan tedavi ve yöntemler etkili olmamıştır. Nasır 28 Eylül 1970'de geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.

⁵¹ Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 201-212.

⁵² Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*. İstanbul: Acar Matbacılık, 331-332.

⁵³ Raymond, H. (2003). *The International Politics of the Middle East*. Manchester: Manchester University Press, 5-6.

2.2. Enver Sedat Dönemi

Nasır'ın ölümünün ardından, kabine ve parti aracılığıyla yerine Cumhurbaşkanı yardımcılığı görevini yürüten Enver Sedat geçici Başkan olarak getirildi. Daha sonra referandumla görevinde kalan Sedat, ilk Hür Subaylar grubunda öne çıkan isimlerden olmuştu. Sedat için fikirlerinin kolayca değiştirilebileceği endişesi oluşmuş ve Nasır'ın boşluğunu doldurabilecek güçte olmadığı öngörülmüştür ancak Sedat bu algıların aksine en az Nasır kadar Mısır politikasını derinden etkilemeyi başarmıştır. Enver Sedat döneminde iç ve dış politikalarda önemli değişikliklere gidilmiştir. Arap dünyasında beğenilmeyen rejimlerin karşısında durmak yerine işbirliği ile ortak bir paydada buluşma yolları aranmıştır. İsrail'e karşı Sovyetler Birliği'nden sürekli yardım alınmasının, sorunu çözmekten ziyade Amerika'nın bu durumu bir çekişmeye dönüştürerek İsrail'e yardımlarını arttırdığı yönünde bir tespitle strateji değişikliğine gidilmiştir. Bu amaçla Sovyet teknisyenlerin Mısır'dan ayrılması istenmiş ayrıca özel sektöre de kapı aralanmıştır. Sedat dönemindeki değişikliklerin ve politikaların temeli ise 1967 İsrail saldırısının izlerini yok etme çabasına dayanıyordu⁵⁴.

Sedat'ın öncelikli hedefleri İsrail ile diplomatik çıkmazlara çözüm aramak ve Mısır ekonomisine yeni bir yön çizmek olmuştur. Sedat bunun için barış müzakerelerini denemiş, ABD ile ittifak kurmuş ve Mısır'a kapitalist teşvikleri tekrar getirmiştir. Sedat'ın izlediği ekonomik politikalar Nasırcı modelden uzaklaşıldığını ve dış politikada da kesin bir dönüş yaşandığını göstermiştir.

Sedat, yönetimi ele aldıktan sonra ilk olarak siyasetteki yerini sağlamlaştırma çabalarına girdi. 1971 Mayıs ayı itibarıyla hükümetteki muhaliflerini uzaklaştırdı. Hükümet söylemlerinde yeni bir döneme girildiği sinyallerini vererek siyasal ve ekonomik liberalleşmeyi ilan etti. Sedat idari kontrolü eline almıştı ancak hedeflerine ulaşmada Mısır yeteri kadar güçlü değildi. Nasır döneminden kalan ekonomik ve diplomatik birçok sorun vardı. İsrail ile olan savaş çıkmazı Mısır ekonomisine yılda milyonlarca dolarlık askeri masraf yükliyordu. İsrail ile aralarında süren aktif düşmanlık, Süveyş Kanalı vergileri, dış yatırım ve turizm gibi gelir kaynaklarını da engelliyordu. Mısır ekonomisi için barış gerekliydi ancak diplomatik ortam barıştan uzaktı. İsrail, 1967 zaferi ve ABD'nin

⁵⁴ Ataöv, T., *a.g.e.*, 76.

yardımlarıyla iyice güçlenmişti. Mısır ise Süveyş'ten Gazze'ye kadar İsrail'in işgalindeydi ve borçları ile birlikte güçsüz bir konumdaydı⁵⁵.

Sedat, İsrail ile olan diplomatik açmazı çözmek için yeni bir strateji geliştirdi. İsrail gücünü ABD'den alıyordu. ABD ise Mısır'ın arkasında Sovyetler Birliği'ni görerek bunu bir çekişmeye dönüştürmüştü. Bu durum devam ettikçe kaybeden Mısır oluyordu. Bu yüzden ani bir kararla 1972 Şubat ayında Mısır'daki Sovyet askeri heyetinden 20 bin üyeyi ülkeden çıkardı. Bu karar Mısır için büyük güçlere karşı önemli bir adım olmuştu. Sovyet - Mısır ilişkileri sonlanmamıştı ama bu kararla Mısır'ın askeri imkanları zayıflamıştı. Mısır, ABD'ye Sovyetler Birliği'nden bağımsız olduğunu ve İsrail'le olan anlaşmazlığında ABD'nin diplomatik yardımlarını beklediğini bu adımıyla göstermişti. ABD kamuoyu ise o sıralarda Münih'te İsrail olimpiyat takımına Filistinlilerden gelen saldırı ile meşgul olduğundan dolayı Sedat'ın bu jesti beklediği etkiyi gerçekleştirememişti⁵⁶.

Sedat göreve başlayalı iki yıl olmuştu ancak henüz kayda değer bir başarı gösterilememişti. Hükümeti eleştiren öğrenci ayaklanmaları artmaya başlamıştı. Mısır'ın yeni stratejisi İsrail ordusunun sanıldığı kadar güçlü olmadığını göstererek ABD'nin diplomatik yumuşama için devreye girmesini sağlamaktı. Bunun için Suriye'yi de yanına alarak diplomatik hedeflerine ulaşmak için İsrail ile savaş kararı alındı. 6 Ekim 1973 günü Mısır birlikleri Süveyş Kanalı bölgesine saldırdı, Suriyeliler de Golan Tepeleri'ndeki İsrail mevzilerine saldırdılar. Mısır, Kanalı'nın doğu kıyısındaki Bar Lev hattını geçip İsrail mevzilerini ele geçirerek önemli bir başarı elde etti. Mısır büyük bir zafer kazanmış sayılırdı çünkü İsrail karşısında yirmi beş yıllık yenilginin ardından ilk kez askeri bir başarı kazanmıştı⁵⁷.

Kanalı geçtikten sonra Mısır birlikleri ilerlemeyi durdurarak Kanalı'nın doğusunda mevzilendiler. Sedat, İsrail'in yenilemez olduğu kanısını ortadan kaldırdı, Mısır topraklarının bir kısmını geri almayı başardı ve Mısır'ın askeri açıdan güçlü olduğunu gösterdi. Sedat belirlediği hedeflerine ulaşmıştı ve daha fazla ilerlemek istemedi. Mısır daha sonra uluslar arası diplomasi'nin olayları kontrol altına almasını bekledi. Bu ise İsrail'e karşı saldırı imkanı tanıdı. İsrail birlikleri, General Ariel Şaron komutasında Mısır

⁵⁵ Ibrahim, S. E. (2002). *Egypt Islam and Democracy: Critical Essays*. Cairo: American University in Cairo Press, s. 37.

⁵⁶ Arı, T. (2007). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*. İstanbul: Alfa Yayınları, 184-185.

⁵⁷ Cleveland, W. L., a.g.e., 416.

mevzilerini geçerek Süveyş Kanalı'nın batı kıyısına geldiler. Bu manevra ile Mısır Üçüncü Ordusu sıkıştı ve çatışmanın şekli birden değişti. Sedat ve müttefiki, geçişin sağladığı avantajları kaybetmek istemiyorlardı ve ateşkes için hazırdılar. 22 Ekim'de Mısır, İsrail ve Suriye ateşkes anlaşmasını kabul ettiler⁵⁸.

Savaşın maliyeti oldukça yüksek oldu. Mısır 7700, Suriye 3500, İsrail 2500 asker kayıp verdi. Mısır ve Suriye toplam 2000 tank ve 450 uçak, İsrail ise 800 tank ve 100 uçak kaybetti. ABD ve SSCB savaş sürecinde müttefiklerine askeri malzeme göndererek kayıpları arttırmış ve savaş süresini uzatmıştır. Savaş sonrası süreçte ABD Ortadoğu barışına daha fazla müdahale imkanı tanımıştır. Savaşın diğer bir sonucu ise petrol üreten ülkelerin gücünün artmasıydı. 17 Ekim'de Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) Arap üye devletleri, İsrail'in, işgal ettiği Arap topraklarını terk edene kadar petrol üretimini % 5 kısıacaklarını söylediler. Arkasından Suudi Arabistan ABD'ye petrol sevkiyatını tamamen durdurdu. Petrol fiyatları dünya genelinde arttı ve petrol politikasının yeniden değerlendirilmesi gerektiği gündeme geldi. Petrol sorunu ile beraber ABD, Arap-İsrail anlaşmazlıklarının barışçıl yollarla çözümü için daha çok uğraşmak durumunda kaldı. Ocak 1974'te Mısır ve İsrail savaşı bırakmak için anlaştı. Eylül 1975'te İsrail askerleri batı Sina'dan çekildi. ABD, İsrail ve Mısır'a ekonomik yardımlarda bulundu⁵⁹.

Sedat, aldığı siyasi başarı ile Mısır halkının gözünde popülerdi. Bu zaferi ekonomik atılımlarla desteklemek, Nasır döneminin sosyalist sistemini kaldırmak istiyordu. Bu sistemin kamu sektörü için rekabetsiz ve verimsiz bir ortam oluşturduğunu söylüyordu ve bu yüzden de iç ve dış sermaye yatırımlarını teşvikle birlikte ekonomiyi liberalleştirmeyi hedefliyordu⁶⁰.

Yeni ekonomik program 'açılış (el-İnfıtah)' adını taşıyordu. Program yabancı yatırımları teşvike yönelik adımlar içeriyordu. İsrail ile olan gerginliklerin azalmasına rağmen ülkede yabancı sermaye akışı yoktu. Mısır'ın ekonomi çıkmazının arkasında ise savunma bütçesinden kaynaklanan hali hazırdaki dış borçları vardı. Enflasyon oranı % 20'yi aşıyordu. İnfıtah bu sebeplerden dolayı başarılı olamamıştı. Az sayıda zenginin karını arttıran yeni program gelir dağılımındaki eşitsizliği arttırmıştı. IMF'nin Sedat'a

⁵⁸ Cleveland, W. L., *a.g.e.*, 418.

⁵⁹ Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L., *a.g.e.*, 457-466.

⁶⁰ Marsot, A. L. S. (2007). *History of Egypt From Arab Conquest to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press, 159.

getirdiği kısıtlamalar ile kredilere getirilen engeller, hükümeti halka verilen sübvansiyonları kısma itmişti. Bu ise halkta öfkeye yol açtı ve Kahire’de gösteriler arttı. Halk Arap Sosyalist Birliği merkezine ve bazı karakollara saldırdı. Halk gösterilerde Sedat’ın sürekli refah vaatlerinde bulunurken diğer yandan icraatlarıyla halkı zor durumda bıraktığını söylüyor ve Sedat’ı protesto ediyordu. Sedat bu durum karşısında orduyu göreve çağırdı. 1952’den beri ordu ilk kez sivillerle karşı karşıya geldi. Askerlerin gösterileri bastırması esnasında en az 150 Mısırlı öldürüldü. Sedat artan karışıklıkları önlemek için sübvansiyonları yeniden yürürlüğe koydu. İnfitah’ın başarısızlığı ve artan huzursuzluklar karşısında Sedat, ekonominin ancak İsrail ile anlaşma ile iyileşebileceği umuduyla dış politikada yeni girişimlerde bulundu⁶¹.

Sedat Kudüs’e giderek yeni bir barış sürecini başlattı. Mısır cumhurbaşkanı, 20 Kasım 1977’de İsrail parlamentosunda İsrail ile barışı kabul ettiğini duyurdu. Sedat ve İsrail Başbakanı Begin görüşmesinde Mısır, sadece ikili ilişkileri için değil Filistin sorununu da kapsayan geniş bir Ortadoğu siyaseti için anlaşmak istiyordu. Begin, Batı Şeria ve Gazze Şeridi’ni elden çıkarmak istemiyordu ve bu yüzden görüşmeleri ikili meseleler seviyesinde tutmak niyetindeydi. Sedat kapsamlı bir uzlaşma arayışı içindeyken Begin elinde tuttuğu Filistin topraklarından taviz vermemek adına uzlaşmaya yanaşmıyordu. Bu yüzden Filistin meselesinde sağlıklı bir karar alınamadı. Bu sırada ABD orta yolu bulmaya çalışıyordu.

Camp David Anlaşması Mısır - İsrail barışının koşullarını belirlemişti ve BM’in 242 sayılı kararını onaylıyordu. Gazze Şeridi ile Batı Şeria’nın durumu ele alınmış ve Filistin için beş yıl içinde özerklik planı yapılmıştı. Bunlar gerçeklikten uzak ve temelsizdi. Sonuç itibariyle Camp David Anlaşması İsrail’in çıkarlarına uygundu ve onun için zafer sayılırdı. 26 Mart 1979’da İsrail ve Mısır resmi olarak anlaşmayı imzaladılar. Bir yıl sonra birbirlerine büyükelçi gönderdiler. İsrail, Sina’dan çekilme hazırlıklarına başladı, çekilme 1982’de tamamlandı. ABD çekilmenin gerçekleşmesi için 3 milyar dolarlık destekte bulundu. Ortadoğu’da barışı öngören plan ise yürürlüğe konmadı⁶². İsrail’in 1982 yılında Lübnan’ı işgal etmesinin ardından Mısır, dış politikasında İsrail’den uzaklaşarak tekrar Mısır-Arap ilişkilerinin iyileştirmesi yönünde siyaset izlemiştir.

⁶¹ Utvik, B. O. (1995). Filling the Vacant Throne of Nasser: The Economic Discourse of Egypt's Islamist Opposition. *Arab Studies Quarterly*, 17(4); 29-54.

⁶² Quandt, W. B. (1986). *Camp David Peace Making and Politics*. Washington: Brookings Institution Press.

Mısır ve İsrail pazarlığı tüm Arap dünyasını sarsmıştı. Mısır, bu anlaşmanın bedelini ağır ödedi. Mısır, Arap Birliği'nden atıldı. Birliğin merkezi Kahire'den Tunus'a taşındı. Sudan ve Umman haricinde tüm Arap ülkeleri Mısır ile diplomatik ilişkilerini kesti. Böylece Mısır Arap dünyasından dışlanmış oldu. Petrol üreten ülkeler sübvansiyonları kaldırarak Mısır'ı batıya ve daha çok ABD'ye bağımlı hale getirdiler⁶³. Sedat bundan sonraki süreçte yüzünü ABD'ye dönmüş, ABD ise bölgede önemli bir güç olan Mısır'ı yanında tutabilmek için Mısır'a yüklü miktarlarda yardımda bulunmuştur. Böylece Mısır, ABD müttefiki olurken, Mısır ekonomisinde özel sektöre ağırlık verilerek liberalleşmeye gidilmiş ve Mısır, dış politikasında da İsrail ile uzlaşma yoluna gitmiştir.

Sedat'ın en büyük hedefi ekonomiyi liberalleştirmek, otoritesini sağlamlaştırmak ve muhalefeti bastırmaktır. Sedat eleştirilere son vermek için meşru siyasal çoğunluğun ilerlemesini engelledi. Sedat rejiminin en büyük eleştirileri ekonomik refah amacıyla başlatılan İnfitah'ın Mısır halkına maddi açıdan bir kar getirmediği yönünde olmuştu. Ekonomik liberalleşmenin yönetim ve etrafındakileri zenginleştirmesi halkın öfkesini arttırmıştı. Sedat'ın ülkeye yabancı sermaye girişini sağlamak amacıyla izlediği İsrail ile uzlaşma ve ABD yardımları da başarılı olmamıştı⁶⁴. Mısır'da yabancı sermaye, istihdamı artıracak sanayi sektörüne yönelmemiştir. Yabancı sermayenin daha çok inşaat, turizm, ticaret ve lüks tüketime yatırım yapması sonucu zengin küçük bir kesime karşılık halkın büyük çoğunluğu gittikçe fakirleşmiştir. Sedat aşırı harcamaları ve lüks yaşantısıyla da halkın gözünde eski popülerliğini kaybetmişti. Halk temel ihtiyaç maddelerine getirilen zamlar karşısında ezilmiş ve kontrolden çıkan öfkeli kalabalıklar sokağa dökülmüştür.

İsrail ile yapılan anlaşma tüm bunların üstüne tepkileri arttırmıştır. Halk anlaşmayı referandumla onaylamıştı fakat Batı Şeria'yı, Doğu Kudüs'ü ve Gazze Şeridi'ni işgal altında tutmaya devam eden İsrail'le anlaşmış olmanın huzursuzluğu içindeydi. Mısır, Arap dünyasından tecrit edilmiş ve gittikçe ABD'ye bağımlı hale gelmişti. Tüm bu gerginlikler toplumsal hareketlerin yönünü İslami muhalefet hareketlerine kaydırdı⁶⁵.

Mısır, kendi köklerinden uzak, dışarıdan ithal edilen ideolojilerin başarısızlığını görmüştü. Nasır sosyalizmi Mısır için 1967 İsrail savaşının etkilerini yok edememişti.

⁶³ Burns, W. J. (1985). *Economic Aid and American Policy Toward Egypt: 1955-1981*. Albany: State University of New York Press, 192.

⁶⁴ Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L., *a.g.e.*, 504.

⁶⁵ Cleveland, W. L., *a.g.e.*, 424.

Sedat'ın kapitalist rejimi ülkeyi batıya daha çok muhtaç hale getirmişti. Bu ortamda halk ihtiyaç duyduğu değerleri geçmişte ve İslami değerlerde bulma yoluna yöneldi. Sedat'ın siyasal partiye dönüşmemek kaydıyla hareketlerini serbest bıraktığı Müslüman Kardeşler, üniversite gençliğini yanına almayı başarmıştı. Diğer İslami örgütlerin de faaliyetleri hızlanmıştı. Bunlardan El-Cihad, El-Hicret ve Tekfir öne çıkıyordu. Bu hareketler Sedat'ın politikalarını hedef almıştı. Sedat'ı İslama aykırılıkla suçluyorlar ve tek çözümün yine İslam'da olduğunu savunuyorlardı.

İsrail anlaşması ve ABD yakınlaşması ile İslami kesimlerin hedefi haline gelen Sedat, rejimini ve iktidarını korumak amacıyla kendine tehdit unsuru olarak gördüğü bu gruplara mensup 1000'den fazla kişiyi hapse attı. Sedat'ın İslami örgütleri hedef alan bu girişimleri sonrasında 1981'de, 'geçiş' in sekizinci yılı kutlamaları esnasında, Sedat, askerleri selamlamak için durduğunda askerler ona ateşle karşılık vererek Sedat'ı öldürdüler. Sedat ve üst düzey yöneticilerin bulunduğu yere atılan el bombası sonrasında makineli tüfeklerle yapılan saldırı ile Sedat dünyanın gözü önünde vuruldu. Sedat'ı öldürenlerin El-Cihad ile bağlantılı olduğu düşünülüyordu çünkü El-Cihad lideri olarak bilinen Ömer Abdurrahman tarafından 1980 yılında yayınlanan bir fetvada, Sedat'ı hedef alan ifadelerle İsrail'i tanımanın Müslümanlığa ihanet olduğu ve Müslümanlığa ihanet eden siyasi liderlerin katlinin vacib olduğunu söylemişti. Ömer Abdurrahman el-Ezher'de öğrenim görmüş ve bu üniversiteden profesörlük unvanı almıştır. 1969'da Nasır için yaptığı firavun benzetmesinin ardından tutuklanmış, Sedat döneminde ise serbest bırakılmıştır. Ömer Abdurrahman daha sonra Suudi Arabistan'a giderek 1971-1978 yılları arasında çeşitli üniversitelerde ders vermiştir. Kahire'ye döndükten sonra camilerde vaaz veren Abdurrahman, Sedat suikastı sanıklarının kendisinden fetva aldıklarını iddia etmelerinin ardından tutuklanmıştır. Sedat'a askerlerin ateş açması sonrasında, İslami grupların silahlı kuvvetlerin içine yerleşerek Sedat rejimine bu saldırıyla son vermek istedikleri iddia edilmiştir. Saldırıyı gerçekleştirenler arasında Yüzbaşı Halit İslamboli yakalandı ve idam edildi. Sedat'ın ölümünün ardından binlerce militan tutuklandı. El-Cihad bir grup öğrenci tarafından 1970'li yıllarda Mısır'ın batı eksenli politikalarına karşı İslami esaslara dayalı bir yönetim anlayışını getirmek amacıyla kurulmuştu. Grubun adı birçok eylem ve şiddet olayları ile gündeme geldi. Sedat'ın öldürülmesinin ardından örgüt dünya çapında tanınmış oldu. Sedat öldürüldükten sonra 1982 yılında yerine Hüsnü Mübarek geçti.

2.3. Mübarek Dönemi

Hüsnü Mübarek, Sovyetler Birliği'nde pilot eğitimi almış, hiyerarşik düzeni ve otoriter karar mekanizmalarını benimsemiş iyi yetişmiş bir askerdir. Ekim savaşı sırasında hava kuvvetleri komutanlığına atanmış, savaş sırasında elde ettiği başarılar sonrasında 1974'te mareşal olmuştur. Sedat, Mübarek'i 1975'te Başbakan olarak atamıştır. Mübarek siyasi bir dinamiğe sahip olmamasına karşın uzun yıllar iktidarda kalmıştır⁶⁶.

Mübarek'in devraldığı yönetimin dışta diplomatik sorunları, içte ise anlaşmazlıkların çözülemediği bir ortam vardı. Mübarek bu sorunlara kısmen çözümler bulabildi. Mübarek'in öncelikli hedefleri liberalleşmenin siyasi ve ekonomik düzene yansıdığını göstermeye çalışmak ve aynı zamanda rejimin ayakta kalmasını sağlamak için yapısal mekanizmayı korumak oldu. Bu hedefler doğrultusunda hareket eden Mübarek, Mısır'ın dinamiklerinde durağanlık yaşanmasına neden olmuş, ülke kaderini etkileyecek önemli adımlardan kaçınmış, hayati önem arz eden reformlar konusunda isteksiz davranmıştır⁶⁷.

Mübarek, yönetimi devraldığında demokratik adımlar atarak siyasi özgürlük dönemine girildiği umudunu vermişti. Mübarek iktidarının ilk dönemlerinde tutuklu birçok siyasi mahkum serbest bırakılmıştır. Müslüman Kardeşler de bu ortamda daha serbest hareket etme imkanı bularak varlığına meşruiyet kazandırmaya çalışmıştır. Mısır'da 1984 seçimleri bu tarihe kadar yapılan en şeffaf seçim olmuştur. Seçimlere otuz iki yıldır siyasi yasağı bulunan Vafd Partisinin de katılmasına izin verilmiştir. Vafd Partisi seçim sonrası parlamentoda en güçlü muhalefeti oluşturmuştur. Ancak Mübarek bu seçimlerden sonra siyasi özgürlük ortamından uzaklaşarak liberalleşme faaliyetlerini durdurdu. Muhalefete sıkı denetimler getirdi, hükümet adaylarının kazanması için seçim hileleri de dahil çeşitli yollara başvurdu. Muhalefet kendi içinde bölünmelerden ve bu baskı ortamından sonra eski gücünü kaybetti. Mübarek rejimi sadece iktidarda kalma mücadelesi veren siyasi icraatlarıyla kamuoyunda güvenini yitiriyordu. Mübarek, Müslüman Kardeşler'i de tehdit unsuru olarak görmüş ve baskı ile kontrol altına almaya çalışmıştır⁶⁸.

⁶⁶ Owen, R., *a.g.e.*, 68.

⁶⁷ Ayhan, V. ve Ayhan Algan, N., *a.g.r.*, 42.

⁶⁸ Awadi, H. (2004). *In Pursuit of Legitimacy: The Muslim Brothers and Mubarak, 1982-2000*. London: Tauris Academic Studies, 49-53.

Rejimin ekonomi politikaları da farksızdı ve statükoyu koruma amacı üzerine inşa edilmişti. Mübarek, selefi dönemindeki kamu ve özel sektörün karma olarak var oldukları sistemi devam ettiriyordu. ABD ve IMF'nin özelleştirme çabalarına direniyordu. İnfitah ile beraber varlıklı bir girişimci sınıfı ortaya çıkmıştı ve ekonomi politikalarına yön verebilecek kadar siyasi güçleri bulunuyordu. Bu zengin özel sektör ve üst kademedeki bürokratlar ile ağır çalışma koşullarında düşük ücretle çalışan memur kesimi arasındaki uçurum artmıştı. Memur kesimi de daha fazla gelir elde edebilmek için devletin düzenlemelerine aykırı hareket ediyordu. Özel sektörün isteklerine usule aykırı ithalat izinleri vererek yardımcı oluyorlar ve ülkede yasadışı işler artıyordu. Rejim karşıtlığı bu koşullar altında giderek artmıştı. Protestolar özellikle İslami gruplardan yükseldi. Devlet militan örgütlerle mücadele ederken bir yandan da kendine yakın ılımlı örgütler kurmaya çalışıyordu. Mübarek iç politikada izlediği rejimi koruma politikalarıyla toplumsal dengeyi kontrol etmekte gittikçe çıkmaza giriyordu.

Mübarek dış politikada İsrail ile anlaşma, ABD ile yeni ilişkiler kurma amacındaydı. İsrail ile yapılan barış anlaşmasına sadık kalmaya ve ABD'nin ekonomik yardımlarını gözetmeye çalışan Mısır, İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında sessiz kalmıştır. Bu ise Mısır'ın statüsünü halkın gözünde ve bölge nezdinde düşürmüştür. Mısır ABD'den yardım alan ülkeler arasında İsrail'den sonra ikinci sıradaydı. Bu yardımların nerelerde kullanılacağını ABD belirliyordu. Mısır'ın kalkınması gözetilmiyordu. Askeri yapılanma ABD kontrolünde yenilenirken, Mısır ABD'den aldığı silahlarla büyük bir borca sürükleniyordu. ABD, Mısır üzerinden hakimiyet kuruyor ve bölgedeki gücünü arttırıyordu. Dış politikada Mısır tamamen ABD güdümünde kalmıştı. Mübarek'in batı yanlısı duruşu Mısır'da muhalefetin yoğun eleştirilerine maruz kalıyordu.

Mübarek, Körfez Savaşı'nda müttefik koalisyona katılmıştı ve karşılığında ABD, Mısır'ın borcunun yarısını silmiş ve 2.3 milyar dolarlık bir yardım paketiyle Mısır'ı ödüllendirmişti. Mısır'da ekonomi politikalarındaki başarısızlık nedeniyle refah seviyesinde önemli bir gelişme sağlanamamıştı. Mısır, üretimde düşüş seyretmiş ve küreselleşen dünyanın gerisinde kalmıştır. Ekonomik durgunluk beraberinde işsizliği getirmiş, sınıflar arası uçurum artmıştır.

Mübarek diğer yandan bölgede istikrarlı bir şekilde izlediği politikalarıyla Arap Birliği'ne tekrar girmeyi başarmış ve Birliğin merkezi tekrar Kahire'ye taşınmıştır. Ancak

Mısır'ın Birliğin içindeki yeri eskisi gibi olmamıştır. Mısır, Arap dünyasındaki öncü konumunu önemli ölçüde yitirmiştir. Mısır dış politikada zayıf kaldığı gibi iç siyasette de eleştirilerin odağı olmuştur. Halkın eleştirileri ve tepkileri gittikçe artmıştır. Mübarek'in adı 1990'ların başında yolsuzluk iddialarına karışınca halkın Mübarek ve rejimine olan güveni sarsılmıştır⁶⁹.

Rejim karşıtları 1992'de polis ve devlet memurlarına saldırmışlardır. Bu eylemleri gerçekleştirmelerindeki temel nedeni dinden uzaklaşmış olmasına dayandırmışlardır. Turizm sektörünü ortadan kaldırmayı amaçlayan eylemlerin şiddeti gittikçe artmıştır. 1997 sonbaharında İslami radikal gruplar 60 yabancı turisti öldürmüşlerdir. Eylemleri gerçekleştirenlerin daha çok kırsal kesimden gelen yoksul kimseler olduğu gözlemlenmiştir. Artan şiddet olaylarına Mübarek'in tepkisi sert olmuştur. Olayları gerçekleştiren mahallelere baskınlar düzenlenerek aşırılıkçı gruplar, bu grupların sempatanları ve yakınları tutuklanmış, binlerce kişi gözaltına alınmıştır. Tutuklanarlardan 100 kişi askeri mahkemelerce idama mahkum edilmiş, Mübarek'in verdiği bu karşılıkla İslami gruplar ağır bir şekilde bastırılmıştır. İslami hareketlere ve sosyal dinamiklere karşı sert tutumlarından dolayı Mübarek, halkın desteğinden gittikçe uzaklaşmıştır. Ekonomide yaşanan durgunluk, işsizlik, gelir dağılımındaki uçurumlar halk arasında ümitsizliğe ve hoşnutsuzluklara yol açtı. 1990'ların sonunda bu eylemler büyük ölçüde bastırılmıştır ancak ülkenin her yanında muhalif sesler yükselmeye devam etmiştir⁷⁰.

Mısır 1967'den itibaren yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ve 1980'lerden bu yana olağanüstü hal kanunları altında olan bir cumhuriyettir. Mısır'da resmi ordunun yanında özel ordu görevlileri ve özel polis birlikleri de görev yapmaktadır ve düzenlenen kanunlarla polis güçlerinin yetkileri oldukça genişletilmiştir. Mübarek 1981'de başa geldikten sonra izlediği politikalarla baskıcı bir yönetim anlayışı ortaya koymuştur. Mısır anayasal hakları uzun yıllar askıya alınmış ve sansürler yaşanmıştır. Halk gösterileri ve toplumsal siyasi hareketler yasaklanarak ya da engellenerek bastırılmıştır. Mübarek'in eylem ve protestolarda, özellikle Müslüman muhaliflere verdiği sert karşılıklar eleştirilmiştir. Hükümet, tespit ettiği kişileri sorgusuzca yargılayabilmiştir. Mübarek

⁶⁹ Uysal, A. (2011). *Ortadoğu'da Türkiye Algısı: Mısır Örneği*. Stratejik Düşünce Enstitüsü, SDE Rapor, 27.

⁷⁰ Cleveland, W. L., a.g.e., 582 - 585.

döneminde yaşanan Mısır ayaklanmaları sırasında gözaltına alınanların sayısı 17 bin civarında olup siyasi tutukluların sayısı ise 30 binlere ulaşmıştır⁷¹.

Mübarek rejiminde seçimlerin hür, açık, şeffaf ve adil yapılmadığına inanılıyordu. Bu yüzden seçimlere karşı ilgisizlik oluşmuştu. Seçimlere katılım oranı eskiye göre % 25'lere düşmüştü. Mübarek seçimlere hep tek başına katılıyordu ve 30 yıldır bu şekilde seçilmeyi başarmıştı. 2010 yılı içinde düzenlenen seçimleri muhalefete yapılan baskılar sonucunda Ulusal Demokratik Parti (UDP) mutlak zaferle kazandı. 2010 yılı Şura Seçimleri sonuçlarında Mübarek'in partisi UDP 80 sandalye kazanarak Şura Konseyi'nin % 90'ından fazlasını oluşturdu. Şura Konseyi seçimleri Mübarek'in yerini daha da sağlamlaştırma açısından önemli olmuştu. Mübarek, Millet Meclisi seçimleri ve 2011 Başkanlık seçimi öncesi kamuoyuna ne kadar güçlü olduğu mesajını vermeye çalışmıştı. Seçim sonucuna göre kalan 8 sandalye: Bağımsız: 4; Cihad: 1; Arap Demokratik Nasırcı Parti: 1; Geel: 1; Vafd: 1 şeklinde paylaşılmıştı. Seçimler sırasında iktidarın görevlendirdiği Yüksek Seçim Kurulu'na ait gözlemciler dışındakiler sandıklara alınmamıştı. Müslüman Kardeşler'in sandık görevlileri seçim salonlarına girememişti. Şura Konseyi seçimlerinde aday olan 15 Müslüman Kardeşler üyesinden hiçbirisi sandalye kazanamamıştır⁷².

Parlamento seçimlerinde de benzer baskılar yaşanmıştır. 2005 seçimlerinde Müslüman Kardeşler'in 88 milletvekili çıkarmasının ardından Mübarek yönetimi muhalefet partilerini engellemek için baskı ve önlemleri arttırmıştır. En fazla baskı Müslüman Kardeşlere yönelik olmuştur. Seçimlerde 169 milletvekilini aday göstererek yarışacağını söyleyen Müslüman Kardeşler'in seçim propagandaları engellenmeye çalışılmış, parti üyelerinden 70 kadar kişi İskenderiye'de poster asarken tutuklanmıştır. Seçimlerden bir hafta önce Müslüman Kardeşler tarafından yapılan açıklamaya göre 1000'e yakın parti üyesi ve 8 milletvekili aday tutuklanmıştır. Müslüman Kardeşlerin seçim mitinglerine polis gaz bombalarıyla müdahale etmiştir. Diğer muhalefet adayları da benzer muamelelere maruz kalmıştır. Seçim merkezlerinde seçmenlerin birçoğu oy kullanmadığı halde seçim sandıklarının kapandığı iddia edilmiştir. Seçim öncesi de dahil olmak üzere, oy verme işlemleri sırasında ve oyların sayımında birçok hukuksuzluğun

⁷¹ Ayhan, V. ve Ayhan Algan, N., *a.g.e.*, 5.

⁷² Telci, İ. N. (2011). Mısır 2010., İnat, K., Ataman, M., Telci, İ. N. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2010*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları, s.231.

yapıldığı yönündeki itirazlardan hiçbir sonuç alınamamıştır. Bu yüzden seçimlere olan güven sarsılmıştır⁷³.

Seçim sonuçları ikinci tur sonunda açıklandığında Ulusal Demokratik Parti % 83'lük bir çoğunlukla 508 sandalyenin 420'sini kazanmıştı. Bir önceki seçimde muhalefet partilerinin sandalye sayısı % 23'lük bir orana karşılık gelirken bu seçimde 16 sandalye ile bu oran % 3'e düşmüştür. Müslüman Kardeşler bir önceki seçimde 88 sandalyeye sahipken bu seçimde sandalye sayısı 0 olmuştur. Diğer partilerin dağılımları ise Vafd Partisi: 6; Tagammu Partisi: 5; El-Cihad: 1; Geel Partisi: 1; El-Adalah: 1; El-Selam: 1 şeklinde olmuştur. UDP'ye yakın 60 bağımsız milletvekili de parlamentoya girmiştir. Mübarek, 2011 yılı Başkanlık seçimlerini sorunsuz atlatabilmek için UDP'den mümkün olabilecek en yüksek sayıda milletvekili çıkarmak için uğraşmıştır. Seçimlere katılım % 15 - % 10 civarında olmuştur. Seçim sonuçları halkın Mübarek yönetimine olan güvenini sarsmış, hoşnutsuzluklar artmış ve geline süreç halkın tahammül sınırlarını zorlamıştır. 2010 seçimleri, seçim özgürlüğünün kısıtlandığı, seçim kampanyalarından itibaren adayların engellenmeye çalışıldığı bir süreç olarak gözlemlenmiştir⁷⁴.

Seçimlerle ilgili yaşanan sorunların yanında Mısır'ın içte yaşadığı problemler arasında Sina Yarımadası'nda yaşayan Bedeviler yer alıyordu. Sina Yarımadası'nın kuzeyindeki nüfusun çoğunluğunu oluşturan Bedeviler uzun süredir haklarının çiğnendiğini söyleyerek yönetimle çatışma halindeydi. Bedeviler 2004'te Sina Yarımadası'nda ölen 130 kişinin sorumlusu olarak görülmüş ve Kahire yönetimiyle ilişkileri bozularak karşılıklı çatışmalar yaşanmıştır. Kuzey Sina Bölgesi'nin batısında Süveyş Kanalı bölgesi, doğusunda ise İsrail ve Gazze Şeridi bulunmaktadır ve burada insan ve silah kaçakçılığı gibi yasadışı faaliyetler sıkça görülmektedir. Mısır yönetimi bu bölgeden Gazze'ye yer altı tünelleriyle gönderilen silah akışını önlemeye yönelik tedbirler almıştır. Güvenlik güçlerinin Bedevi gruplara karşı düzenlediği operasyonlarda polisle çatışmalar yaşanmıştır⁷⁵.

Hükümet Bedevilerle görüşmelerde bulunmuş ve taleplerini dinlemişse de Bedeviler görüşmeye katılanların hükümet yanlısı olduğunu iddia ederek görüşmeleri protesto

⁷³ Ayhan, V. ve Ayhan Algan, N., *a.g.e.*, 6.

⁷⁴ Human Rights Watch. (2010, December). Elections in Egypt: State of Permanent Emergency Incompatible with Free and Fair Vote. ABD.

⁷⁵ İnternet: Web: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/newsnight/9501505.stm> adresinden 06 Temmuz 2015'de alınmıştır.

etmişlerdir. Bedevilerin talepleri polisin kendilerine karşı uyguladığı baskı ve şiddetten vazgeçmesi, tutuklu Bedevilerin serbest bırakılması ve hükümetin Kuzey Sina bölgesinde ekonomik kalkınmayı destekleyici girişimler başlatması yönünde olmuştur. Bedevilerle yapılan görüşmelerin ardından tutuklu 65 Bedevi serbest bırakılmış ve İçişleri Bakanlığı'nca 200'ünün de işlemler tamamlanınca serbest bırakılacağı açıklanmıştır. Bedevilerin serbest bırakılmasında ısrar ettikleri, protestolarda Bedevilerin öncüsü konumundaki kişilerden Mousad Ebu Fecr ve El-Arjani de serbest bırakılmıştır. Kahire yönetimi Bedeviler ile uzlaşma yolları aramış ve Bedevilerin ekonomik gelişmelerine katkı sağlayabilecek planlar hazırlamıştır. Bölgede yürütülen insan ve silah kaçakçılığının yoğun şekilde devam etmesi ise sorunların çözümüne engel olmuştur⁷⁶.

Ülkedeki bir diğer sorun Hristiyanlar ve Müslümanlar arasındaki gerginlikler ve bu grupların birbirlerine karşı devam eden saldırıları olmuştur. Daha çok Kıpti Hristiyanlar ve Müslümanlar arasında gerginlikler yaşanmıştır. Gerginlikler, 1972'de çatışmaya dönüşmüş, 1981'de 17 Kıpti'nin öldüğü Zaviye el-Hamra olayından sonra alevlenmiştir. Enver Sedat döneminde 170 Kıpti din adamı tutuklanmıştır. Kıptiler uzun süre toplumdansoyutlanmıştır. Mübarek döneminde de çatışmalar devam etmiş, bazı kiliseler yakılmış ve birçok Kıpti öldürülmüştür. Mısır'da nüfusun %10'unu oluşturan Kıptiler üzerinde devlet tarafından uygulanan bir baskı olduğu yaygın bir kanı haline gelmiştir. Kıptiler kendilerine uygulanan baskının ortadan kaldırılması, hak ve özgürlüklerinin korunması, bağımsız kilise ve Hristiyan okulları taleplerini sürdürmüşlerdir⁷⁷.

2010 Kasım ayında Müslüman bir kıza tecavüz edildiği iddiasıyla Hristiyanlara ait bazı ev ve işyerleri ateşe verilmiştir. Olayın ardından protestocular ile polis arasında çatışma yaşanmıştır⁷⁸. Mart ayında yaşanan başka bir gelişmede Kilise etrafını tellerle çevrelemek isteyen Kıptiler ile köylüler arasında gerginlik çıkmış, cuma hutbesinde bir imamın Hristiyanlar aleyhinde konuşmasının ardından hareketlenen 2000'den fazla Müslüman, Kıptilere saldırmıştır. Saldırıları sırasında Hristiyanlara ait ev ve işyerleri yakılmıştır. Kasım ayında bir Kıpti kilisesi inşaatının kaçak olduğunu iddia eden polislerle Kıptiler arasında çatışma yaşanmış, öfkelenen Kıptiler araçlara ve kamu binalarına

⁷⁶ Telci, İ. N., *a.g.e.*, 237.

⁷⁷ Yavuz, C. ve Erdurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye: Orta Doğu'da Kırılan Fayhatları*. Ankara: Berikan Yayınevi, 64.

⁷⁸ İnternet: Mısır'da kilise saldırısına protesto. Web:

http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/01/100107_egypt_coptic.shtml adresinden 16 Temmuz 2015'de alınmıştır.

saldırmıştır. Saldırılarda iki Kıpti öldürülmüş, 133 Hristiyan gözaltına alınmış ve olaylar bastırılmıştır. Aralarında sık sık gerginlik çıkan Müslüman ve Hristiyan gruplara yerel güvenlik güçlerinin müdahaleleri yetersiz kalmış ve soruna köklü bir çözüm bulunamamıştır. Uluslararası İnsan Hakları Örgütlerinin girişimleriyle hükümet, Kıptilerin haklarını tanıma ve ayrımcılığa son verme yönünde adımlar atmıştır ancak bu adımlar gruplar arasındaki farklılıkların çatışmaya dönüşme potansiyelini ortadan kaldıramamıştır⁷⁹. Kıptiler ile Müslümanlar arasında yaşanan gerginlikler ve Kıptiler'in hak ve özgürlüklerinin koruma altına alınmadığı gerekçesiyle devlet güçlerine yönelik sürdürdükleri mücadele ortamı benzer olaylarla devam etmiştir.

Arap Baharı olarak adlandırılan, Tunus halk ayaklanması ile başlayan süreçte Mısır halkı ekonomik, siyasi ve toplumsal birçok nedenle biraraya gelerek benzer etkiyi yakalamak istemiştir. Öfkeli kalabalıklar Tahrir Meydanı'nı doldurduğunda demokrasi, adalet ve eşitlik talepleriyle beraber öncelikli olarak Mübarek'in devrilmesini istemişlerdir. Mübarek, halkı sakinleştirmek için demokrasi adına bir dizi seçenek sunsa da geç kalınmış ve kendisine olan güvenin sonlandığı bir ortamda daha fazla direnmemiştir. Halkın ısrarla görevi bırakmasını istemesi ve yabancı basında Mısır halkının aldığı destek karşısında 11 Şubat 2011'de Mübarek 30 yıllık iktidarının ardından istifa ederek yönetimi Yüksek Askeri Konsey'e devretmiştir.

⁷⁹ Telci, İ. N., *a.g.e.*, 238.

3. BÖLÜM

ARAP BAHARI SÜRECİ ve SONRASI

3.1. Müslüman Kardeşler ve Mısır Siyasi Hayatına Etkileri

Müslüman Kardeşler (İhvan-ül Müslimin), Hasan el-Benna tarafından 1928’de kurulmuş olan bir örgüttür. Mısır’da başlayan bu örgütlenme daha sonra Ortadoğu’ya yayılmıştır. Mısır’ın İngiliz işgaline karşı verdiği mücadele ortamı örgütün doğuşuna ve gelişimine zemin hazırlamıştır. İngiliz işgali altındaki uygulamalar ve 1923 anayasası ile dini vakıf ve kuruluşların devlet denetimine geçmesi sonrası yönetimin İslam karşıtı olduğu algısı oluşmuş ve rejime yönelik tepkiler ortaya çıkmıştır. Mısır’da muhalefetin yönü dini kimliğe sahip gruplara doğru olmuştur. Bu gruplar içinde milliyetçi söylemlerle dikkat çeken Müslüman Kardeşler, Mısır yakın tarihinde önemli bir konuma gelmiştir. Müslüman Kardeşler’in öne çıkmasındaki önemli etken örgütün temellerini İslami ideolojiye dayandırarak geniş bir halk tabanına ulaşabilmiş olmasıdır.

Hasan el-Benna, yetiştiği İsmailiye kasabasında düşünce tarzını temel İslami felsefeye göre şekillendirmiştir. Ağırlıklı olarak aldığı dini eğitimin yanında tasavvuf, edebiyat ve şiir ile fikirlerini zenginleştiren Benna, geniş hadis bilgisiyle beraber ifadelerinde kullandığı edebi üslup ile çevresindekileri etkilemiştir⁸⁰. Benna’nın Mısır’ın mevcut durumunu analiz ederek konuşmalarında İslami esasların yanında toplumsal sorunlara değinmesi ve bağımsızlık vurgusu yapması taraftarlarını arttırmıştır. Benna etkileyici üslubu ve sistemli hareket etmesi sonucu ciddi bir örgütlenme yakalamıştır. Benna, İsmailiye’de öğretmenlik yaptığı sıralarda İslamiyet’in sosyal hayata yerleşmesi ve yayılması adına topluluklar kurmuştur. Benna’nın gençleri kötü alışkanlıklardan uzaklaştırmak amacıyla kurduğu cemiyet gençler arasında ilgi görmüştür. Bu cemiyetlerin temel amacı İslam’ın modern bir anlayışla anlatılarak halkın İslami yaşam tarzını benimsemesini sağlamak ve bu fikirleri yaymak olmuştur.

⁸⁰ Benna, H. (2007). *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*. (çev. Eryarsoy, M. B.). İstanbul: Düşünce Yayınları, 14.

Hasan el-Benna, Cemaledin Afgani'nin, İslam çatısı altında birleşme ve hayatın her alanında İslam'a göre yaşama düşüncelerini savunan Selefilik'ten etkilenmiştir⁸¹. Afgani fikirlerinde toplumun Kuran ve sünnete uygun olarak yaşaması ve İslam'ın yönetimde hakim olması için mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Benna da İslam'ın yeniden yorumlanarak yayılması gerektiğini, toplumun yaşam tarzının ve yönetim anlayışının bu kurallara uygun olması gerektiğini savunmuştur. Benna'nın hedefi yabancı hakimiyetinden kurtulan, İslami esaslara göre yönetilerek aynı çağrışı diğer ülkelere de yapabilecek bağımsız bir İslam ülkesi olmuştur. Selefiler ve Müslüman Kardeşler benzer düşüncelerle hareket etmişler, kimi durumlarda birbirlerini desteklemişler, bazen de birbirlerine rakip olmuşlardır. Benna, Selefiler'in siyasetten uzak durma politikalarından farklı olarak konuşmalarında sürekli siyasi mesajlara yer vermiştir.

Hasan el-Benna, İsmailiye'de edindiği gözlemler sonucu şehirde hakim konumda olan İngiliz askerleri, Süveyş Kanalı Şirketi ve İngilizler ile işbirliği içinde olan Mısırlılar'ın haksız uygulamalarını eleştirerek halkın mücadele ruhunu pekiştirmiştir⁸². Benna, Filistin meselesini de gündeminde tutarak yardım çağrısında bulunmuştur. Benna, İslam'ın yayılması ve Mısır'ın bağımsızlığı için mücadele edecek, aynı zamanda eğitim ve sosyal yardım projeleriyle halka hizmet edecek, toplumun güvenini ve desteğini kazanacak bir örgütlenme gerçekleştirmek istemiştir⁸³. Benna kendisini destekleyenler ile birlikte Mısır'daki İngiliz varlığına ve Batılılaşma hareketlerine karşı 1928'de organize olmaya ve sistemli hareket etmeye karar vermiştir. Benna sayıları gittikçe artan grubun üyeleri arasındaki bağı 'kardeşlik' olarak tanımlamıştır ve gruba Arapça'da 'kardeş, arkadaş, yoldaş' manasının çoğulu olarak bilinen 'İhvan' adını vermiştir. 'İhvan', Türkçe'de 'Müslüman Kardeşler' (İhvan ül-Müslimin) olarak bilinmektedir⁸⁴. Müslüman Kardeşler, Mısır'ın içinde bulunduğu durumda İngiliz işgaline karşı ve diğer Batı eksenli baskılara karşı mücadele edilmesini, Mısır'ın bağımsızlığını kazanmasını ve İslam'ın toplumsal ve siyasi alanda hakim olması ile çözümün İslam'da aranması gerektiğini savunmuştur.

Müslüman Kardeşler, kuruluş amacına yönelik faaliyetlerinde önceliği İslami esasların öğretilmesine vermiştir. Bu kapsamda başlatılan Kuran eğitimleriyle üye tabanını

⁸¹ Lia, B. (2000). *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu: 1928–1942*. (çev. İ. Toker). İstanbul: Yöneliş Yayınları, 42.

⁸² Güler, Z., a.g.e., 91.

⁸³ Benna, H. (2010). *Risaleler*. (çev. Eren, M., Akbaş, A., Akbaş, M., Songül, R.). İstanbul: Nida Yayıncılık, 131.

⁸⁴ Çağlayan, S. (2010). *Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılara İslamcılık*. Ankara: İmge Kitabevi, s. 168.

genişletmişlerdir. Kuran eğitimlerinin yanında İşlam tarihi, sünnet ve hadis dersleri de verilmiştir. Üyelere İşlami öğretilerin yanında sosyal konular hakkında da bilgilendirmeler yapılmıştır. Benna yapılan aktiviteler ile üyelerin gruba olan bağlılığını arttırmıřtır⁸⁵. Benna, diğer İşlami gruplardan Müşlüman Gençler Cemiyeti, Zararlı Maddeleri Men Etme Cemiyeti ve benzer cemiyetlerle ilişki kurmuştur. Benna ile birlikte hareket eden üyeler, Kahire’deki İşlam Medeniyeti Cemiyeti’ni etkileyerek burayı Müşlüman Kardeşler Cemiyeti’ne dönüştürmüştür. Benna, üyelere toplumun herhangi bir kesimini dışlayıcı söylem ve hareketlerden uzak durmalarını, siyasi eylem ve şiddet içeren davranışlardan kaçınmalarını tavsiye etmiştir. Benna, siyasi mesajlar vermesi dışında aktif siyasette rol almaktan kaçınmıştır.

Müşlüman Kardeşler ağırlıklı olarak öğrencilerin, devlet memuru ve işçilerin üye olduğu toplumun hemen her kesiminden katılımın sağlandığı sayıları gittikçe artan bir kitleye dönüşmüştür. Benna, Müşlüman Kardeşler’in merkezini, Kahire Üniversitesi’nden şeyh Tantavi Cevheri’nin desteğiyle, 1932’de Kahire’ye taşı mıştır. Örgütün buradaki çalışmaları daha sistemli ilerlemiştir. Kahire’deki faaliyetler arasında düzenli ders verilmesi, haftalık dergi çıkartılması, sosyal aktivitelerin yaygınlaştırılması, Mısır’ın siyasi geleceği adına söyleşiler, yıllık kongreler, ulusal davaların ve Filistin meselesinin gündemde tutulması yer almıştır. Hasan el-Benna’nın birçok okul, hastane ve eczanenin açılmasına yardımcı olması kendisini destekleyenlerin sayısını arttırmıştır. Müşlüman Kardeşler, Mısır’ın farklı bölgelerinde açtıkları şubelerle 1934’te idari bir teşkilata dönüşmüştür. Benna, 1940’taki bir ifadesinde 1000 kadar şubenin açıldığını ifade etmiřtir⁸⁶.

Müşlüman Kardeşler, başta Mısır kralı olmak üzere birçok ülkenin idarecilerine ve önemli şahsiyetlerine mektuplar göndererek uyarılarda bulunmuştur. Mektuplarda kanunların İşlam’a uygun olarak yapılması, karma eğitime son verilmesi, faizin yasaklanması, yabancıların elindeki işletmelerin kamulaştırılması, gelir seviyesindeki farkların kapatılması gibi talepler yer almıştır. Müşlüman Kardeşler, söyleşilerde sorunların çözümünün Mısır’ın İşlami kurallara göre yönetilmesi ile mümkün olacağını söyleyerek yönetime açıktan davette bulunmuştur. Müşlüman Kardeşler’in, yönetime verdiği mesajlar arasında Batı kaynaklı kanunların terki, alkollü içeceklerin yasaklanması,

⁸⁵ Benna, H. (2007)., *a.g.e.*, 35.

⁸⁶ Lia, B., *a.g.e.*, 193.

gece kulüplerinin kapatılması, görsel basında kadınların yer almaması gibi talepler yer almıştır⁸⁷. Benna'nın toplumsal hareket olarak başlattığı örgütlenmenin yönü genişlemeyle birlikte siyasi bir çizgiye doğru kaymıştır. Benna söylemlerinde Mısır anayasasını eleştirmiştir, İslami reform çağrısı yapmıştır. Benna'nın halifelik yönetim anlayışını isteyen ifadeleri, çok partili hayata, liberal ideolojiye ve seküler yönetim anlayışına karşı fikirleri tepki çekmiştir⁸⁸.

Müslüman Kardeşler, geniş bir halk kitlesi tarafından desteklenirken diğer yandan yönetimler tarafından rejimi tehdit edebilecek devlet içinde ayrı bir yapılanma olarak görülmüştür. Müslüman Kardeşler, güçlü bir muhalefet konumuna dönüşerek iktidar odaklarının hedefi haline gelmiştir. Örgüt, 1938'den sonra siyasi bir kimlik olarak görülmüştür. Müslüman Kardeşler'in, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla oluşan kaos ortamında hükümete yönelik ihanet suçlamalarında bulunması yönetim açısından tehdit olarak algılanmaya başlamıştır.

Müslüman Kardeşler'in siyasete yönelmesinin somut göstergesi, 1942'de Hasan el-Benna'nın parlamento seçimlerinde İsmailiye'den aday olmasıdır. Mustafa Nahhas Paşa, Müslüman Kardeşler'in mecliste yer almasını istememiş ve adaylıktan çekilmesi için Benna'ya baskı yapmıştır. Benna, grubun faaliyetlerinin serbestçe devam edebileceği sözünü alarak gruba zarar vermemek için adaylıktan çekildiğini ifade etmiştir. İngilizlerin ve Kral Faruk'un baskılarının yanında Vafd Partisi ile de arası açılan Müslüman Kardeşler, bundan sonraki süreçte yönetimler tarafından güçlü bir muhalefet olarak görülmüş ve engellenmeye çalışılmıştır. İşçileri zaman zaman grev yapmak için örgütleyen Müslüman Kardeşler, gittikçe kendilerini yönetim karşıtı bir cepheye dönüştürmüştür.

Müslüman Kardeşler'in Filistin meselesindeki tutumları ve İngiliz karşıtlığı, tabanda kendini eylem ve protestolarla göstermeye başlamıştır. Müslüman Kardeşler, Filistin halkına destek olmak adına üyelerden para toplayarak bir fon oluşturmuştur. Toplanan paraların bir kısmı ile askeri eğitimler verilmiştir. Filistin halkına verilen desteğin boyutu askeri eğitimlerle şekil değiştirdiğinde Mısır hükümeti, İngilizlerle birlikte hareket ederek Müslüman Kardeşler'e yönelik operasyonlar düzenlemeye başladı. Müslüman Kardeşler

⁸⁷ İnternet: Duman, B. Tanrıverdi, N. Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumundan Gözlemler. ORSAM. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3481> adresinden 06 Temmuz 2015'de alınmıştır.

⁸⁸ Güler, Z., *a.g.e.*, 92.

artık siyasi, idari, sosyal ve ekonomik alanda önü alınamayan bir güç olarak görülüyordu. 8 Aralık 1948'de Başbakan Nukraşi Paşa, Müslüman Kardeşler'i rejim karşıtı eylem ve tutumlar sergileyerek terör ortamı oluşturduğu gerekçesiyle yasadışı ilan ederek kapatma kararı aldı. Bu kararın ardından yaşanan suikastler, Müslüman Kardeşler'e yönelik yaptırımları sertleştirdi.

Müslüman Kardeşler kendi aralarındaki fikir ayrılıkları sonucu Hasan el-Benna'nın kontrolünden çıkmıştır. Hasan el-Benna'nın üyeleri şiddetten uzak tutmaya çalışmasına rağmen Müslüman Kardeşler üyelerinin isimleri birçok suikaste ve saldırı olaylarına karışmıştır. 1930 – 1940 yılları arasında Mısır Başbakanı Ahmad Maher'in öldürülmesi, 1945'te Müslüman Kardeşler'in İngiliz ordularına ve Mısırlı Yahudi gruplarına saldırı gerçekleştirmesi, Müslüman Kardeşler'in bazı üyelerinin tutuklanmasına neden olmuştur⁸⁹.

Hasan el-Benna, üyelere şiddet içeren eylemlerden uzak durmaları yönünde sert eleştirilerde bulunsa da durumu engelleyememiştir. Müslüman Kardeşler üyesi bir kişi İngiliz askerine saldırdığı gerekçesiyle tutuklanmıştır. Tutuklama kararının ardından ilgili hakim ve polis müdürüne suikast düzenlenmiştir. Bu olaylardan sonra Müslüman Kardeşler'in adı şiddet eylemleriyle anılmaya devam etmiştir⁹⁰. 28 Aralık 1948'de düzenlenen Nukraşi Paşa suikastinden Hasan el-Benna sorumlu tutulmuştur. Hasan el Benna bu olayın ardından 12 Şubat 1949'da bir suikast sonucu Kahire Meydanı'nda vurularak öldürülmüştür^{91, 92}.

Benna'nın ölümünün ardından örgüt içinde bölünmeler yaşanmış, kuruluş amacından ve temel ideolojisinden uzaklaşan örgüt, yönetimlerle çatışan bir muhalefete dönüşmüştür. Müslüman Kardeşler üzerindeki yasaklar ve baskı politikası 1950'de yasal olarak faaliyetlerine devam edebilme hakkı kazanmaları ile kısmen durmuştur. Vafd Partisi döneminde Mısır yönetimi ve İngilizler tarafından baskı gören Müslüman Kardeşler, Nasır öncülüğünde gerçekleştirilen darbeyi desteklemiştir. Nasır dönemi ilk icraatlara bakıldığında Kral Faruk'un sürgüne gönderilmesi, anayasanın kaldırılması, parlamentonun fesh edilmesi, siyasi partilerin kapatılması sürecinde Müslüman Kardeşler'e bir süre

⁸⁹ Mitchell, R. P. (1993). *The Society of the Muslim Brothers*. New York: Oxford University Press, 20.

⁹⁰ Çakmak, C. (2007). Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü Mü?. *Akademik Ortadoğu*, II(1); 84.

⁹¹ İnternet: Web: <http://www.biography.com/people/hassan-al-banna-9198013> adresinden 12 Mayıs 2015'de alınmıştır.

⁹² Zollner, B. H. E. (2009). *The Muslim Brotherhood: Hasan Al-Hudaybi and Ideology*. Routledge Studies in Political Islam, 67-71.

dokunulmamıştır⁹³. Nasır'ın bu politikasının arkasında Müslüman Kardeşler'in darbeye destek vermiş olması ve Nasır'ın kendine muhalefet oluşturmak istememesi bulunmaktadır. Ancak darbe sonrası anayasanın hazırlanması sürecinde, Müslüman Kardeşler'in, yeni düzenin İslami temellere oturtulması talepleri gündeme gelmiş ve Nasır ile fikir ayrılıkları başlamıştır.

Müslüman Kardeşler'in Kanal Bölgesi'nin tahliyesi için İngiltere ile imzalanan anlaşmayı sert bir dille eleştirmesi, anlaşmanın İngiliz çıkarlarına hizmet ettiğini iddia etmesi ve rejime karşı ağır ithamlarda bulunması sonrasında örgüt ile Nasır arasındaki kutuplaşma büyümüştür⁹⁴. 26 Ekim 1954'te Nasır halka hitap ederken kendisine suikast düzenlenmiştir. Nasır bu suikastten Müslüman Kardeşler'i sorumlu tutmuştur. Müslüman Kardeşler, suçlamayı reddetmiş ve kendilerine karşı komplo kurulduğunu iddia etmiştir. Nasır, Müslüman Kardeşler'in siyasi parti gibi hareket ettiğini iddia ederek 1954'te örgütü yasa dışı ilan etti ve faaliyetlerini durdurdu. Kararın ardından on bine yakın Müslüman Kardeşler üyesi tutuklandı. Üyelerin birçoğu idamla yargılanırken, liderlerden Hasan el-Hudeybi ömür boyu hapse mahkum edildi⁹⁵. Tutuklananlar arasında fikirleriyle Müslüman Kardeşler'e yön veren, kitaplarıyla örgütün ideolojik temellerini yeniden kuran Seyid Kutup ve yakınındaki kimseler de vardı⁹⁶. Seyid Kutup, kitaplarıyla halkı kışkırtmaktan ve halkı mevcut düzeni yıkmaya davet etmekten suçlanmıştır. Seyid Kutup on yıl hapiste kaldıktan sonra bir süreliğine serbest bırakılmıştır ancak daha sonra 1965'te tekrar tutuklanmış ve 28 Ağustos 1966'da yakın arkadaşlarıyla beraber idam edilmiştir.

Seyid Kutup fikirleriyle Benna'dan sonra Müslüman Kardeşler'i etkileyen en önemli isimlerden olmuştur. Kutup'un hapisanede yazmış olduğu kitaplar, Müslüman Kardeşler'in ideolojilerini yeniden kurmalarını ve toparlanmalarını sağlamıştır. Seyid Kutup'un idamı ile birlikte örgüt sarsılmıştır. Bu olaylar sonrasında örgüt faaliyetlerine gizlice devam ederek daha çok yurtdışı yapılanmalara ağırlık vermiştir.

Müslüman Kardeşler, Nasır döneminde aldığı ağır darbe sonrasında yasal olmayan yollarla örgütlenmeye devam etmiştir. Müslüman Kardeşler üyeleri bundan sonraki süreçte Nasır'ın komünist rejimiyle mücadele etmeye karar verdi. 1967 Arap – İsrail Savaşı'nda

⁹³ Eskandar, W. (2013, Temmuz). *İhvan ve subaylar: Anlaşmalarla dolu bir tarih*. DÜBAM, Mısır'da Askeri Darbe ve İhvan-ı Müslimin.

⁹⁴ Güler, Z., a.g.e., 95.

⁹⁵ Turan, Ö., a.g.e., 268.

⁹⁶ Ahmed, R. S. (1989). *İslami Direniş Haritası (Benna'dan İslambuli'ye)*. İstanbul: İşaret Yayınları, 23.

alınan ağır yenilgi sonrasında Mısır'ın konumu ve Nasır'ın gücü tartışılmaya başlandı. Mısır yönetiminin ve halkın benimsemeye çalıştığı değerler sorgulanmaya başlandı. Mısır halkı bu arayış içinde komünizm ya da Arap milliyetçiliğinden yönünü İslami kimlik arayışına çevirdi. Yenilgi sonrası ortam Müslüman Kardeşler'in halkın desteğini alarak tekrar aktif olmasını sağladı.

Nasır'ın ölümü sonrası Enver Sedat yönetimi döneminde Müslüman Kardeşler yeniden harekete geçerek faaliyetlerinde ivme kazanmıştır. Sedat, içlerinde Müslüman Kardeşler üyelerinin de bulunduğu siyasi tutukluları serbest bırakmıştır. Sedat da önceki yöneticiler gibi Müslüman Kardeşleri karşısına alarak kendisine muhalefet oluşturmak istememiştir. Sedat, İslami meseleleri gündeminde tutmuş ve Müslüman Kardeşler ile iyi ilişkiler kurmuştur. Müslüman Kardeşler ise geçmişte yaşananların tekrar etmemesi için Sedat döneminde temkinli hareket etmiş, aşırılıklardan kaçınmış, yönetime ılımlı yaklaşarak tepki çekmemiştir. Faaliyetlerine süreli yayınlarla ve verdikleri söyleşilerle devam eden üyelerin yönetimle ilişkileri Sedat'ın İsrail'le Camp David Anlaşmasını imzalaması sonrasında ayrılığa düşmüştür. Enver Sedat'ın serbest ekonomiyi benimseyen liberal uygulamaları Nasır dönemi devlet sosyalizminin etkilerini silmiştir. Bu durum sınıflar arası ekonomik dengeyi bozmuş, halk hareketlerine sebep olmuştur. Anlaşma sonrası dönemde Müslüman Kardeşler içinden önemli bir grup diğer Arap ülkelerindeki taraftarlarla birleşerek şiddet ve terör eylemlerine yönelmiştir. İsrail ile anlaşma imzalayan Sedat'ı Filistin davasına ihanet ile suçlayan Müslüman Kardeşler, yoluna sol partilere yakın durarak ve rejim karşıtı küçük gruplarla işbirliği yaparak devam etmiştir⁹⁷.

Enver Sedat, rejime muhalefet edenlere, aralarında Müslüman Kardeşler üyelerinin de bulunduğu iki bine yakın gazeteci, yazar ve siyasetçiyi tutuklatarak karşılık vermiştir. Sedat, rejimi koruma politikalarına beş bine yakın muhalifin daha tutuklanabileceğini ifade eden tehditlerle devam etmiştir. Sedat bu uygulamaları ile kendine düşman bir kitle yaratmıştır. Enver Sedat, 6 Ekim 1982'de askeri bir tören sırasında üzerine ateş açılması sonucu öldürüldü. Bu olaylar ile bağlantısı olduğu düşünülen Müslüman Kardeşler'in şiddete başvurdukları yönündeki algı devam etmiştir. Müslüman Kardeşler hemen her dönemde bastırılma ya da ortadan kaldırılmayla karşı karşıya kalmıştır. Sedat sonrası Mısır yönetimini devralan Hüsnü Mübarek döneminde de aynı tablo gözlemlenmiştir.

⁹⁷ Ahmed, R. S., *a.g.e.*, 59.

Hüsnü Mübarek de yönetimi devraldığı ilk dönemlerde siyasi tutukları serbest bırakarak demokratik bir ortam oluşturmuştur. Müslüman Kardeşler, Mübarek döneminde siyasallaşma yoluna gitmiş, Vafd Partisi ile anlaşarak 1984 seçimlerinde 38 milletvekili ile meclise girmiştir. Mübarek döneminde yapılan diğer seçimler ise adil olmadığı gerekçesiyle sorgulanmıştır. 1990 seçimleri aynı gerekçeyle protesto edilmiştir. Müslüman Kardeşler'in Vafd Partisi ile birlikte yürüttüğü boykot sonucu Mübarek, İslami yapılara karşı mücedele etmeye başlamıştır.

Mübarek'in temel amacı rejimi ve istikrarı korumak olmuştur. Mübarek, özellikle Müslüman Kardeşler'in hareket alanını kısıtlayıcı adımlar atarak örgütün kurduğu bazı birlikleri devlet kontrolüne aldı⁹⁸. Mübarek, 1995'te Müslüman Kardeşler üyesi eski milletvekili, iş adamı ve akademisyenlerden oluşan 81 kişiyi tutuklattı. Mübarek'in baskı politikalarına karşın Müslüman Kardeşler'in ilerleyişi durdulamamıştır. Müslüman Kardeşler, 2005 yılında yapılan seçimlerde 88 milletvekili çıkararak mecliste güçlü bir muhalefet olarak yerini almıştır⁹⁹. Mübarek, seçimler sonrasında Müslüman Kardeşler üyelerini terörist faaliyetler içinde bulundukları gerekçesiyle tutuklatmaya başlamıştır. Müslüman Kardeşler, Mübarek yönetimine olan tepkisini Arap Baharı sürecinde yaşanan halk ayaklanmalarına destek vererek göstermiştir. Bu süreçte Müslüman Kardeşler meydanlarda halka destek olmuş ve Mübarek'in devrilmesi sürecinde önemli rol oynamıştır. Halk ayaklanmaları sonrasında Mübarek istifa etmek zorunda kalmış ve yönetimi Yüksek Askeri Konsey'e devretmiştir. Mübarek sonrası dönemde Müslüman Kardeşler yollarına aktif siyasete katılarak devam etmiştir.

Müslüman Kardeşler daha önceki seçimlerde diğer partilerin altında meclise girerken, Yüksek Askeri Konsey döneminde yapılan seçimlere kendi partileri ile katılmışlardır. Yeni düzende halkın isteklerine cevap verecek bir bütünleşme sağlayacaklarını ifade ederek iktidar için mücadele etmişlerdir. Müslüman Kardeşler 6 Haziran 2011'de 'Özgürlük ve Adalet Partisi'ni kurarak siyasette yerini almıştır. Müslüman Kardeşler, bundan sonraki hedeflerini parti programları altında açıklamaya devam etmiştir. Buna göre öncelikle yolsuzluklarla mücadele edeceklerini belirten Müslüman Kardeşler'in savundukları ilkeler ise insan halkarı, demokrasi, özgürlük ve adalet olmuştur.

⁹⁸ Çakmak, C., a.g.e., 89.

⁹⁹ Tıgılı, İ. (2011). Tıgılı, İ. (2011, Şubat). *Mısır'da Sosyal Hareketler: Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler*. DÜBAM.

Mübarek'in devrilmesinin ardından yönetimi devralan Yüksek Askeri Konsey'in uygulamaları halkta hayal kırıklığına neden olmuştur. Yüksek Askeri Konsey'in halka verdiği sözleri yerine getirmemesi ve demokrasiye geçiş sürecini ertelemesi sonrasında halk tekrar meydanlara inmiştir. Yüksek Askeri Konsey halk protestolarına sert karşılık vermiştir. Bu süreçte Müslüman Kardeşler protestolarda halka destek olurken aynı zamanda ordu ile halk arasında arabuluculuk yapmış ve daha çok seçim kampanyalarına odaklanmıştır. Yüksek Askeri Konsey yönetimi altında yapılan 2011 genel seçimlerinde Özgürlük ve Adalet Partisi oyların % 43'ünü alarak parlamentoda 218 sandalye kazanmış ve seçimin galibi olmuştur. Ancak bu galibiyet uzun sürmemiştir. Yüksek İdare Mahkemesi tarafından, seçim maddelerinin bazılarının anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle 2011 seçimleri iptal edilerek, parlamentonun kapatılmasına ve seçimlerin yeniden yapılmasına karar verildi. Ardından yasama yetkileri tekrar Yüksek Askeri Konsey'e devredildi.

Yüksek Askeri Konsey döneminde yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Müslüman Kardeşler'in desteklediği, Özgürlük ve Adalet Partisi başkanlığı yapmış olan Muhammed Mursi oyların % 48'ini alarak seçimi kazanmıştır. Mursi görevde olduğu sürede anayasa değişikliği çalışmalarına başlamış ve yeni anayasa % 64'lük 'evet' oyu ile kabul edilmiştir. Yeni anayasa ile demokratik haklar genişletilmiştir. Ancak Mursi döneminde demokrasi adına atılan adımlar yarım kalmıştır. Mursi kendisine muhalefet edenlerin düzenlediği protestolar ve eylemler sonrası Yüksek Askeri Konsey'in müdahale etmesi sonucu askeri bir darbe ile görevinden alınmıştır¹⁰⁰. Yüksek Askeri Konsey anayasayı askıya almış ve cumhurbaşkanlığı için yeni bir seçim yapılacağını duyurmuştur.

Müslüman Kardeşler'in Mübarek sonrası siyasi aktör olarak kazandığı başarılar Mısır'da yaşanan Arap Baharı ve sonrası süreçte Müslüman Kardeşler üzerindeki baskıların artarak devam etmesi sonucu zafere dönüşmemiştir. Mursi'ye yapılan darbe sonrasında 14 Ocak 2014'te yeni anayasa taslağı, yapılan referandum sonucu kabul edildi. Müslüman Kardeşler referanduma ilgisiz kalmıştır ve üyelerin bulunduğu bölgelerde katılım düşük olmuştur. 2014 anayasası ile Şura Meclisi kaldırılarak tüm yetkiler Halk Meclisi'ne verilmiştir. 5 Haziran 2014'te açıklanan cumhurbaşkanlığı seçimlerini oyların % 97'sini alan Abdülfettah El Sisi kazanmıştır. Sisi göreve geldikten sonra söylemlerinde

¹⁰⁰ İnternet: Mısır'ı yöneten güç: Yüksek Askeri Konsey. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/misiri-yoneten-guc-yuksek-askeri-konsey> adresinden 12 Mayıs 2015'de alınmıştır.

ilk olarak Müslüman Kardeşler'e yönelik tehditlerde bulunmuştur. Sisi'nin ilk icraatlarında da örgütü ortadan kaldırma girişimleri görülmüştür. Müslüman Kardeşler üyeleri, liderleri ve onları destekleyenlerin çoğu tutuklanarak hapse atılmıştır. Tutuklanan Müslüman Kardeşler üyeleri ve liderleri Arap Baharı sürecinde protestolarda meydana yaşanan ölümlere sebep olmak, darbe sonrası halkı kışkırtmak ve şiddet olaylarını tetiklemek gibi suçlardan yargılanmıştır. Müslüman Kardeşler haksız suçlamalara maruz kaldıklarını ve kendilerine yeterli savunma hakkı verilmediğini ifade etmiştir. Son olarak Sisi döneminde Müslüman Kardeşler'e yönelik verilen idam kararları ile örgüte ağır bir darbe vurulmuştur¹⁰¹.

3.2. Mısır'da Arap Baharı Süreci ve Mübarek'in Devrilmesi

Mübarek döneminin ekonomi politikaları beklenen başarıyı vermemiştir. Asgari ücretler yaşam standartlarına göre oldukça düşük kalmıştır. Mısır'ın 80 milyonluk nüfusunun % 40'ının günlük geliri yaklaşık 2 \$ civarında olmuştur. Gıda fiyatları artarken halkın çoğu sübvansé gıdalarla geçinmek zorunda kalmıştır. Nüfusta ise geçim sıkıntısının aksine hızlı bir artış görülmüştür. Mısır'ın 1966'da 30 milyon nüfusu varken 2011'de bu rakam 82 milyona ulaşmıştır. Artan nüfusun beslenme, barınma, geçinme sorunlarına kalıcı bir çözüm bulunamamıştır. Mübarek'in son döneminde, yabancı yatırımlar teşvik edilerek reel bir büyüme kaydedilmişse de geç kalınan bu politikaların halka yansımada beklenen olumlu bir gelişme görülememiştir. Halk geçim sıkıntısı içinde yaşarken Mübarek'in servetinin yaklaşık 70 milyar dolar olduğu iddia edilmiştir¹⁰².

Mübarek döneminde işsizlik en önemli sorunlar arasında yer almıştır. Hükümet yanlısı birtakım kimselerin kolayca iş buluyor olması, hükümetin bu konuda adil olmadığı fikrine sebep olmuş ve halk arasında huzursuzluk yaratmıştır. Özellikle üniversite mezunu işsizlerin sayısının her geçen yıl artıyor olması ülkede gerilimi tetiklemiştir. Mübarek'in iktidarını korumak amacıyla kendi yakınlarını ve yandaşlarını kayırması, seçimler sırasında gündeme gelen hile iddialarıyla Mübarek'in adı siyasi yolsuzluklara karışmıştır¹⁰³.

¹⁰¹ İnternet: Devrimden Darbeye Mısır. Web: <http://setav.org/tr/devrimden-darbeye-misir/haber/1327> adresinden 22 Temmuz 2015'de alınmıştır.

¹⁰² İnternet: Hüsnü Mübarek ve Ailesinin Serveti 70 Milyar Dolar. Web: <http://www.amerikaninsesi.com/content/husnu-mubarek-ve-ailesinin-serveti-70-milyar-dolar-115496039/892471.html> adresinden 12 Mayıs 2015'de alınmıştır.

¹⁰³ Uysal, A. a.g.r. 28.

2011 eylemlerinin başlamasına neden olan en önemli etken ise özel polisler aşırı yetkiler verilmesi ve polisin şiddet içeren müdahalelerine her gün bir yenisinin ekleniyor olmasıydı. 1967'den bu yana devam eden sıkıyönetim yüzünden halk huzursuz ve mutsuzdu. Mısır polisinin şiddet içeren davranışları, işkence ve haksız gözaltılar Mısır gündemini uzun zamandır meşgul etmekteydi. Gözaltındakilerin kötü muameleye maruz kaldığı görülmüyordu. İşkence yapan polisler yönelik yaptırımlar yetersiz kalırken halk, polis karşısında daima suçlu konumuna düşmekteydi. İşkence yaptıkları gerekçesiyle polisler cezalandırıldıklarında ise kısa sürede serbest bırakılıp görevlerine devam etmekteydi¹⁰⁴.

Mısır ayaklanmasını başlatan olay 6 Haziran 2010'da polis tarafından şiddete maruz kalıp dövülerek yaşamını kaybeden Halid Muhammed Said vakası oldu. Olayın başlangıcında Halid Said bir internet kafede otururken, uyuşturucu satan polisler ait bir videoyu internet üzerinden paylaşmak istemiş ve bu sırada polisler yanına gelerek kendisine kimlik sormuş, Said ise kendisine yönelik hiçbir suçlama yokken kimliğini göstermek istemediğini söylemiştir. Ardından polisler Said'i tutuklamak istemiş ve kendisine direnen Said'i sokak ortasında şiddetli bir şekilde dövdükten sonra karakola götürmüş, Said burada hayatını kaybetmiştir¹⁰⁵.

Açılan soruşturmada Said'in ölümüne boğazında kalan marihuana poşetinin neden olduğu söylenerek olay Savcılık tarafından kapatılmak istenmiştir. Ancak görgü tanıklarının ifadeleriyle Said'in polisler tarafından dövülerek öldürüldüğü, polislerin Said'i internet kafeden çıkardıktan sonra bir apartmanın girişine götürerek başını apartmanın demir kapısına vurduğu, ardından tekme ve yumruklarla yere yığılmasına ve hareketsiz kalmasına neden olduğu söylenerek yeni bir soruşturma açılmıştır. Olayların başlamasıyla beraber sosyal ağlar üzerinden Said'in cesedinin fotoğrafları ve yakınlarıyla yapılan röportajlar paylaşıldı. Kahire ve İskenderiye'de polis karşıtı gösteriler düzenlendi. Olay sosyal medyada geniş yankı buldu. Tepkiler üzerine açılan soruşturma sonunda iki polis haksız tutuklama ve aşırı güç kullanmaları gerekçesiyle yargılandı¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Ayhan, V. (2011, Şubat). Mısır Devriminin Ayak Sesleri. *Ortadoğu Analiz*, 3(26).

¹⁰⁵ Human Rights Watch. (2010, December). Elections in Egypt: State of Permanent Emergency Incompatible with Free and Fair Vote. ABD.

¹⁰⁶ İnternet: Mısırlı muhalif genç uyuşturucudan olmemiş. Web: <http://www.milliyet.com.tr/misirli-muhelif-genc-uyusturucudan-olmemis/dunya/dunyadetay/07.07.2011/1411334/default.htm> adresinden 11 Mayıs 2014'de alınmıştır.

Tunus'ta yaşanan gelişmelerden etkilenen Mısır halkı bu olayla birlikte meydanlara çıkma kararı aldı ve bunu geniş bir kitleye duyurdu. Tunus'ta yaşananlara benzer bir şekilde yönetimdekiler hakkındaki belgeler internete sızdırıldı. Sosyal ağlarla güçlü bir iletişim kurarak organize olan halkta rejim aleyhtarı sesler yükselmeye başladı. İnsan hakları ihlalleri, baskı ve kötü yaşam koşullarına karşı Said için birleşen halk kitlesine rejim karşıtı muhalif gruplar da dahil oldu ve Mübarek yönetimine karşı gösteriler düzenlendi. Ülkedeki farklı semt ve gruplardan çıkan muhalif sesler giderek sokak ve meydanlarda kalabalık halk kitlelerine dönüştü. Mısır, 1977'de yaşanan Ekmek Ayaklanması'ndan sonra tarihinin en büyük sokak ayaklanmasını başlatmış oldu¹⁰⁷.

'Öfke Günü' olarak adlandırılan 25 Ocak 2011'de halkın Tahrir Meydanı'nı doldurmasıyla gösteriler başladı. Bu tarih daha sonra 25 Ocak Devrimi, Özgürlük Devrimi, Öfke Devrimi, Gençlik Devrimi, Beyaz Devrim şeklinde farklı isimlerle de anıldı. Kahire'de yaklaşık 15.000 kişi Tahrir Meydanı'nda toplandı. Korku eşiğini aşan, ölümü göze alan binlerce Mısırlı içinde bulundukları sisteme, baskıya, şiddete, yoksulluğa, Camp David Anlaşması ile İsrail'in çıkarlarına hizmet edilmesine, Filistin'in yaşadıklarına seyirci kalınmasına, Mısır'ın bölgede giderek gücünü yitirmesine ve ABD yanlısı olarak hareket edilmesine isyan etti¹⁰⁸.

Meydanda farklı gruplardan insanlar aynı amaç etrafında birlikte hareket etti. Protestolar çok sistemli ve önceden planlanmış bir hareket değildi ve sosyal medya ile kalıcı sonuç alamayacaklarının farkındaydı. Sadece sloganlar atıyorlar ve rejimin devrilmesini istiyorlardı. Muhalif isimlerden öne çıkan Muhammed El Baradei, hükümet karşıtı gösterilerde Gizza'da eylemlerin başında bulunuyordu, Mübarek başkanlıktan çekilir ve halk da isterse geçici olarak yönetime geçebileceğini ifade etmişti. Baradei, gösteriler sırasında tutuklandı ve ev hapsine alındı. Müslüman Kardeşler ilk etapta olaylardan uzak kalmış, daha sonra ise protestoculara olan desteğini belirterek eylemelere katılmaları için halka çağrıda bulunmuştur¹⁰⁹.

¹⁰⁷ İnternet: Web: <https://line.do/tr/halk-sokaga-dokuldu/17h/vertical?lang=tr> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹⁰⁸ İnternet: Web: <http://setav.org/tr/devrimden-darbeye-misir/haber/1327> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹⁰⁹ Çakmak, C., Yetim, M. ve Çolak, F. G. (2011, Nisan). *Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye*. BİLGESAM, Rapor No: 31, 6.

Hükümet olayları belli noktalarda kontrol altına almaya çalışsa da başarısız olmuştur. Yönetim tarafından meydandakileri dağıtmak için öncelikle internet servisleri kesilmiş, mesaj servisleri ve cep telefonları bloke edilmeye çalışılmıştır. Tüm gsm operatörlerine servislerini kapatmaları için talimat verilmiştir. Mübarek yanlıları, sivil kıyafetle dolaşan polisler ve 'Baltacı' olarak bilinen kişiler muhaliflerin üstüne saldırmıştır¹¹⁰. Polisler protestoculara tazyikli su ve biber gazı kullanmış, eylemciler taşla karşılık vermiş ve çatışmalar yaşanmıştır.

Karışıklıkların en yoğun olduğu bölgelerden biri Süveyş olmuştur. Bu bölgede polis karakollarını da içine alan bina kundaklamaları yaşanmıştır¹¹¹. Kahire, Süveyş ve İskenderiye'de polise yardım etmesi için askeri güçler de görevlendirilmiştir. Kahire'nin güneyinde polis istasyonuna saldırmaya çalışan 17 kişi, şehirdeki protestolarda 8 kişi, Kahire'de bir hapishaneden kaçmaya çalışanlarla polisler arasında yaşanan çatışmada 8 kişi öldürülmüş ve toplam ölü sayısı yaklaşık 100 kişiye ulaşmıştır. Birleşmiş Milletlerin açıklamalarına göre ise ölü sayısı 300'den fazla ve yaralı sayısı yaklaşık 3000 civarında olmuştur¹¹².

Mübarek yaptığı bir açıklamada değişim sözü vermiş ve gençler için yeni bir dönemin açılacağını söylemiştir. Mübarek, bir sonraki seçimde aday olmayacağını açıklamış, yeni bir anayasa, reform ve muhalefetle diyalog önerisinde bulunmuştur¹¹³. Ancak hükümetin sözlerini inandırıcı bulmayan halk kitlesi rejim karşıtı eylemlerinde ısrar etmiştir. Hükümetin koyduğu sokağa çıkma yasağına rağmen halk meydana toplanmaya devam etmiştir. Açıklamaların ardından Tahrir Meydanı'nda devam eden gösterilere Mısır'ın değişik bölgelerinden yaklaşık 50.000 kişi daha katılmıştır. Gösteriler sırasında polisle protestocular arasında yaşanan çatışmalar karşısında ordu arabuluculuk yaparak göstericileri yumuşatmaya çalışmıştır. Ordu daha sonrasında ise Mübarek yanlısı tavrından uzaklaşarak muhalifleri korumuş, polis müdahaleleri karşısında halkı polis güçlerinin elinden kurtarmıştır. Ordunun desteğinin ardından protestocular 'halk ve ordu bir

¹¹⁰ Çubukçu, M. (2012). *Yıkılın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası*. İstanbul: İletişim Yayınları, 106.

¹¹¹İnternet: Protesters torch Egypt police post. Web: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/01/201112734210243448.html> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹¹² İnternet: '300 killed' so far in Egypt protests. Web: <http://www.news24.com/Africa/News/300-killed-so-far-in-Egypt-protests-20110201> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹¹³ İnternet: Kronoloji: Mısır Devrimi. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-misir-devrimi> adresinden 15 Kasım 2014'de alınmıştır.

bütündür' sloganları atmıştır. Kahire'de protestocuların sayısı 250.000'e ulaşmış ve Mısır'ın diğer şehirlerinde de yüz binlerce kişi gösterilere katılmıştır. Toplam rakam farklı kaynaklarda 500.000 ya da milyonlarla ifade edilmiştir¹¹⁴.



Resim 3.1. Tahrir Meydanı

Protestolarda halk Mübarek'in istifası için direnmiştir. Müslüman Kardeşler askerinin müdahale etme vaktinin geldiğini söylemiştir. Gösterilere katılan hukukçular yeni bir anayasa ve geçici hükümet çağrısında bulunmuştur. Mısır Güvenlik Güçlerinden sorumlu Savunma ve Kumanda Bakanı Muhammed Hüseyin Tantavi Tahrir Meydanı'nda protestocularla birlikte görülmüştür. Ordu, hükümet tarafından askerlere verilen silah kullanmaları yönündeki emri, insanları korumak için orada bulunduklarını söyleyerek reddetmiştir. Ordu söylemlerinde halkın taleplerinin meşru olduğunu ve ifade özgürlüğünü desteklediklerini vurgulamıştır¹¹⁵. 29 Ocak'ta Mübarek yaptığı bir konuşmada Ahmet Nazif hükümetini görevden aldığını duyurdu. Arkasından İstihbarat Şefi Ömer Süleyman'ı Başkan Yardımcısı, Ahmed Şefik'i Başbakan olarak atadı. Tahrir Meydanı'ndaki öfkeli kalabalık ise Mübarek'in istifasında direndi. Protestocuların sözcü olarak seçtiği Muhammed El-Baradei, Tahrir Meydanı'nda halka seslenerek başlanılan işin bitirileceğini, asıl amacın rejimin devrilmesi olduğunu, bu devrimin sahiplerinin Mısır halkı olduğunu, Mısırlıların özgür ve faziletli bir hayat süreceği yeni bir dönemin

¹¹⁴ Telci, İ. N. (2012). Mısır 2011., İnalt, K., Ataman, M., Aydın, F., Yıldırım, B. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2011*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları, 220.

¹¹⁵ Internet: Egypt Army: Will not use violence against citizens. Web: <http://af.reuters.com/article/egyptNews/idAFLDE70U2JC20110131> adresinden 18 Aralık 2014'de alınmıştır.

başlatılmasının istendiğini söylemiştir. Halkın eylemlerinde kararlılığı, ordunun protestocuların yanında yer alması ve dış basında Mübarek'in desteğini yitirmesiyle Mübarek iktidarda daha fazla kalamayacağını anlamıştır¹¹⁶. Mübarek, olaylar sırasında en az sorun yaşanan Şarm El-Şeyh'teki villasına çekildi, küçük bir güvenlik gücü ve polislerle etrafını çevreleyerek kendini korumaya aldı¹¹⁷.

Mübarek, 1 Şubat'ta yaptığı bir açıklamada başkanlığa tekrar aday olmayacağını, anayasal reform üzerinde çalışılacağını, iş imkanlarının artacağını ve ekonominin düzeleceğini açıklamıştır. Anayasal reform sözüyle beraber Cumhurbaşkanı olmanın önündeki engellerden biri olan Anayasanın 76. Maddesi üzerinde özellikle durulacağını belirtmiştir. Mısır halkını ise verilen vaatler durdurmaya yetmemiştir. Kahire, Süveyş ve İskenderiye'de protestocuların düzenlediği "Milyonların Yürüyüşü" ile kitleler sokaklarda toplanmaya devam etmiştir¹¹⁸. Mısır'da internet erişim yasağı kaldırılmış ve sokağa çıkma yasağı hafifletilmiştir. Gösterilerin devam ettiği 2 Şubat'ta, Mübarek yanlıları deve ve atlarla meydana gelmiş, bıçak, kılıç ve demir sopalarla muhalif göstericilere saldırmışlardır. Saldırılarda onlarca kişinin öldürüldüğü rapor edilmiştir¹¹⁹. Tahrir Meydanı'na hastane çadırı kurulmuş, bazı gönüllü doktorlar burada yaralıların tedavisine yardım etmiştir. Protestolarda 1000 kadar göstericinin yaralandığı duyurulmuştur¹²⁰. 4 Şubat'ta Heliopolis Sarayı önünde toplanan halk Mübarek'in hemen istifa etmesi için son gün olduğunu söylemiştir. "Gidiş Cuma"sı olarak adlandırılan bu günde 2 milyona yakın gösterici Tahrir Meydanı'nda toplanmıştır.

5 Şubat günü iktidardaki Ulusal Demokratik Parti (UDP) istifa etti ve yerine liberal olarak bilinen Hossam Badrawi, Mübarek tarafından atandı. Mübarek'in oğlu Cemal Mübarek UDP'deki görevini bıraktı. Başkan Yardımcısı Ömer Süleyman bütün muhalefet gruplarını görüşmelere katılmaya çağırdı. 7 Şubat'ta eylemcilere kamu çalışanlarının ve emeklilerin maaşlarına %15 zam yapılacağı ifade edildi. Müslüman Kardeşler üyelerinden

¹¹⁶ Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2014, Temmuz). *Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye*. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 127.

¹¹⁷İnternet: Locals in Sharm-el-Sheikh convinced Mubarak is holed up there. Web: <http://www.telegraph.co.uk/news/8290760/Locals-in-Sharm-el-Sheikh-convinced-Mubarak-is-holed-up-there.html> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹¹⁸İnternet: Tahrir Meydanı'nda iki milyon gösterici!. Web: <http://www.milliyet.com.tr/tahrir-meydani-nda-iki-milyon-gosterici-/dunya/dunyadetay/01.02.2011/1346839/default.htm> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹¹⁹ Telci, İ. N. (2012)., *a.g.e.*, 220.

¹²⁰İnternet: Mısır'da halk ayaklanması birinci yılında. Web: <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=194237> adresinden 18 Aralık 2014'de alınmıştır.

30 kadar siyasi tutuklu serbest bırakıldı. Verilen sözler ve yapılanlar etkili olmamış ve ülkede protestolar, eylemler, grevler aralıksız devam etmiştir. Gösteriler sırasında Kıptiler ve Müslümanlar'ın kaynaştığı ve birbirlerini korudukları gözlemlendi. Eylemler boyunca Mısır'ın her kesiminden gelenlerle büyük bir birliktelik yakalanmıştı. 9 Şubat'ta eylemlere İşçi Sendikaları da dahil oldu.

10 Şubat'ta Mübarek bütün yetkilerini Başkan Yardımcısı Süleyman'a bıraktığını, ancak Başkanlık'tan istifa etmediğini duyurdu. Tahrir Meydanı'nda Mübarek'in gitmesi için kararlı bir şekilde mücadele ediliyordu, meydandaki kalabalığın sayısı 4 milyonu bulmuştu. Protestolar karşısında Mübarek 11 Şubatta görevinden istifa ettiğini açıklamıştır. Mübarek 30 yıl süren iktidarının ardından Mısır gösterileri ile başlayan süreçte 18 gün sonra görevinden ayrılmış oldu. Mübarek'in devrilmesinde etkin rol oynayanlar başta Müslüman Kardeşler olmak üzere güçlü muhalefet hareketleri, sosyal medya ile organize olan gençler, tepkilerini daha önceki dönemlerde de sık sık grevlerle ortaya koyan işçi grubu ve protestocuların yanında yer alan Mısır ordusu olmuştur¹²¹. Ayrıca Mısır halkına dış basından da destek gelmiş ve Mübarek'in istifa etmesi için güçlü bir baskı ortamı oluşmuştur. Mübarek'in istifasıyla birlikte Yüksek Askeri Konsey yayınladığı bir bildiri ile protestocuların taleplerinin tanındığını duyurmuştur. Ceza Mahkemesi bazı eski bakanlara yurtdışına çıkma yasağı getirmiş ve mal varlıklarına el koymuştur. Konsey, üzerine aldığı yetkilerle yönetimi geçici bir süreliğine devraldığını ve geçiş süreci sonrasında tüm yetkilerini seçilmiş demokratik bir hükümete bırakacağını açıklamıştır¹²². Ancak sonrasında yaşanan gelişmeler Yüksek Askeri Konsey'in verdiği sözlerde durmadığını ve demokrasi sürecini geciktirdiğini göstermiştir.

3.3. Yüksek Askeri Konsey ve Mursi Dönemi

Ordu meydanı dolduran halk kitlesini, haklarını koruyacakları sözünü vererek evlerine gitmeleri konusunda ikna etti. Tahrir Meydanında yapılan gösteriler başarılı olmuş ve halk Mübarek rejimini devirmişti. Mısır halkı sevinç içinde amaçlarına ulaştıklarına ikna oldu. Ancak daha sonraki gelişmeler Mısır halkı için demokrasi mücadelesinin bitmediğini gösterdi. Yüksek Askeri Konsey (SCAF), yönetimi devralmasının ardından ilk

¹²¹İnternet: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi. Web: <http://setav.org/tr/misirda-donusumun-anatomisi/rapor/888> adresinden 28 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹²² Kurt, V. (2014, Temmuz). *Tunus, Mısır, Libya Ve Suriye: Orduların "Arap Baharı"na Etkisi*. SETA, 102.

olarak parlamentoyu ve anayasayı feshetti¹²³. Kurulacak bir komisyon ile yeni bir anayasa hazırlayacağını duyurarak, Eylül ayında yapılacak yeni seçimlere kadar iktidarda olacağını ilan etti. Polis ve ordu birlikleri Tahrir Meydanı'nı boşaltmak için harekete geçti. Birkaç yüz gösterici meydanı terk etmeyince çatışmalar yaşandı. SCAF grevleri yasakladı ve bundan sonra politik gösterilere karşı daha az tolerans göstereceklerini ifade etti.

Yüksek Askeri Konsey'in devrimin ardından yaptığı en önemli adım anayasa değişikliği referandumu oldu. 19 Mart 2011'de gerçekleşen referanduma katılım düşük gözlemlendi. 40 milyonun üzerindeki seçmenden % 41'i oy kullandı. Muhammed El-Baradei asıl ihtiyacın yeni bir anayasa olduğunu ileri sürerek anayasa değişikliği referandumuna hayır kampanyası yürüttü. Müslüman Kardeşler ve Selefilerin bir kısmı referanduma destek olarak evet oyu verdi. Anayasa değişikliği referandum sonucu % 77'lik bir çoğunlukla kabul edildi¹²⁴.

Anayasa değişikliği ile beraber başkan seçilebilmek için Mısır'da doğmuş olmak, ancak Mısırlı biriyle evlenmiş olmak; başkan adayı olabilmek için de parlamentonun alt kanatlarından 30 milletvekilinin desteğini almak ya da Halk Meclisi veya Şura Konseyi'nde en az bir sandalyesi olan bir partiye üye olmak şartı getirilmiştir. Ayrıca en fazla iki dönem başkan seçilebilme, başkanlık süresinin 4 yılla sınırlı olması, başkan seçilen kişinin yardımcısı ataması şartı gibi maddeler de getirilmiştir. SCAF, 18 – 19 Mart tarihlerinde referandumla ilgili propaganda yasağı koymuştur¹²⁵.

Referandumun ardından Askeri Konsey'in yönetiminden rahatsız olan yüz binler 8 Nisan'da "Cuma Temizliği" adını verdikleri gösterilerde Tahrir Meydanı'nda Mübarek'in devrilmesinden sonra yeniden toplandı. Askeri Konsey artık eylem yapılmasını istemiyor ve meydanları boşaltmaya çalışıyordu. Mübarek rejimi devrilmişti ancak yeni yönetim eski rejimi aratmayacak baskılar yapıyordu. 23 Mayıs'ta çıkarılan bir yasa ile Askeri Konsey, gösterileri ve grevleri yasadışı ilan etti. Bunun ardından öfkelenen halk tekrar meydanlara döküldü. Grev yasağının kaldırılmasını, ayaklanmalarda öldürülenlerin katillerinin yargılanmasını ve seçimler öncesi yeni anayasanın bir an önce yapılmasını talep eden yüz binler sokakları doldurdu.

¹²³ İnternet: Web: <http://english.ahram.org.eg/News/45982.aspx> adresinden 11 Ocak 2015'de alınmıştır.

¹²⁴ Tanrıverdi, N. (2012). Mısır'daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi. *Ortadoğu Analiz*, 4(44);71.

¹²⁵ Telci, İ. N. (2012)., *a.g.e.*, 229.

Ülke genelinde yüz binlerin katıldığı gösterilere "İkinci Devrim" diyenler oldu. Halk günlerce meydanda kalarak Askeri Yönetime karşı direndi. Ülke çapında gösteriler düzenlendi. Bu sırada İslami gruplar arasında bazı ayrılıklar görüldü. Müslüman Kardeşler meydanda örgütlü olarak yer almak yerine seçime yönelik çalışmalarla arabulucu bir politika yürütmek istiyordu. Meydandaki beklenti ise herkesi kapsayacak bir yönetim anlayışıydı ve İslami söylemler içindeki Müslüman Kardeşler'in iktidarını da istemiyor gözüküyorlardı. Müslüman Kardeşler orduya karşı uzlaşmacı bir tavır içinde olup birlik çağrısında bulundu¹²⁶.

Halk Mübarek rejiminde olduğu gibi Askeri Konsey'in de iktidarını istemiyor ve yönetimin Mısır halkına bırakılarak bir an önce demokrasiye geçilmesi için mücadele ediyordu. Yönetimin sivillere devredilmeyişi, demokrasiye geçişin ertelenmesi, binlerce kişinin gözaltında ya da tutuklu olması sebepleri ile kazandıkları devrime karşılık kendilerinin kandırılmış olduğunu düşünen gençler 8 Temmuz'da büyük bir gösteri düzenlediler. Protestocuların başlıca talepleri arasında sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasının durdurulması, siyasi mahkumların serbest bırakılması, asgari ücretlerin yükseltilmesi, Mübarek ve oğullarının bir an önce yargılanması, Ulusal Demokratik Parti'nin kapatılması, devlet kurumlarındaki eski rejimde aktif görev yapmış, öne çıkan kişilerin yönetimden uzaklaştırılması ve İsrail'e gaz satışının durdurulması yer alıyordu.

Gösteriyi organize edenler arasında Müslüman Kardeşler, Vafd Partisi, Devrimci Gençlik Koalisyonu ve sol hareketler bulunuyordu. Gösteri sonrasındaki olaylarda güvenlik güçleri sert müdahalelerde bulunmuş ve birçok Mısırlı hayatını kaybetmiştir. Devam eden protestolar karşısında Essam Şerif hükümeti açıklamalarda bulunarak Mübarek'in devrilmesi sürecinde göstericilerin ölümüne neden olan güvenlik görevlilerinin yargılanacağını belirtmiştir. İçişleri Bakanı da yaptığı açıklamada 18 generalin, orta ve alt kademelerde yer alan güvenlik görevlilerinin görevden uzaklaştırılacağını söylemiştir. Yüksek Askeri Konsey ve Savunma Bakanlığı ortak açıklamalarında göstericilerin haklarını aramalarına saygı gösterdiklerini, iktidarın parlamento ve başkanlık seçimlerinden sonra sivil yönetime bırakılacağını söylemiştir. 17 Temmuz'da

¹²⁶ İnternet: Web: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/halk-iradesine-darbe-karsisinda-dunyanin-imtihani-konferansi/3495> adresinden 22 Aralık 2014'de alınmıştır.

devrimcilerin talepleri ve baskısı sonucu Başbakan Essam Şerif kabinedeki 14 bakanın görevine son vermiştir¹²⁷.

Yüksek Askeri Konsey 28 Mayıs'ta İsrail'in muhalefetine ve itirazlara rağmen Gazze'nin dünyaya açılan kapısı olarak bilinen Refah sınırını açma kararı almıştır. 18 Ağustos'ta Mısır – İsrail sınırındaki bölgede İsraili hedeflere gerçekleştirilen saldırılara karşılık İsrail güvenlik güçlerinin ateş açması sonucu, Mısırlı 5 güvenlik görevlisi ölmüştür. Askeri Konsey karşıtı gösteriler kapsamında yapılan eylemlerde 9 Eylül'de bazı gruplar İsrail Büyükelçiliği'ne saldırarak binayı ele geçirmişler ve binaya zarar vermişlerdir. Elçilik çalışanları olayın ardından ülkeyi terk etmişlerdir. İsraili kaynaklar Mısır polis güçlerini göstericilere müdahale etmediği yönünde eleştirmiştir. Büyükelçiliğe yapılan saldırı sonrası Mısır'da yaşayan diğer İsraililer de korku yaşamışlardır. İsraili çalışanlar ve üst düzey yöneticiler ülkeyi terk etmişlerdir¹²⁸.

Ülkenin çeşitli yerlerinde Yüksek Askeri Konsey karşıtı protestolar düzenlenmiştir. Gösterilere çoğu zaman sert müdahalelerde bulunan polislerin, Maspiro şehrinde 9 Ekim'de düzenlenen benzer bir eylemde göstericilere ateş açması sonucu 25 kişi ölmüştür. Mısırlılar, devrim sonrası geçen altı ayda herhangi bir değişiklik olmadığını görmüş, devrilen Mübarek rejiminin ardından kendilerini askeri diktatörlük rejimi içinde bulmuşlardır. Mübarek'in devrilmesinden sonra sadece Mübarek ve ailesinin yargılanmasına başlanmış, birçok yönetici ise yerini korumayı başarmıştır. Kasım 2011'de yapılan ikinci Tahrir ayaklanmasında halk adalet, özgürlük ve daha iyi yaşam koşulları için meydanlara inmiştir¹²⁹.

Halk ordunun kendi yanında olduğuna inanarak ittifak yapmış, Mübarek rejimi devrilince her şeyin kendi lehlerine ilerleyeceğini sanmıştır. Ordu ise ele aldığı yönetimde istikrarı koruma amacının dışında yenilikler ve halkın istekleri adına herhangi bir adım atmamıştır. Tahrir'de yaşanan mücadele ruhu unutturulmaya çalışılmıştır. Yüksek Askeri Konsey'in başındaki Genelkurmay Başkanı General Tantavi, Mübarek rejimine benzer şekilde hareket etmiştir. Aradan geçen zaman içinde demokrasiye geçiş adına somut bir adım atılmamıştır. Kasım ayında üç aşamalı parlamento seçimleri yapılacak, seçim sonrası

¹²⁷ Telci, İ. N. (2012)., *a.g.e.*, 248.

¹²⁸ Uluslararası Af Örgütü Raporu. (2012). *Ortadoğu ve Kuzey Afrika*. Dünyada İnsan Haklarının Durumu.

¹²⁹ İnternet: Kronoloji: Mısr Devrimi. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-mubarek-sonrasi-misir> adresinden 11 Şubat 2015'de alınmıştır.

yeni bir hükümet kurulacak, yeni bir anayasa hazırlanacak ve referanduma sunulacaktı. 2013 yılında da cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılarak ordu kendi görevine çekilecekti. Bu plan hem net değildi hem de devrimin ardından geçen on aylık sürede demokrasiye geçiş süreci sürekli erteleniyordu.

17 Kasım'da muhalifler, Mübarek'ten sonra ülke yönetimine gelen Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ne (SCAF) yönetimden çekilmesi için cuma gününe kadar süre verdi. Ordunun bu çağrıya karşılık herhangi bir adım atmaması üzerine halk eylemlere başladı. Ordu protestolara sert müdahalelerde bulunularak orantısız güç kullandı ve kendi halkına silah açtı. Meydandaki binlerce insan ölümle yüzleşti. Gösterilerdeki çatışmalar, SCAF'ın başında bulunan Tantavi'nin neredeyse Mübarek'e eşdeğer bir nefret figürü hâline gelmesini sağladı. Gösterilerde "Halk rejimin devrilmesini istiyor", "Halk Mareşal'in (Tantavi) gitmesini istiyor" şeklinde sloganlar atıldı. Ordunun iktidarı bir an önce sivillere bırakması talep edildi. Tahrir Meydanı'nda devlet güçleriyle çatışan binlerce gösterici Başbakan Essam Şerif'in 21 Kasım'da istifa etmesini sağladı. 18 Kasım'da başlayan çatışmalarda ölenlerin sayısı 36'ya ulaşmıştı. Muhammed Kemal Amr, Yüksek Askeri Konsey tarafından başbakan olarak atandı. Mısır ordusunun en kıdemli iki generali, devlet güçlerinin saldırıları sonucunda ölen göstericiler için özür diledi. Protestocular ile askeri birlikler arasında yaşanan ve onlarca insanın ölümüyle sonuçlanan çatışmaların artık sona ermesini istediklerini söyleyen eylemciler, Askerî Konsey'in özrünü kabul etmeyerek askeri yönetime son verilmesi taleplerini yeniden dile getirdiler.

Göstericilerin en önemli beklentilerinden olan genel seçimlerin ilk turu, Yüksek Askeri Konsey'in seçimlerle ilgili yaptığı düzenlemelerin ardından 28 Kasım 2011'de gerçekleşti. Parlamento seçimleri, Hüsnü Mübarek'in devrilmesiyle sonuçlanan 2011 Mısır Devrimi sonrası yapılan ilk seçimlerdi. Seçimlerin Mısır Silahlı Kuvvetleri Yüksek Konseyi idaresi altında yapılmasından dolayı güvenilir olmadığı yönünde algı oluşsada seçimler yine de 1952 yılından bu yana Mısır'da düzenlenen ilk dürüst ulusal seçim olarak kabul gördü.

Seçimlerle ilgili yapılan düzenlemelerle parlamentodaki sandalyelerin üçte biri seçim bölgeleri tarafından belirlenecek, kalan kısmı partilerin bölgelerde topladıkları oylara göre tespit edilecekti. Ülke bireysel parlamenterlerin seçileceği 83 bölgeye bölünerek, 46 farklı bölgede partiler oy oranlarına göre hazırladıkları listelerle yarışacaktı. 83 bölgeden

seçilebilecek 106 kişiden en az yarısının profesyonel olması, diğer yarısının da çiftçi / işçi olması gerekmektedir. Her bölgede iki sandalyeden birini kazanabilmek için % 50'nin üzerinde oy alabilmek ve iki sandalyeden birini kazanan profesyonel grubundan ise diğerinin çiftçi / işçi grubundan olması şarttı. Mısır yasama sisteminin iki parlamentolu yapısına göre Halk Meclisi'ne toplamda 498 milletvekili seçilirken, başkan tarafından da 10 milletvekili atanmakta; Şura Meclisinde ise 270 sandalye bulunmakta, bunların 180'i halk oylarıyla seçilirken, 90'ı devlet başkanı tarafından atanmaktadır.

Yüksek Askeri Konsey, genel seçimler ve Şura Konseyi seçimlerinin üç turda gerçekleşmesini öngördü. Hazırlanan takvime göre ilk tur 28 Kasım 2011'de yapıldı. Tantavi'nin mutlak egemenliği altında meclisin herhangi bir etkisinin olamayacağını düşünerek seçimi boykot eden birçok kişiye rağmen % 60'ları bulan oy verme oranı ile Mübarek dönemine nazaran oldukça yüksek katılım olmuştur. 50'ye yakın partinin yarıştığı ilk turda Müslüman Kardeşler'in Özgürlük ve Adalet Partisi % 36, Selefî Nur Partisi % 24, Sosyal Demokratlar % 13, Vafd Partisi % 7, Vasat Partisi % 4 ve "Devrim Devam Ediyor" adlı gençlerin kurduğu grup % 3.5 oranında oy aldı. Seçimlerin ikinci turu 14 Aralık'ta yapıldı. İkinci turda seçimlere katılım oranı % 43 civarında oldu. İkinci turda da Müslüman Kardeşler galip oldu. Oy oranlarının dağılımı Özgürlük ve Adalet Partisi % 36, El-Nur % 28, Sosyal Demokratlar % 7, "Devrim Devam Ediyor" koalisyonu % 1.4 şeklinde oldu. Seçim sonuçlarına göre devrim sonrası Mısır'ın siyasi aktörlerinin ağırlıklı olarak İslami eğilimli partiler olduğu görüldü¹³⁰.

Protestocular, seçimlerde Mübarek döneminde yer alan kişilerin farklı partilerden seçime katıldıklarını, henüz beklendiği gibi bir hesap sorulmadığını, ordunun tavrının anayasanın kendilerinin denetim dışı kalmalarını sağlayan maddelerden taviz vermeyecekleri yönünde olduğunu söyleyerek meydandaki eylemlerine devam etti. Tantavi, Tahrir Meydanı'ndaki göstericileri meydanı boşaltmaya ikna edemedi, ardından polisler göstericilere karşı şiddete başvurdu. 17 Aralık'ta yönetim yanlısı güçler ve polisler, göstericilerle çatıştı, Tahrir meydanındaki çadırlar yıkıldı, hastanelerdeki ilaçlara el konuldu, çatışmalarda birçok can kaybı yaşandı. Mahkeme Başkanı Ahmed Rıfat ve diğer iki yargıcın değiştirilmesi talepleri nedeniyle iki aydır ara verilen Hüsnü Mübarek'in yargılanmasına 28 Aralık'ta tekrar başlandı. Binlerce kişi mahkeme önünde eylem yaptı.

¹³⁰ Tanrıverdi, N. (2012)., *a.g.e.*, 72.

Seçimlerin üçüncü turunda katılım oranı % 62’lik bir oranla yüksek oldu. Oyların dağılımı diğer turlarla benzerlik gösterdi. Müslüman Kardeşler’in Özgürlük ve Adalet Partisi % 37’lik oy oranı ile ilk sırada yer aldı. Seçim sonuçları Ocak 2012’de açıklandı. Müslüman Kardeşlerin siyasi hareketi olan Özgürlük ve Adalet Partisi oyların % 43’ünü alarak parlamentoda 498 sandalyenin 218’ini kazandı. Seçimin ikinci partisi, oyların % 27’sini alarak parlamentoda 108 sandalye kazanan Selefî grubunun Nur Partisi oldu. Vafd, Mısır Bloğu, Vasat gibi partiler de düşük oylarla parlamentoda kendilerine yer buldu.

Parlamento ilk olarak 23 Ocak 2012’de toplandı. Yüksek Askerî Konsey yasama yetkilerini parlamentoya devrettiğini açıkladı. Parlamento ile birlikte yönetim sivilere devredilmiş ve yeni bir döneme kapı aralanmıştı. Ancak bu durum çok uzun sürmedi. Mübarek döneminden kalan yargı, politik süreçlerin önünü kapayarak siyasete müdahalelerde bulundu. Yüksek İdare Mahkemesi 2011 seçimlerinin bazı maddelerinin anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla Şubat ayında Devlet Konseyi’ne başvurdu. Konsey Yüksek Seçim Mahkemesi’ne danışarak konuyla ilgili detaylı bir açıklama istedi. Üç aylık bir sürecin ardından Yüksek Mahkeme parlamentonun kapatılmasına ve seçimlerin yeniden yapılmasına karar verdi. Daha sonra güvenlik güçleri milletvekillerinin meclise girmelerini engelledi¹³¹. Binlerce protestocu ve bazı milletvekilleri Tahrir Meydanı’nda toplanarak kararı protesto etti ve meclis oturumlarının meydana yapılacağını duyurdu.

Şura Meclisi için seçimler 29 Ocak ve 22 Şubat tarihlerinde gerçekleşti. Müslüman Kardeşlerin Özgürlük ve Adalet Partisi 180 sandalyenin 105’ini kazandı, Selefî Nur Partisi’nden 45 milletvekili meclise girebildi. Seçime katılım oranı ikinci turda % 12’de kaldı ve seçimin meşruluğu tartışıldı. Bir taraftan da seçimlerde İslami partilerin yükselmiş olması muhalefetin tepkisine neden oldu. İslami siyaset karşıtı cephe, sokak gösterilerinde şiddet kullanarak, yargı aracılığıyla duruma müdahale etmeye ve medya kampanyaları düzenleyerek bu süreci engellemeye çalışmıştır. İtirazlara rağmen meclis ilk oturumunu 28 Şubat’ta gerçekleştirdi ve Müslüman Kardeşler’in adayı Ahmed Fehmi, Meclis Başkanı seçildi.

Parlamentoyla birlikte atılan demokratik adımların ömrü çok uzun sürmedi. Yüksek Anayasa Mahkemesi bazı milletvekillerinin seçiliş şeklinin anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle meclisi feshettiğini duyurdu. Mahkeme diğer taraftan aynı kurarlara göre

¹³¹ Telci, İ. N. (2013)., *a.g.e.*, 208.

seçilen Ŗura Meclisi'nin göreve devam edebileceğini ifade ederek uygulamalarıyla çelişkiler gösterdi. Kararın ardından yasama yetkilerinin tekrar Yüksek Askeri Konsey'e devredileceği aımlandı. Mahkeme aldığı başka bir kararla Mübarek döneminden kalan politikacılara verilen siyasetten 10 yıl uzaklaşma cezasını anayasaya aykırı bularak iptal etti. Bu arada Mübarek'in yargılanması tamamlandı ve 2 Haziran'da Mübarek mr boyu hapis cezasına çarptırıldı.

Parlamentonun feshedilmesi ülkede tepkiyle karşıldı. Mücadelelerinin sonuçsuz kaldığını gören binlerce insan hayal kırıklığı yaşadı. Mübarek döneminden kalan yargıçlar, ellerindeki gücü kendi lehlerine kullanarak demokrasi mücadelesini sekteye uğratmış oldu. Müslüman Kardeşler mahkemenin böyle bir yetkisi olmadığını söyleyerek itiraz etti ancak Yüksek Askeri Konsey meclisin etrafını güvenlik güçleriyle kontrol altına alarak milletvekillerinin meclise girişini engelledi.

Mısır'da devrim sonrası beklenen en büyük gelişme başkanlık seimleriydi. Seçim kurallarının açıklanmasının ardından partiler adaylarını belirledi. Son aday listesi 26 Nisan'da Yüksek Seçim Komitesi tarafından duyurulduktan sonra partiler seçim yarışına girdi. Müslüman Kardeşler'in adayı Muhammed Mursi, mitinglere İhvan liderleriyle beraber katılarak geniş halk tabanı desteğini aldı. Eski bir İhvan yesi olan ve ılımlı İslamı temsil eden Abdul – Moneim Ebul Futuh da avantajlı bir konumdaydı. Arap Ligi eski Genel Sekreteri Amr Musa, Nasırcı Hamden Sabbahi, Mübarek dönemi son başbakanı eski Hava Kuvvetleri Generali Ahmed şefik de öne çıkan diğer isimlerdendi. Mısır'da 30 yıllık baskı rejiminin ardından ilk kez bağımsız bir şekilde, olaysız ve kurallara uygun olarak devlet başkanı seçildi. Yüksek Seçim Komitesi'nin 28 Mayıs'ta açıkladığı sonuçlara göre katılım oranı % 46 olmuş, ilk turda en yüksek oyu alan Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi ile Mübarek döneminin son başbakanı Ahmed şefik ikinci tura kalmıştı. Seçimin ilk tur sonuçlarında Ahmed şefik'in yüksek oy alması devrimci gruplar tarafından devrimin tehlikeye girdiği endişesini uyandırdı. Birçok Mısırlı Ahmed şefik'e mesafeli yaklaştığından dolayı, İslamcı ekolü benimsemeyen grupları da kapsayan geniş bir kitle Muhammed Mursi'yi destekledi.

16 ve 17 Haziran 2012'de Mısır cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turu gerçekleşti. Seçimle ilgili itirazları değerlendiren Yüksek Seçim Kurulu, sonuçların açıklanması için belirlenen 21 Haziran tarihini 24 Haziran'a erteledi. Seçim sonuçlarıyla

ilgili basına yansıyanlar arasında Ahmed Şefik'in önde olduğu bilgisi devrimci grupları endişelendirdi. Muhammed Mursi ile seküler ve liberal muhalefet bir toplantıda bir araya gelerek, Ahmed Şefik'e ve askeri yönetime karşı birlikte hareket etme kararı aldı. Mursi, yardımcılarını arasına muhalefetten kimselere de yer vereceği, tüm grupları kapsayacak bir yönetim anlayışı benimseyeceği sözünü verdi ve devrimi gerçekleştiren tüm grupların desteğini almış oldu. Sonuçlar 24 Haziran'da Yüksek Seçim Kurulu tarafından canlı yayında basına açıklandı ve Muhammed Mursi'nin seçimin galibi olduğu ilan edildi¹³². Seçim istatistiklerine göre 50 milyon seçmenden, % 51'lik katılım oranıyla 26 milyonu oy kullanmış, oyların % 52'sine karşılık gelen 13,230,131 seçmen Muhammed Mursi'yi; oyların % 48'ine karşılık gelen 12,347,380 seçmen de Ahmet Şefik'e oy vermiştir. Devrimde büyük rol oynayan 6 Nisan Gençlik Hareketi ve Devrimci Gençlik Birliği de Mursi'ye verdikleri desteği açıklamışlardır.

Muhammed Mursi, Yüksek Seçim Konseyi'nin parlamentoyu feshetmesi ve en yüksek sivil makam olarak Yüksek Anayasa Mahkemesi'ni belirlemiş olmasından dolayı, parlamento önünde yemin edememiş, 30 Haziran 2012'de Yüksek Anayasa Mahkemesi önünde yemin ederek görevine başlamıştır¹³³. Mursi göreve başlamasının ardından ilk olarak parlamentonun tekrar toplanmasını istemiş ve anayasa yazım süreci sona erdikten sonra 60 gün içinde parlamento seçimlerinin yapılacağını duyurmuştur. Parlamento 10 Temmuz'da toplanarak ilk oturumunu gerçekleştirdi. Oturumda parlamentonun kapatılma kararına karşı hukuksal sürecin başlatılması için Yargıtay ve İdare Mahkemesi'ne başvurulmasına karar verildi. Mursi'nin ilk icraatlarıyla beraber Mursi'ye karşı tavır alan Yüksek Askeri Konsey yaptığı açıklamada parlamentoyu kapatma kararının bir yargı kararı olduğunu, kendilerinin de yürütme organı olarak bu kararı uyguladıklarını belirtmiş, yeni bir yargı kararı olmadan da parlamentonun açılmayacağını söylemiştir. Anayasa Mahkemesi'nden yapılan açıklamada da parlamentonun tekrar toplanmasının mahkeme kararlarını hiçe saymak olduğu ve Mursi'nin meclisi toplamasının sorumluluğunu alacağı söylenmiştir. Diğer mahkemeler de kendilerine yapılacak itiraz başvurularının olumsuz sonuçlanacağı yönünde söylemlerde bulunmuşlardır. Mursi'nin hukuk danışmanı, atılan adımların Cumhurbaşkanı'nın anayasal görevleri arasında olduğunu açıklamıştır. Mursi,

¹³² İnternet: Mısır'ın Yeni Lideri Mursi. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirin-yeni-lideri-mursi> adresinden 11 Mart 2015'de alınmıştır.

¹³³ İnternet: Mısır'ın Siyasi Görünümü. Web: <http://www.mfa.gov.tr/misir-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden 11 Temmuz 2015'de alınmıştır.

göreve başladıktan sonra, devrimi gerçekleştiren grupların kendi içlerindeki ayrışmadan dolayı, bu süreçte muhalif tüm gruplardan destek alamamıştır.

Mursi, bir önceki hükümette bakanlık yapan Hişam Kandil'i başbakan olarak atamıştır. Hişam Kandil 2 Ağustos'ta kabinesini belirleyerek Cumhurbaşkanı huzurunda yemin ederek göreve başlamıştır. Hürriyet ve Adalet Partisi üyeleri beş bakanlık almıştır, yeni kabinde biri Kıpti olmak üzere iki kadın bakan yer almıştır. Mübarek döneminin en önemli propaganda araçlarından olan Enformasyon Bakanlığı'na asker kökenli bir generalin tercih edilmeyişi ve Müslüman Kardeşler üyesi Salah Abdel Maksud'un atanması Yüksek Askeri Konseyi rahatsız etmiştir. Diğer yandan kabinde Mübarek döneminden kalan kişilerin yer alması da devrimci grupların tepkisine neden olmuştur.

Mursi'nin bir diğer önemli adımı Yüksek Askeri Konsey lideri olarak ülkeyi idare eden General Muhammed Tantavi'yi ve ordunun en üst kademesindeki Sami Anan'ı görevden alması olmuştur. Mursi, Yüksek Askeri Konsey'in Başkan'ın yetkilerini kısıtlayan düzenlemelerini de iptal ettiğini açıklamıştır. Mursi, Tantavi'nin yerine Abdülfettah El Sisi'yi atamıştır. Mursi eski rejimin önde gelen savunucularından Cumhuriyet Başsavcısı Abdel Meguid Mahmud'u, Vatikan'a Büyükelçi olarak atamıştır. Başsavcının Mübarek dönemi görevlilerinin yargılanmasında bir başarı gösterememiş olması ve onlarca kişinin ölümüne neden olan "Deve Savaşı"nı organize edenleri aklaması protesto edilmişti. Mursi'nin yetkilerini kullanarak yaptığı atamaya Başsavcı karşı çıkmış ve aldığı desteklerle görevine devam etmiştir. Mursi yetkilerini tam olarak kullanamadığı için bu girişiminde başarısız olmuştur.

Mursi, yargının sistemi kilitleyen kararlarına karşı, zorlu bir mücadele vermiştir. Mursi 22 Kasım'da yayınladığı bildiride devrim sırasında işlenen suçlardan sorumlu olan eski rejim görevlilerinin yargılanması, yeni bir halk meclisi seçilene kadar Başkanın aldığı tüm kararların itiraz hakkı olmadan geçerli olması, Cumhurbaşkanı'nın dört yıllık bir süre için Başsavcıyı atama yetkisinin olduğu, yeni anayasayı hazırlayacak olan Kurucu Meclis'in 6 aylık süresinin 8 ay olarak değiştirilmesi, Kurucu Meclis'i ve Şura Meclisi'ni hiçbir yargı organının feshedemeyeceği, devrimi korumak için Başkanın her türlü önlemi almaya yetkili olduğu yönünde kararlar almıştır. Mursi'nin anayasanın tamamlanması ve parlamentonun işleyişinin önündeki yargı engelini kaldırmak için aldığı bu kararlar yargıya ve muhalefete ağır bir hamle olmuş, tepkilerin şiddeti de o ölçüde büyük olmuştur.

22 Kasım kararlarının ardından Mursi'yi eleştirenler tarafından geniş çaplı bir muhalefet hareketi başlatılmıştır. Mübarek'in devrilmesinde rol oynayan bazı aktörler de bu harekete destek olarak Mursi karşıtı eylemlerin içinde bulunmuşlardır. Meydanda toplanan Mursi karşıtı protestocular daha çok Mübarek döneminin zengin ve ayrıcalıklı kimseleri ile liberal – seküler çizgide yer alan, İslami bloğa muhalefet eden gruplardan oluşmuştur. Muhalifler anayasa referandumu sürecini de eleştirmişlerdir. Anayasa Komisyonu'nda üye dağılımı Parlamento: 39; Yargı: 6; Hukuk Uzmanları: 9; Ordu: 1; Polis: 1; Adalet Bakanlığı: 1; Sendikalar: 13; Kamu: 21; El-Ezher: 5; Kıpti Kilisesi: 4 şeklindeydi. Eylül ayı sonu itibariyle muhalefet liderleri Anayasa Komisyonu'nun yapısını ve yapılan çalışmaları eleştirerek Komisyon üyelerinin tüm Mısır halkını temsil etmediğini ileri sürmüşlerdir.

Gösteriler devam ederken Anayasa Komisyonu 29 Kasım'da yaptığı oylama ile Anayasa taslağını kabul etti ve referandum tarihi 15 Aralık olarak belirlendi. Mursi karşıtları 22 Kasım kararlarının ve anayasa referandumunun iptal edilmesini, yeni bir anayasa komisyonunun belirlenmesini talep etmekteydi. Bunlara karşılık Mursi taraftarları, Müslüman Kardeşler ve Selefiler, Mursi'ye destek yürüyüşleri düzenledi. Mursi, muhalefetin önde gelenleriyle yaptığı görüşmeler sonucu yeni bir bildiri yayınlayarak 22 Kasım kararlarında geri adım attığını duyurdu. Anayasa referandumundan 'hayır' çıkması halinde de Anayasa Komisyonu'nun yeni bir taslak hazırlayacağını söyledi. Referandumun iki aşamasının da tamamlanmasıyla, % 33 oranda seçmenin oy kullandığı referandum sonucu, yeni Anayasa % 36 'hayır' oyuna karşılık % 64 'evet' oyu ile kabul edildi. Sonuçların hemen ardından Cumhurbaşkanı Mursi'nin anayasayı onaylaması ile anayasa yürürlüğe girdi¹³⁴.

2012 Mısır Anayasası, 1971 Anayasası'na göre sosyal hakların genişletildiği, kadın haklarına yer verildiği, gayrimüslimlere anayasal hakların tanındığı, medya özgürlüğünün kısıtlanamayacağına dair ilkelerin yer aldığı daha demokratik bir anayasa olmuştur. Eski anayasada süresiz seçilebilme hakkı olan başkanlık, iki kez seçilebilme hakkı ile sınırlandırılmıştır. Muhalefetin anayasa referandum sürecini kilitlemeye yönelik çabalarına rağmen Mursi, 22 Kasım kararlarından geri adım atarak yargıya ve muhalefete karşı izlediği siyasetle anayasa referandumunu gerçekleştirmiştir. Mursi ile birlikte Mısır'da demokratik kurumlar zamanla işlemeye başlasa da sivil siyasete ve demokrasi kurumlarına

¹³⁴ Kalabalık, A. A. (2011). *Mısır'da Değişim Süreci ve Anayasa Arayışı*. Seta Analiz, Şubat 2013.

duyulması gereken saygının yerleşmesi için verilmesi gereken mücadele gittikçe zorlaşmıştır.

Mursi'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmesinin ardından, Mübarek yanlısı eski rejim taraftarları, seçimi kaybeden muhalefet ve İslami yönetime karşı gruplar tarafından sürece yönelik engelleme girişimleri ve protestolar olmuştur. Mursi'nin aldığı kararlar ve uyguladığı politikalardan rahatsız olan kesimler meydanlara inmiştir. Muhalifler, Tahrir Meydanı başta olmak üzere, ülkenin dört bir tarafında miting ve gösteriler düzenlemiştir. Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesinin yıldönümü olan 30 Haziran'da eylemciler Mursi'nin acilen istifa etmesini istemiştir. Mursi'nin İslamcı politikalar izlediğini, otoriter yönetim anlayışıyla hukuka aykırı hareket ettiğini ileri süren muhalif protestolar, 5 Mursi karşıtının ölmesiyle birlikte giderek şiddete dönüşmüştür. Silahlı grupların Mursi yanlılarına açtığı ateş sonucu yaklaşık 18 kişi öldü ve 200 kişi yaralandı.

Mısır Silahlı Kuvvetleri'nin, hükümet ve eylemcilere verdiği 48 saatlik uzlaşma süresinin dolmasının ardından Muhammed Mursi tarafından atanmış olan ve Müslüman Kardeşler'e yakınlığıyla bilinen Abdülfettah El Sisi önderliğinde, 3 Temmuz 2013'te Mısır askeri müdahalesi gerçekleştirildi¹³⁵. Mursi yaptığı açıklamada askeri müdahaleyi reddettiğini söyleyerek demokratik seçimlerle göreve geldiğini ifade etti ve orduyu sert bir dille eleştirdi. Ordu tarafından yapılan darbe ile anayasanın askıya alındığı ve en kısa zamanda yeni cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağı duyuruldu. 4 Temmuz 2013'te Anayasa Mahkemesi Başkanı Adil Mansur, geçici cumhurbaşkanı oldu. Mursi ev hapsine alınırken Müslüman Kardeşler yöneticilerinin birçoğu gözaltına alındı.

3.4. Mursi Döneminde Yaşanan Gerginlikler

Mısır'da Arap Baharı ile başlayan rejim değişikliğinin ardında sivil yönetime geçiş kolay olmamıştır. Mısır'da 30 yıldır devam eden Mübarek yönetiminin devrilmesi ve yönetimde güç odaklarının değişmesi eski rejim aktörlerini harekete geçirmiştir. Mursi dönemi bu aktörlerle mücadele içinde geçmiştir. Mursi'nin Genelkurmay Başkanı Hüseyin Tantavi'yi görevden alması, anaysanın kabul edilmesi ve dış politikada önemli açılımlar başlatması iktidarı süresinde öne çıkan gelişmeler olmuştur. Aldığı kararlarda çoğu zaman

¹³⁵ İnternet: Web: Devrimden darbeye. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/devrimden-darbeye> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

geri adım atmak durumunda kalan Mursi, eski rejimin güç odaklarının ve muhalefetin siyasi dönüşümü engelleme çabalarının karşısında direnememiştir. Mursi bu mücadele ortamında beklenen siyasal, ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştirememiştir. Mursi bu süreçte iç ve dış basında eleştiriler almış, yargı ve bürokrasinin engelleri karşısında başlattığı reformlarda başarılı olamamış ve muhalif grupların şiddet içeren protestoları karşısında gücünü giderek kaybetmiştir. Bu süreçte Cumhurbaşkanı tarafından alınan kararların, yargı içindeki Mübarek dönemi aktörlerin boykotlarıyla karşılaşması demokratik süreci engelleyebilecek bir gücün varlığını ortaya koymuştur. Mursi görevde kaldığı süre zarfında özellikle yargı ile yaşanan gerginliklerle mücadele içinde olmuştur.

Muhammed Mursi 30 Haziran 2012’de Yüksek Askeri Mahkeme huzurunda yemin ederek göreve başlamıştır. Mursi ve eski rejim aktörleri arasındaki gerginliklerin Mursi’nin göreve gelmesiyle beraber başladığı görülmüştür. Mursi göreve başladıktan sonra ilk olarak parlamentonun toplanması, anayasa yazım sürecinin tamamlanması ve yeni parlamento seçimlerinin gerçekleştirilmesi üzerinde durmuştur. Mursi’nin gündemine aldığı öncelikli konular Yüksek Askeri Mahkeme ve Yüksek Askeri Konsey’i rahatsız etmiştir. Yüksek Askeri Konsey, Mursi’nin tavrı karşısında parlamentonun feshinin bir yargı kararı olduğunu söyleyerek yeni bir yargı kararı olmadan da meclisin açılmamayacağını açıklamıştır. Yüksek Askeri Konsey’in bu açıklamasına karşılık olarak ise parlamento yeniden toplanmış ve Anayasa Mahkemesi’nin kapatma kararına karşılık hukuksal sürecin başlatılacağına, bunun için de Yargıtay ve İdare Mahkemesi’ne başvurulacağına karar verilmiştir. Bunun üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından karşı bir açıklama yapılarak parlamentonun fesih kararının temyize götürülemeyeceği ve Mursi’nin mahkeme kararını göz ardı ederek meclisin toplanmasını sağladığı için olacıklardan sorumlu olduğu vurgulanmıştır. Böylece Mursi yargı organları tarafından açıkça tehdit edilmiştir. Mursi aldığı kararların anayasal görevleri çerçevesinde olduğunu belirterek sisteme karşı duruşunu korumuştur ancak bu durum tansiyonu giderek arttırmıştır. Ayrıca devrime destek vermiş olan gruplardan Müslüman Kardeşler’e karşı olan seküler ve liberal milletvekilleri, Anayasa Mahkemesi’nin kararını destekleyerek meclis toplantısına katılmamıştır. Bu durum devrime destek veren gruplar arasında ayrılıkların olduğunu göstermiştir.

Mursi, Hişam Kandil'i Başbakan olarak atamış ve kabineyi kurmakla görevlendirmiştir¹³⁶. Kandil'in kurmuş olduğu kabinede Enformasyon Bakanı olarak asker kökenli bir general yerine Müslüman Kardeşler üyesi Salah Abdul Maksud'un atanmış olması Askeri Konsey'i oldukça rahatsız etmiştir. Diğer taraftan kabinede Mübarek döneminden kişilere de yer verilmiş olmasını ise devrimci gruplar eleştirmiştir. Mursi'nin en önemli icraatlarından biri ise Mübarek döneminin önemli isimlerinden devrim sonrası Yüksek Askeri Konsey döneminde ülkeyi idare eden General Muhammed Tantavi'yi ve ordunun en üst kademesinde bulunan Sami Anan'ı görevden alması olmuştur. Mursi, Tantavi'nin yerine Abdülfettah El Sisi'yi atamıştır. Mursi yaptığı duyuruda Yüksek Askeri Konsey'in, Başkan'ın yetkilerini kısıtlayan düzenlemelerini de iptal ettiğini açıklamıştır. Mursi eski rejim aktörlerine karşı başlattığı mücadelesine Cumhuriyet Başsavcısı'nı görevden alarak devam etmiştir. Mübarek tarafından meslek hayatı boyunca bu görevde kalmak üzere atanan eski rejimin önemli savunucularından Cumhuriyet Başsavcısı Abdel Meguid Mahmud, Vatikan'a Büyükelçi olarak atanmıştır. Ancak Mursi bu atamasında başarılı olamamıştır. Başsavcı Mahmud, 3000 savcıyı arkasına alarak yaptığı basın açıklamasında kendisini görevden kimsenin alamayacağını söylemiştir. Yargı organlarının da desteğiyle Mahmud görevinde kalmayı başarmıştır¹³⁷.

Mursi'nin göreve geldikten hemen sonra eski rejim aktörleri ile mücadele içine girmiş olması Mursi ve onu destekleyenler için beklenen hamleler olsa da Mursi için gittikçe güç kaybına dönüşmüştür. Bunun en önemli sebebi olarak Mursi'nin sistemi ve aktörlerini iyi analiz edememiş olması söylenebilir. Mursi'nin aldığı kararlarda karşılaştığı engeller başta Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Yüksek İdare Mahkemesi olmak üzere daha çok yargı kurumlarının tavırlarından kaynaklanmıştır. Mursi göreve başladıktan kısa süre sonra başta yargı organları olmak üzere birçok köklü bürokratik yapı ile mücadeleye başlamıştır. Mısır'ın yakın siyasi tarihine baktığımızda yönetimi devralan her yeni liderin öncelikli olarak kendisine muhalefet eden gruplarla uzlaşa içinde gözüktüğü, tavizler verdiği ve iktidarını sağlamlaştıran kadar da bu politikasını sürdürdüğü görülmektedir. Bu politika liderlerin başarılı olduğunu ya da bu yöntemin en doğru yönetim algısı oluşturduğunu göstermez ancak sonuçlar bu liderlerin sisteme hakim olduktan ve belli bir gücü ellerinde tuttuktan sonra gerçek hamlelerini yaptıklarını ve uzun süre iktidarlarını

¹³⁶ İnternet: Mısır'ın Başbakanı Hişam Kandil. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirin-basbakani-hisam-kandil> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

¹³⁷ Telci, İ. N. (2013). Mısır 2012., İnât, K., Ataman, M. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2012*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları, s.195.

koruyabildiklerini göstermektedir. Mursi'nin attığı adımlar kendisini destekleyen tabanın beklentileriydi ancak sistem ve şartlar henüz bu adımları atmak için olgunlaşmamıştı. Mübarek devrilmişti ancak Mübarek yönetimi boyunca 30 yıldır kökleşmiş bürokrasi tüm kurum ve kadrolarıyla yerinde duruyordu. Bu yapıyı birkaç ayda değiştirmek gerçekçi bir hedef olmaktan uzak gözüküyordu. Mursi kendisini destekleyenlerin taleplerini geciktirmiş olsaydı belki yine muhalif sesler yükselmeye başlayacaktı ancak muhtemelen bu diğerinden daha kötü bir sonuç doğurmazdı.

Mursi döneminin sorgulanan diğer yönü ise hedeflerine ulaşmada kullandığı yöntemlerin ne kadar demokratik olduğudur. Mursi döneminin en önemli krizlerinden biri Mursi'nin 22 Kasım'da aldığı kararlar sonrası yaşanmıştır. Mursi bu kararlar ile yargının sistemi kilitleyen düzenlemelerini ortadan kaldırmak istemiştir ve aldığı kararların yargı denetimine tabi tutulamayacağını bildirmiştir. Mursi'nin 22 Kasım bildirisinde aldığı kararlarda: Eski rejimin devrim sırasında işlenen suçlardan sorumlu olan görevlilerinin yeniden yargılanması; Göreve geldiği tarihten itibaren Başkan'ın aldığı tüm kararların yeni bir anayasa kabul edilerek yeni bir halk meclisi seçilene kadar geçerli olması, hiçbir şekilde dava konusu edilememesi ve bunlara yönelik açılan davaların iptal edilmesi; Mısır Başsavcısı'nın devlet başkanı tarafından yargı üyeleri içinden dört yıllık bir süre için seçilmesi ve bu kararın hemen uygulamaya geçirilmesi; Yeni anayasayı hazırlayacak olan Kurucu Meclis'in kuruluşu ile ilgili 30 Mart 2011 tarihli Anayasa bildirgesinde 'kurulduğu tarihten itibaren en geç altı aylık süre içerisinde yeni anayasa taslağı hazırlanmış olmalıdır' maddesinin 'sekiz aylık süre içerisinde' şeklinde değiştirilmesi; Hiçbir yargı organının Kurucu Meclis'i ve Şura Meclisi'ni feshedemeyeceği; Başkan'a devrimin hedeflerini korumak için her türlü önlemi alma yetkisinin tanınması yer almıştır. Mursi'nin 22 Kasım kararlarının genel hatlarıyla kabul göreceği beklenmiştir. Ancak beklenenin aksine bir etki oluşturarak farklı muhalefet gruplarını Mursi'ye karşı birleştirmiştir. Ayrıca toplumda ayrılıkların yaşanmasına sebep olarak bir kutuplaşma ortamı doğmuştur¹³⁸.

Mursi'nin almış olduğu kararlar sonrasında medyada Mursi hakkında 'diktatör', 'faşist' gibi sıfatlar kullanılmıştır. Mursi'nin almış olduğu kararlar arasında yer alan 'Cumhurbaşkanı'nın kararları bağlayıcıdır, hiçbir yargı organı tarafından askıya alınamaz ya da iptal edilemez' ifadesi Mursi'nin diktatörleşeceği algısını oluşturmuştur. Muhalefet grubu Mursi'nin kararlarının demokrasiye ve ülke istikrarına zarar verdiğini öne

¹³⁸ Kalabalık, A. A. (2011). *Mısır'da Değişim Süreci ve Anayasa Arayışı*. Seta Analiz, Şubat 2013.

sürmüştür. Bu kararların yeni bir diktatörlük oluşturacağını ve ülke ekonomisinin de olumsuz etkileneceği yönünde açıklamalarda bulunmuşlardır. Aralarında sosyalist, Kıpti ve liberal-seküler gençlerin bulunduğu gruplar Tahrir meydanında toplanarak Mursi'yi protesto etmişlerdir. Gösteriler devam ederken Mursi çalışmalarına ara vermemiştir. Bu sırada anayasa taslağı kabul edilmiş ve 15 Aralık referandum tarihi olarak belirlenmiştir. Mursi karşıtları protesto ve gösterilerini artırarak Mursi yönetimine taleplerini iletmışlerdir. Mursi karşıtı muhalefet eden göstericilerin talepleri arasında 22 Kasım kararlarının geri alınması, anayasa referandumunun iptal edilmesi, yeni anayasa komisyonunun kurulması yer almıştır. Mursi ve Müslüman Kardeşler taraftarları da Selefiler'in desteğiyle beraber muhalif gruplara karşı gösteri ve yürüyüşler düzenlemiştir. Başkanlık Sarayı etrafında Mursi taraftarları ile muhalif gruplar arasında çıkan çatışmalarda sekiz kişi hayatını kaybetmiş ve yüzlerce kişi yaralanmıştır. Mursi giderek artan gösterilerin son bulması için 22 Kasım kararlarından vazgeçtiğini duyurmuştur¹³⁹. Mursi özellikle Başsavcı Mahmud'un görevine tekrar dönmemesi adına uygulaması gerçekleşen kararların geri alınamayacağını bildirmiştir. Ayrıca yeni anayasa komisyonunun kurulması talebine 15 Aralık referandumundan 'hayır' çıkması halinde başvurulacağını iletmıştır. Mursi yönetimi ve Müslüman Kardeşler muhalefetin bu kadar şiddetli tepki göstereceğini hesaplayamamıştır. Mursi için aldığı kararları etrafındakilere yeterince danışmadığı ve sonuçlarını hesap edemediği yorumları yapılmıştır. Mursi'nin 22 Kasım kararlarında geri adım atması siyasi bir başarısızlık olarak görülmüştür.

Mursi döneminin en önemli gelişmesi Anayasa referandumu olmuştur. Anayasa Komisyonu'nun çalışmaları açılan davalarla engellenmeye çalışılsada anayasa hazırlama çalışmaları tamamlanmış ve 29 Kasım'da kabul edilen Anayasa taslağı 15 Aralık'ta referanduma sunulmuştur. İki aşamalı gerçekleşen referanduma Mısır seçmeninin % 33'ü katılmıştır. Mısır'ın yeni Anayasası % 64 oranında kullanılan 'evet' oyları ile kabul edilmiştir. 2012 Anayasası, öncekilere kıyasla demokrasi ve insan haklarını kapsamlı olarak ele alan düzenlemeler içermiştir. Anayasada vatandaşlık ve sosyal haklar genişletilmiş, kadın hakları konusunda daha kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Medya organlarının faaliyetlerinin hiçbir durumda yasaklanamayacağı düzenlenmiştir. Yeni Anayasa gayrimüslimlere anayasal haklar getirmiştir. Anayasada daha önce sınırsız seçilebilme hakkı bulunan başkanlık için iki kez seçilebilme sınırı getirilmiştir. Mursi'ye

¹³⁹ Yorulmaz, S. (2013, Eylül). *Mısır'da Son Dönemde Önde Gelen Laik-Liberal-Solcu Hareketler*. ORSAM Rapor No:167.

karşı cephe alan muhalefetin referandum sürecini engelleme girişimlerine rağmen Cumhurbaşkanı Mursi'nin onayı ile yeni Anayasa yürürlüğe girmiştir¹⁴⁰.

Mursi dış politikada Mısır'ın mevcut durumuna radikal değişiklikler getirecek adımlar atmak istemiştir. Mübarek'in devrilmesindeki temel sorunlar arasında yer alan Mısır'ın ABD'nin etkisinde kalması, Filistin sorununda İsrail'e yakın bir politika izlenmesi ve Mısır'ın bölgede pasif kalması gibi dış politika açmazlarının değişimi, Mursi'yi destekleyenlerin en büyük beklentisi olmuştur. Mursi bu beklentilere cevap verecek girişimlerde bulunarak ABD ve İsrail güdümlü politikadan uzaklaşarak bölgede diğer aktörlerle yakın ilişkiler kurulacağı mesajını vermiştir. Mursi ilk yurtdışı ziyaretini Suudi Arabistan'a gerçekleştirmiştir. Mursi'nin ikinci yurtdışı gezisini İran'a yapması 1979'dan bu yana Mısır'ın Devlet Başkanı düzeyinde İran'a ilk resmi ziyareti olmuştur. Mursi Suudi Arabistan ile yakın ilişkiler kurmak ve İran ile ilişkileri normalleştirmek istemiştir. Mursi'nin dış politikada en önemli adımı Filistin konusunda olmuştur. Mursi, Filistin Başkanı Mahmud Abbas ve Hamas lideri Halid Meşal ile görüşerek taraflar arası uzlaşmanın sağlanması için arabuluculuk yapmıştır. Mursi İsrail'in Gazze'ye saldırması sonrasında ateşkesin sağlanmasında da önemli rol oynamıştır. Mısır, İsrail'in saldırıları sırasında Gazze'ye giderek Filistin'e olan desteğini göstermiştir. Bunun yanında Mısır – İsrail sınırında militanlarca yapılan saldırıda 16 Mısır güvenlik görevlisinin ölmesi sonrasında Mısır ve İsrail arasındaki 1979 anlaşmasının revize edilmesi gündeme gelmiştir.

Türkiye ile de yakınlaşan Mısır, dış politikasında bölgede önemli aktörlerle beraber yeni açılımlar yapmayı hedeflemiştir. Mursi 30 Eylül'de Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Türkiye Mısır'a kredi yardımıyla bulunacağını onaylamıştır ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi yönünde görüşülmüştür. Kasım ayında da Erdoğan, bakan ve iş adamlarından oluşan kalabalık bir ekiple Mısır'ı ziyaret etmiştir. Bu görüşmede ekonomi, eğitim, sağlık, kültür ve birçok alanda işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır.

Mursi döneminde ABD ilişkilerinde göze çarpan gelişme ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'un Mısır'ı ziyaret etmesi olmuştur. Clinton ziyareti sırasında verdiği mesajlarda Mısır'ın demokratikleşme sürecini desteklediklerini belirtmiştir. Clinton, Mısır'ın ABD'ye olan 1 milyar dolarlık borcunu sileceğini ve 250 milyon dolarlık krediyi serbest bırakacağını söylemiştir. Ancak ABD'nin önceki yıllarda Mısır'a yaptığı geniş

¹⁴⁰ Beaumont, P. (2012). 'Mohammed Morsi Signs Egypt's New Constitution into Law'. Guardian, Aralık.

çaplı yardımları garanti etmemesi ABD'nin Mısır ile ilişkilerini gözden geçirdiği algısını oluşturmuştur. Mursi de Mısır'ın artık Washington'dan daha bağımsız bir politika izleyeceğini belirtmiştir. Bu açıklamalar ABD'nin Ortadoğu politikasını etkileyecek nitelikte olmuştur. Mursi, Mısır'ın ABD etkisinden uzaklaşma politikasını kendisine iş adamlarının eşlik ettiği Çin gezisi ile sürdürmüştür. Mursi Çin'den yatırımlar talep etmiş ve ticari ilişkilerin geliştirilmesini istemiştir. Çin ve Mısır arasında önemli proje anlaşmaları imzalanmış, Pekin yönetimi Mısır'a 200 milyon dolarlık kredi ve 70 milyon dolarlık hibe sunmuştur. Arap Baharı Mısır'da sadece rejimi değil dış politika ile beraber Ortadoğu'daki dengeleri de etkileyebilecek önemli bir değişim ortaya çıkarmıştır.

Mursi'nin, Mısır'ın iç ve dış siyasetine getirmeye çalıştığı yenilikler muhalefet tarafından sert eleştiriler almış ve Mübarek dönemi kadrosu tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Mursi bu engeller karşısında hedeflerine tam olarak ulaşamamıştır. Mursi'nin izlemiş olduğu politikalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır ve Mısır'da ekonomik, sosyal ve kültürel alanda somut bir ilerleme kaydedilememiştir. Mursi karşıtları ve Müslüman Kardeşler'in iktidarını istemeyen gruplar Mursi'yi göreve gelişinin birinci yıl dönümünde devirmek için büyük bir karalama kampanyası yürütmüşler ve organize olarak kitleleri sokaklara dökmüşlerdir. Mübarek dönemi aktörler, ülke içindeki muhalif grupları kullanarak ve Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve ABD gibi ülkelerden destek alarak iktidarı tekrar ele geçirmek için girişimlere başlamıştır.

Mursi'nin aldığı kararlar sonrasında devrimci gruplar arasında yaşanan ayrılıklar ile özellikle seküler – liberal devrimci gruplar ve gençlik örgütleri Ulusal Kurtuluş Cephesi'ni kurarak yeni bir muhalif hareket altında birleşmişlerdir. Müslüman Kardeşler karşıtı gruplar Tahrir Meydanı'nda toplanarak devrimin ikinci yıl dönümünü kutlamış ve bu sırada Mursi'yi diktatörleştirmekle suçlayarak Mursi karşıtı protestolar düzenlemişlerdir. Süveyş ve Kahire şehirlerinde çıkan çatışmalarda can kaybı yaşanmıştır. 2013 itibari ile yoğun protestoların yaşandığı Mısır'da, Mursi'nin iktidarı, aldığı kararlar ve ülkedeki gelişmeler sorgulanmıştır. Mursi'nin uzlaşma davetlerini reddeden Ulusal Kurtuluş Cephesi Mursi'yi dışlayıcı siyaset izlemekle suçlamış ve Mursi'nin bu siyasetini sürdürdüğü takdirde ülkede siyasi istikrarsızlığın derinleşeceğini ifade etmişlerdir. 2011 devriminin önemli aktörlerinden 6 Nisan Hareketi de Mursi'nin devrimin gidişatına zarar veren bir yönetim sergilediğini söyleyerek Mısırlıları devrime sahip çıkmaya davet etmiştir. Farklı devrimci gruplardan ve eski rejim aktörlerinden oluşan Temerrud (İsyan) adlı hareket ise

Mursi karşıtı oluşan bloğun gücünü arttırmıştır. Böylece Mayıs ve Haziran aylarında yürütülen yoğun karalama kampanyası ile 30 Haziran'da Mursi karşıtları sokaklara inmiştir¹⁴¹.

Mısır'da demokratik bir yönetim için Mübarek'in devrilmesi sürecinde rol oynayan grupların, Müslüman Kardeşler iktidarını ve Mursi yönetimini reddeden tavırlarıyla demokratik olmayan yolları, ordunun müdahalesini desteklemeleri Arap Baharı ile başlayan süreçte verilen mücadelelerin geldiği noktanın sorgulanmasına neden olmuştur. Mısır'da geleneksel tablo bir demokrasi açmazı oluşturmuştur. Mısır halkı demokrasi için mücadele etmiş, demokratikleşme adına seçimler yapılmış ancak demokrasinin sınırları içinde kazanan aktörler kabul edilmemiştir. 30 Haziran'a kadar oluşturulmaya çalışılan ortamda Mursi'nin aldığı kararlar yargı engeline takılmış, yaptığı atamalara itiraz edilmiş, anayasa referandumuna karşı çıkmış, demokrasinin işletilmesine tüm kurumlar tavır alarak karşı durmuştur. Bu süreçte Mursi'nin hatalarına vurgu yapılarak bir diktatöre dönüştüğü mesajı verilmiştir. 30 Haziran'da geleneksel noktada Mursi'nin etrafındakilerin de muhalefet kanadına kaydığı görülmüştür. Protestolar devam ederken bazı bakanlar hükümetten istifa etmiş, Şura Konseyi'nden istifa eden sekiz milletvekili muhalefete destek vermiştir. Bazı şehirlerde valilerin istifa ettiği görülmüştür. Muhalefet yaptığı açıklamada ülke genelinde oturma eylemleri başlattıklarını ve Mursi görevden ayrılana kadar eylemlerinde devam edeceklerini bildirmiştir. Mursi ise verdiği demeçte özgür ve demokratik seçimlerle göreve geldiğini, ülkenin meşru lideri olduğunu söylemiş ve her türlü gayri-meşru harekete karşı mücadele edeceğini belirterek görevi bırakması yönündeki talepleri geri çevirmiştir.

Mursi'ye muhalefet ile uzlaşmaya varması için ordu tarafından 48 saatlik süre verilmiştir. Sürenin dolması ile Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El Sisi, 3 Temmuz'da yaptığı televizyon konuşmasında ordunun yönetime el koyduğunu, anayasanın askıya alındığını, yeni hükümetin kurulacağını bildirmiştir. Muhalefet liderleri de Sisi'ye destek vererek Mursi'nin halkın taleplerini dikkate almadığından dolayı ordunun müdahale etmek zorunda kaldığını savunmuşlardır. Muhalefetin savunduğu darbeye yurt dışından da destek gelmiştir. Darbeye başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri destek olmuştur. ABD ve AB ülkelerinden Mursi'ye yeterli destek gelmemiştir. Askeri darbenin ardından

¹⁴¹ Telci, İ. N. (2014). Mısır 2013., İnat, K., Ataman, M. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2013*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları, 173.

bunu meydanlarda havai fişeklerle, konserle kutlayan grupların görüntüsü aynı kitleler tarafından demokrasi adına başlatılan mücadelenin şaşırtıcı bir şekilde sonlandığını göstermiştir. Mübarek'in devrilmesi sonrasında demokrasiye geçişte en önemli adımı demokratik seçimle göreve gelen ilk sivil cumhurbaşkanı Mursi ile atan Mısır, 25 Ocak 2011 devriminin kazanımlarını, askeri darbe ve baskı rejimi ile büyük oranda kaybetmiştir.

Darbeyi kınayan ülkelerin başında Türkiye gelmiştir. Türkiye, Mısır'daki darbe yönetiminin tanınmayacağı, Mursi'ye görevinin geri verilmesi gerektiği ve Mısır'ın demokratikleşme sürecinin önündeki engelleri kaldırması gerektiği yönünde açıklamalar yapmıştır. Tunus da askeri darbeyi kınayan ülkeler arasında yer almıştır. Afrika Birliği demokratik bir sistemle yönetilmeyen bir ülkenin üyeliğinin mümkün olmayacağını belirterek Mısır'ın üyeliğini askıya almıştır. Mısır'da demokratik haklarını savunan ve Mursi'ye destek olan binlerce kişi sokaklarda darbe karşıtı yürüyüşler yapmıştır. Çıkan çatışmalarda onlarca kişi ölmüştür. Güvenlik güçlerinin darbe karşıtlarına yönelik saldırılarından 8 Temmuz'da yaşanan sabah namazı sırasında göstericilere ateş açılması sonucu ellinin üzerinde Mursi taraftarının öldürülmesi olayı, hafızalara kazınan bir katliam olmuştur. Ancak bu olay Mursi'yi destekleyenlerin verdiği mücadeleyi sonlandırmamıştır. Askeri darbe karşıtı gruplar Mursi'nin tekrar göreve gelmesi için protesto gösterilerine devam etmiştir.

Darbe yönetimi geçiş dönemi Cumhurbaşkanı olarak Adli Mansur'u görevlendirmiştir. Mansur 9 Temmuz'da 33 maddeden oluşan geçici anayasa metnini ilan etmiştir. Gösteriler devam ederken darbe yönetimi tarafından Müslüman Kardeşler'e yönelik tutuklamalar başlamış ve binlerce İhvan üyesi hapse atılmıştır. Darbe yönetimi gösterileri sonlandırmak için geniş çaplı operasyonlara ve meydanlara müdahale etmeye başlamıştır. 27 Temmuz'da güvenlik güçlerinin Rabi'at-ül Adeviye meydanında protestoculara açtığı ateş sonucu seksenin üzerinde Mursi destekçisi hayatını kaybetmiştir. 14 Ağustos'ta Rabi'at-ül Adeviye ve Nahda meydanlarında güvenlik güçlerinin kanlı müdahalesi ile karşılaşan binlerce insan dünyanın gözleri önünde katledilmiştir. En az ikibin sivilin öldürüldüğü bu müdahale Mısır tarihinin en kanlı günlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Protestolar devam ederken Müslüman Kardeşler'e yönelik tutuklamalar artmış ve lider kadrolardan üyelere kadar binlerce kişi tutuklanmıştır. Müslüman Kardeşler'e yapılan baskı politikası şiddetini arttırarak devam etmiştir. Son olarak darbe

yönetimi 25 Aralık'ta Müslüman Kardeşler'i terrorist ilan etmiş ve mal varlığına el koymuştur.

Arap Baharı süreciyle başlatılan demokratikleşme mücadelesi ve özgürlük talepleri, 3 Temmuz darbesi ile büyük bir yenilgi almıştır. Darbe sonrası baskı politikaları ve istikrarsız devam eden süreç Mısır halkında hayal kırıklığı yaşatmıştır. Arap Baharı sürecine destek veren grupların daha sonra askeri darbeyi desteklemiş olması ise Arap Baharı sürecinde verilen mücadelelerin ve demokratikleşme çabalarının sonuçsuz kaldığını ortaya koymuştur. Mursi dönemi'nin askeri darbe ile sonlanması sonrasında Mısır'da yaşanan gelişmelere bakıldığında ekonomik sorunlar başta olmak üzere Mısır halkının çözüm bekleyen problemleri ile toplumsal barış ortamının sağlanması oldukça zor gözükmektedir.

4. BÖLÜM

MISIR'DA DARBE DÖNEMİ ve DEĞERLENDİRME

4.1. Mısır'da 3 Temmuz Darbesi ve Sisi Dönemi

Mısır'da başlatılan demokrasi mücadelesinde yönetimin tekrar askeri otoriteye geçmesini istemeyen halk gösteriler düzenlemiştir. Abdülfettah El Sisi önderliğinde, 3 Temmuz 2013'te gerçekleştirilen askeri darbe sonrası Muhammed Mursi'yi destekleyenler orduya karşı direnişe başlamıştır. Askeri darbe karşıtı diğer gruplar da bu gösterilere destek vererek meydanlarda seslerini yükseltmiştir. Demokratik yönetim talebiyle başlayan darbe karşıtı gösteriler, ordu ve darbeyi destekleyen muhalif grupların şiddet içeren müdahaleleri sonrasında yüzlerce kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Ordu yanlısı ve eski rejim taraftarı gruplar Mursi yanlısı gösterilere karşı çıkarak meydanlarda sert karşılıklar vermiştir. Ordu, Mursi'ye destek için düzenlenen protestoları şiddetli bir biçimde bastırmıştır. Sisi önderliğindeki ordu, orantısız güç kullanarak darbe karşıtlarına sert müdahalelerde bulunmuştur. Güvenlik güçleri tarafından desteklendiği iddia edilen ve 'baltacılar' olarak anılan kişilerin karıştığı olaylarda ölüm, yaralanma ve tecavüz vakaları görülmüştür. Polis güçleriyle birlikte hareket eden 'baltacılar' tarafından başlatılan şiddet içeren müdahalelerde ateşli silahlar kullanılmıştır. Mısır meydanları insan hakları ihlallerinin açıkça yaşandığı bir kaos ortamına dönüşmüştür. Ordu ve güvenlik güçleri tarafından aralarında kadın ve çocukların bulunduğu savunmasız birçok sivil öldürülmüştür.

Mısır'da darbe sonrası devam eden olaylarda 8 Temmuz günü Cumhuriyet Muhafızları Karargahı önünde demokrasiye dönülmesi adına oturma eylemi yapan göstericilerin üzerine ateş açılması sonucu 50'den fazla insan ölmüş ve 500'den fazla kişi yaralanmıştır¹⁴². Emniyet Müdürlüğü özel timlerinin saldırısına uğrayan sivil gruba göz yaşartıcı bombanın ardından gerçek mermi ile ateş açılmıştır. Polisin müdahalesine askerden de destek gelmesiyle eylem yapan grup iki taraftan sıkıştırılarak üzerlerine gaz bombası atılmıştır. Bu sırada birçok çocuk hayatını kaybetmiştir. Saldırıları sırasında keskin nişancıların hedef belirleyerek ateş açtığı gözlemlenmiştir.

¹⁴² İnternet: No: 195, 8 Temmuz 2013, Mısır'da Göstericilere Ateş Açılması Sonucu Yaşanan Can Kayıpları Hk. Web: http://www.mfa.gov.tr/no_-195_-5-temmuz-2013_-misir_da-gostericilere-ates-acilmasi-sonucu-yasanan-can-kayıplari-hk_.tr.mfa adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.



Resim 4.1. Güvenlik Güçleri

Bu saldırıyla birlikte temel insani değerler hiçe sayılmış ve Mısır halkının demokrasi mücadelesinde hafızalardan silinmeyecek derin yaralar açılmıştır. Yaşanan ölümlerin ardından Mısır İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada vatan düşmanlarının öldüğünün söylenmesi eylem yapan gruplarda tansiyonu yükseltmiştir. Birleşmiş Milletler, Mısır'da yaşanan şiddet olaylarına son verilmesi çağrısında bulunmuştur ancak Mısır'da yaşanan ölümler artarak devam ederken dünya kamuoyu bu duruma seyirci kalmıştır.

Mısır'da 3 Temmuz darbesi sonrası Müslüman Kardeşler'e yönelik baskı ve tutuklamalar da artmıştır. Müslüman Kardeşler liderlerinden Muhammed Bedii, Sisi'yi eleştiren söylemlerinin ardından tutuklanmıştır. Müslüman Kardeşler'in üst düzey yöneticileri tutuklanmaya devam ederken örgüt tarafından üyelerine şiddete başvurulmaması yönünde çağrıda bulunulmuştur¹⁴³. Müslüman Kardeşler'in yayın organları da bu süreçte kapatılmıştır. Muhammed Bedii 'şiddet olaylarını tetiklemek' suçlamasıyla mahkemeye verilmiştir. 27 Temmuz'da güvenlik güçlerinin Rabi'at-ül Adeviye Camii civarında toplanmış olan göstericilerin üzerine gerçek mermilerle ateş açması sonucu yüzlerce insan hayatını kaybetmiş, binlerce kişi yaralanmıştır¹⁴⁴. Müslüman Kardeşler meydandaki yaralıları için yardım çağrısında bulunmuştur.

¹⁴³ Kök, S. (2013, Ağustos). Ortadoğu Güncesi 21 Haziran – 20 Temmuz 2013. *Ortadoğu Analiz*, 5(56).

¹⁴⁴ İnternet: No: 211, 27 Temmuz 2013, Mısır'da Dün Gece Gerçekleşen Sivil ve Barışçıl Gösterilere Müdahale Edilmesi Hk. Web: http://www.mfa.gov.tr/no_-211_-27-temmuz-2013_-misir_da-dun-gece-gerceklesen-sivil-ve-bariscil-gosterilere-mudahale-edilmesi-hk_.tr.mfa adresinden 12 Aralık 2014'de alınmıştır.

14 Ağustos'ta General Abdülfettah El Sisi komutasındaki Mısır Silahlı Kuvvetleri ve polis güçlerinin, Muhammed Mursi'yi destekleyen sivillere, Müslüman Kardeşler'e ve meydanlardaki halka ateş açmasıyla başlayan silahlı müdahale 'Mısır Katliamı' olarak adlandırıldı. Keskin nişancılar tarafından, aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu siviller öldürülürken yaralı kişilere de saldırılmaya devam edildi. Göstericilere gaz bombası atılması ise orantısız gücün boyutlarını ortaya konulmuş oldu. Müslüman Kardeşler'in 15 Ağustos 2013 tarihli açıklamasında ölü sayısının 22.000, yaralı sayısının 10 bine yakın olduğu bildirildi. Olaylarda İhvan liderlerinden Muhammed Biltaci'nin 17 yaşındaki kızı da öldürüldü.

14 Ağustos'ta Mısır'da ülke genelinde olağanüstü hal ilan edildi. Kahire, İskenderiye ve Süveyş bölgesinde sokağa çıkma yasağı getirildi¹⁴⁵. Cumhurbaşkanı Yardımcısı Muhammed El Baradei olaylar sonrasında görevinden istifa etti¹⁴⁶. Olağanüstü hal ile beraber tutuklananların sayıları arttı. Özellikle Müslüman Kardeşler'e yönelik tutuklamalar ve mal varlıklarının dondurulmasına yönelik girişimler Müslüman Kardeşleri tasfiye çabasına dönüştü. Mısır'da haklarında tutuklama kararı çıkarılan Müslüman Kardeşler üyelerinin Kahire'deki Ebu Zabel cezaevine nakledildikleri sırada meydana gelen saldırılarda 36 kişi öldü. Mısır yönetiminden "tutukluların kaçmaya çalıştıkları ve bir polisi rehin aldıkları" açıklaması gelirken, Müslüman Kardeşler bunu bir 'katliam' olarak nitelendirdi. Müslüman Kardeşler her dönemde rejim tarafından ulusal güvenlik sorunu olarak görülerek engellenmeye çalışılmıştır. Darbe öncesinde muhalefetin gerçekleştirdiği protestoların da odağında İslami yönetim karşıtlığı ve Müslüman Kardeşler yer almıştır. 3 Temmuz darbesinin ardından Müslüman Kardeşler'i ortadan kaldırmaya yönelik teşebbüsler artmıştır.

Mısır halkının Mübarek'i devirmesiyle başlayan süreçte demokratikleşme adına atılan çabalar sonuçsuz kalırken eski rejim yanlıları da beklendiği ölçüde yargılanmamıştır. Mısır'da Mübarek'in tahliye edilmesi ise meydanlarda mücadele eden gruplara ağır bir darbe olmuştur. Mübarek, hakkında açılan davalardan beraat ederek 21 Ağustos'ta tahliye edilmiştir¹⁴⁷. Eski rejim yanlıları serbest kalırken, yeni dönemde tutuklananlar 3 Temmuz

¹⁴⁵ Kök, S. (2013, Eylül). Ortadoğu Güncesi 21 Temmuz – 20 Ağustos 2013. *Ortadoğu Analiz*, 5(57).

¹⁴⁶ İnternet: Katliam sonrası gergin bekleyiş. Web: http://www.ntv.com.tr/dunya/katliam-sonrasi-gergin-bekleyis,CcMPD92qUkyWSW_-zx-fOQ adresinden 18 Mart 2015'de alınmıştır.

¹⁴⁷ İnternet: Hüsnü Mübarek tahliye edildi. Web: <http://www.bik.gov.tr/husnu-mubarek-tahliye-edildi-haberi-46371/> adresinden 18 Temmuz 2015'de alınmıştır.

2013 darbesine karşı ittifaka destek veren parti ve hareketler olmuştur. Bu grupların lider kadroları, eş ve çocukları, akrabaları tutuklanmıştır. Müslüman Kardeşler'in birçok liderinin tutuklanması hareketin kitleler üzerindeki etkin kontrolünü yitirmesine neden olmuştur. Mısırlı Göstericileri Savunma Cephesi, yaptığı açıklamada 14 - 21 Ağustos tarihleri arasında 1876 kişinin tutuklandığını belirtmiştir. Darbe karşıtı gösteriler yapan koalisyonun önde gelenlerinin tutuklanması sonrasında, gruplar sokak eylemlerini arttırmıştır.

3 Temmuz'da Rabiat'ül Adeviye ve Nahda meydanlarında başlayan askeri darbe karşıtı gösterilerin kanlı bir şekilde bastırılmasının ardından 14 Ağustos'ta yürürlüğe konulan olağanüstü hal kapsamında özellikle Müslüman Kardeşler'in yöneticilerine yönelik tutuklamalar ve Sina'daki askeri operasyonlar Mısır yönetimi tarafından 'terörle mücadele' olarak nitelendirilmiştir. Yönetim tarafından yapılan, "darbe karşıtı gösterilerin ülkede istikrarsızlığa neden olduğu ve Mursi taraftarlarının silah kullandığı" yönündeki açıklamalar basın yoluyla geniş kitlelere duyurularak olağanüstü hal uygulamaları kapsamında terörle mücadele edildiği iddiası desteklenmiştir. Bu kapsamda tutuklanan Müslüman Kardeşler yöneticileri şiddet olaylarını teşvik etmekle suçlanmıştır.

Darbe sonrasında Mursi'yi destekleyen İslamcı parti ve hareketler tarafından oluşturulan, Müslüman Kardeşler'in de içinde yer aldığı, "Meşruiyete Destek ve Darbe Karşıtı Ulusal Koalisyon", OHAL'i eleştirerek gösterilerine devam etmiştir. Ulusal Koalisyon, sokağa çıkma yasağına karşılık 'sokağa çıkma yasağını delme gösterileri' adıyla darbe karşıtı protesto gösterilerini organize etmiştir. OHAL uygulaması çerçevesinde alınan güvenlik önlemleri ve tutuklamaların devam etmesi ise gösterilerin etkisini azaltmıştır. 5 Eylül 2013 tarihinde İçişleri Bakanı Muhammed İbrahim'in konvoyuna yapılan saldırı sonrasında, devlet 'terörle mücadele' kavramını sıkça vurgulamıştır ve Müslüman Kardeşler'e yönelik tutuklamaların ve baskı politikalarının haklılığını göstermeye çalışmıştır. Müslüman Kardeşler ve darbe karşıtı Ulusal İttifak saldırıyı kınadıklarını açıklamıştır. Sürekli şiddet eylemleriyle adı anılan Cemaat-i İslamiye, saldırıyla herhangi bir bağlantısının olmadığını belirtmiştir.

Olağanüstü hal kapsamında, mahkeme kararı olmadan gözaltına alma ve evlerin aranabilmesi yetkileri ile devlet güçleri birçok kişiyi gözaltına almıştır. Eylül ayında iki ay daha uzatılmasına karar verilen olağanüstü hal kapsamında 'terörle mücadele' adı altında

Müslüman Kardeşler ve darbe karşıtlarına yönelik bastırma politikası devam etmiştir. Müslüman Kardeşler siyasi sürece tekrar dahil olamayacak şekilde engellenmiştir. Devam eden süreçte Müslüman Kardeşler adeta hedef haline dönüştürülmüş ve tamamen dağıtılması yönünde çalışılmıştır. Eylül ayında bir mahkeme kararında Müslüman Kardeşler'in tüm faaliyetlerini yasaklama kararı ile birlikte Müslüman Kardeşler kaynaklı her türlü örgüt de yasaklanmıştır. Müslüman Kardeşler'in tüm mal varlıkları dondurulmuş ve ekonomik faaliyetleri durdurulmuştur. Yasal olarak sivil toplum örgütü statüsüne Mart 2013'te kavuşmuş olan Müslüman Kardeşler'in, bir dernek altında toplanamamışken feshedilmesi kararı, Müslüman Kardeşler ile Özgürlük ve Adalet Partisi'nin varlığını tamamen ortadan kaldırmaya yönelik adımlar olarak görülmüştür.

Mısır'da sokak eylemleriyle başlayan süreçle Mübarek yönetimi devrilmiş olsa da eski rejim politikaları ülkede hakim olmaya devam etmiştir. Demokrasi mücadelesinde kazanılanlar, halkın elinden geri alınmış, olağanüstü hal döneminin haksız gözaltı ve tutuklamaları her geçen gün artmıştır. Yeni düzen, rejimi tehdit eden sokak hareketlerini bastırılmış, gösterilere destek veren başta Müslüman Kardeşler olmak tüm grupları ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

4 Kasım 2013'te Mursi ve Müslüman Kardeşler üyelerinin duruşmalarına başlanmıştır. Mursi hakkında açılan davalardan ilkinin görüldüğü davada, kamuoyunda 'ittihadiyye olayları' olarak bilinen 2012 yılının Aralık ayında 10 kişinin ölümüyle sonuçlanan çatışmalarda başkanlık sarayı yakınındaki protestocuların öldürülmesini tetiklemekle suçlandı¹⁴⁸. Mursi mahkeme salonuna ses geçirmeyen kafes içerisinde getirildi. Kendisine yöneltilen sorular karşısında söz hakkı verilen Mursi, yargıçlara hitaben ülkenin meşru cumhurbaşkanını yargıladıkları için suç işlediklerini söyleyerek, mücadeleye devam edeceği mesajını verdi. Müslüman Kardeşler'in 14 lideri ve üyeleri de darbe karşıtı gösterilerde protestocuların öldürülmesini teşvik etmekle suçlandı. Mahkemede Mursi yanlısı atılan sloganlar nedeniyle verilen aranın ardından duruşma 8 Ocak tarihine ertelendi. Mısır yönetimi Müslüman Kardeşler'i terör örgütü olarak ilan ederken kamuoyunda açık şekilde Mursi'ye destek verilmesi de ceza kapsamına alındı. Mursi ve 130 arkadaşı, 2011 yılında, Hüsnü Mübarek'in devrildiği süreçte, hapisshaneden toplu firar düzenlemek ve firar sırasında gardiyanların öldürülmesinden sorumlu olmak

¹⁴⁸ İnternet: Web: <http://misirbulteni.com/ittihadiyye-olaylari-davasi/> adresinden 18 Mart 2015'de alınmıştır.

suçuyla da yargılandı. Farklı suçlamalarla açılan davalar çoğu zaman basına kapalı ortamlarda gerçekleştirilerek uzun bir süre devam etti.

Yargılamalar devam ederken Mısır'da 3 Aralık 2013'te yeni anayasa taslağı hazırlandı. Mısır Geçici Cumhurbaşkanı Adli Mansur'a teslim edilen anayasa taslağının, ordu, polis ve yargının statüsünü arttırmaya ve güç dengesini 2011 öncesi yapıya dönüştürmeye yönelik olduğu düşünüldü. 2012 Anayasası'nda özgürlüklere daha çok yer verilmiş, askerin yetkileri eskiye göre azaltılmıştı. Darbe ile birlikte 2012 anayasası askıya alınmış ve 3 Temmuz darbesinin ardından anayasanın yeniden gözden geçirilmesine karar verilmişti. Yeni anayasa taslağı Mısır ordusunun özerkliğini daha da genişletmeyi amaçlamıştır. Yeni anayasa taslağına göre, savunma bakanı olma şartlarına silahlı kuvvetler mensubu olma ve Mısır Silahlı Kuvvetleri Yüksek Şurası (SCAF)'nın onayıyla tayin edilme şartı getirilmiştir. Askeri bütçe denetim dışı bırakılmış ve adli yargıya tabi olmayacağı belirtilmiştir. Askeri mahkemelerin yetki alanı arttırılmış ve sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasına imkan tanınmıştır. Ordu, savunma bakanlığı üzerinde bu şekilde kontrolünü arttırmıştır.

Polis, güvenlik ve istihbarat, siyasete doğrudan müdahale etme olanağı kazanmıştır. İstihbarat servislerinin başındaki yöneticilere sadece askeri mahkemelerde yargılanabilme hakkı ile sivil denetim dokunulmazlığı verilmiştir. Güvenlik kurumlarındaki yetki genişliği Mısır'ın geleceğinde baskı ve sindirme politikalarının artacağı anlamına gelmiştir. Mevcut anayasa taslağı ile oluşturulmak istenen yeni güç dengesinde güvenlik güçlerinin özerk bir yapıya kavuşması, siyasete müdahale güçlerini arttırırken, mali denetim ve sivil yargı dokunulmazlığına sahip olmaları ise sistemdeki en güçlü yapılardan biri olduklarını göstermiştir.

Mısır'da darbe sonrası geçici hükümetin, halk oylamasına sunduğu anayasa taslağı referandumu 14 Ocak 2014 tarihinde yapıldı. Muhammed Mursi'nin ordu tarafından devrilmesi sonrası, Mısır halkı ilk kez sandık başına gitti. Anayasa taslağı, katılımcıların % 98.1'inin 'evet' oyu ile kabul edildi. Mısır Yüksek Seçim Komisyonu başkanı Nebil Salib tarafından yapılan açıklamada, kayıtlı 53 milyon kişiden 20 milyon 613 bini oy kullandı. 2011'deki halk ayaklanmasıyla Hüsnü Mübarek'in devrilmesi sonrası yapılan anayasa referandumunda 18.5 milyon kişi oy kullanmış, bu oran % 42'lik bir katılım oranına karşılık gelmişti. 2012'de Muhammed Mursi'nin başkanlığındaki anayasa referandumuna

ise 17 milyon kişi katılmıştı. Kayıtlı seçmenlerin yalnızca üçte birinin katıldığı bu referanduma % 64 oranında ‘evet’ oyu verilmişti. Mısır, 2011’den bu yana kayıtlı seçmen sayısını 7 milyon arttırmış oldu. Referandumu boykot eden Müslüman Kardeşler’in etkin olduğu bölgelerde ise katılım oranı düşük oldu. Selefi Nur Partisi’nin de aralarında bulunduğu diğer partiler ise referanduma ‘evet’ çağrısıyla destek oldular. Referandum için ülke çapında yoğun güvenlik önlemleri alındı, bu süreçte 150 bin asker ile 200 bin polis görev aldı. Referandumun ilk gününde Mursi destekçileri ve güvenlik güçleri arasında çıkan olaylarda dokuz kişi öldü. Oylamayı etkilemekle suçlanan yaklaşık 400 kişi gözaltına alındı.

Mısır ordusu, oylamadan çıkan “evet” sonucuyla, Muhammed Mursi’nin askeri darbeye devrilmesine halkın “onay vermiş olduğunu” savundu. Mısır medyasının “evet” oyu çıkmasına yönelik yaptığı kampanyalarla, oylama sonucunun ordunun beklentisi doğrultusunda olacağı önceden tahmin ediliyordu. Referanduma katılım oranının cumhurbaşkanlığı seçimlerini belirleyeceği yönünde de algı oluştu. Sonuçların açıklanmasının ardından, Muhammed Mursi yönetimine el koyan Savunma Bakanı General Abdülfettah El Sisi mart ayında yapılması öngörülen cumhurbaşkanlığı seçimi için adaylığını açıkladı¹⁴⁹.

İslami partilerden yalnızca iki temsilcinin bulunduğu 50 kişilik bir komisyon tarafından hazırlanan yeni anayasa taslağında yer alan ‘Cumhurbaşkanı dört yıl süreyle ve en çok iki yıl arka arkaya hizmet edebilir ve mecliste aleyhine tahkikat açılabilir; İslam, devletin dini olarak kalmakla birlikte inanç özgürlüğü mutlak, azınlıklara koruma sağlanır; Devlet “kadın ve erkekler arasındaki eşitliği” güvence altına alır; Siyasi partiler “din, ırk, cinsiyet veya coğrafya” temelinde kurulamaz’ ifadelerinin yer aldığı maddeler öne çıkan maddelerden olmuştur. 2014 Anayasası’na göre Mısır Parlamentosu Cumhurbaşkanını dolaylı olarak görevden alabilecektir. Parlamentoda üçte iki çoğunluğun elde edilmesiyle, Cumhurbaşkanı’ndan güvenoyunun çekilmesine imkan tanınarak, Başbakanı’nın emriyle Cumhurbaşkanlığı erken seçimi için referanduma gidilebilecektir. 2012 Anayasası’nda ise milletvekillerine böyle bir hak tanınmamıştır. 2012 Anayasası’ndaki “Cumhurbaşkanı, sivil ve askeri görevlileri ve siyasi temsilcileri atayabilir ve görevden alabilir” maddesiyle Cumhurbaşkanı’na istediği kişiyi Başbakan olarak atama ve istediği zaman görevden alma yetkisi veren madde, 2014 Anayasası’nda,

¹⁴⁹ İnternet: Web: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25802129.asp> adresinden 18 Haziran 2015’de alınmıştır.

“Cumhurbaşkanı ancak parlamentonun çoğunluğunun onayı ile hükümeti görevden alabilir” şeklinde düzenlenmiştir. 2014 Anayasası ile Mısır Parlamentosu’nun alt kanadı olan Şura Meclisi kaldırılarak, bütün yetkiler Mısır Halk Meclisi’ne verilmiştir¹⁵⁰.

Mısır’da anayasa referandumu sonrasında yaşanan en büyük gelişme cumhurbaşkanlığı seçimleri oldu. Mübarek’in devrilmesi sonrasında Mısır siyasi sürecinde üç yıl içinde yedi hükümet, üç anayasa, altı oy kullanma süreci ve dört cumhurbaşkanı değişti fakat demokratikleşme ya da istikrara kavuşma adına kalıcı bir ilerleme kaydedilemedi. Mısır Yüksek Seçim Kurulu’nun, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunun 26 - 27 Mayıs 2014 tarihlerinde düzenleneceğini açıklamasıyla ülkede seçim süreci başlatıldı. Mısır Yüksek Seçim Kurulu’nun seçim takvimini açıklamasından kısa bir süre önce Genel Kurmay Başkanı ve Savunma Bakanı olarak görev yapan Abdülfettah El Sisi, kabineden istifa ederek cumhurbaşkanlığı için aday oldu. 2012 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yüksek oranda oy alan Ahmet Şefik, Sisi’nin adaylığını eleştiren ses kaydının yayınlanmasının ardından, aday olmayacağını açıkladı ve seçimlerde Sisi’ye destek olacağını duyurdu. Tantavi döneminde görev yapan emekli General Sami Anan da seçim çalışmalarına başladı fakat kendisine suikast düzenlenmesinin ardından seçim çalışmalarını durdurarak Sisi’nin adaylığına destek vereceğini açıkladı. Bu iki önemli ismin cumhurbaşkanlığı seçimlerinde adaylıktan geri adım atmaları ve Sisi’yi desteklemek zorunda kalmaları Mısır’da rejimin Sisi’nin adaylığını ne kadar desteklediğini göstermiş oldu. 3 Temmuz darbesine destek verdiği için eleştirilere maruz kalan Hamdan Sabahi seçimin önemli aday isimlerinden olmuştur. Hamdan Sabahi diğer siyasi partilerle görüşme yaparak desteklerini almaya çalışmış, seçim çalışmaları sırasında Sisi ve ordu karşıtı söylemlerden ise uzak durmuştur. Selefî parti ve gruplar seçimde adaylarının olmayacağını, kimseyi de desteklemeyeceklerini belirten açıklamalarda bulundu. Müslüman Kardeşler ise mevcut şartlar altında anayasa referandumundaki boykot kararını devam ettirdi.

Mısır’da 3 Temmuz’da yönetime karşı yapılan askeri müdahalenin ardından dönemin Genelkurmay Başkanı Abdülfettah El-Sisi, Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’nin görevden alındığını, seçimlere kadar Anayasa Mahkemesi Başkanı Adli Mansur’un geçici cumhurbaşkanlığına getirildiğini belirtmişti. Adli Mansur Ocak 2014’te yaptığı bir

¹⁵⁰ İnternet: Kalabalık, A. A. Karşılaştırmalı 2012 ve 2014 Mısır Anayasaları. Web: <http://setav.org/tr/karsilastirmali-2012-ve-2014-misir-anayasalari/yorum/14350> adresinden 18 Mart 2015’de alınmıştır.

açıklamada cumhurbaşkanlığı seçiminin parlamento seçimlerinden önce gerçekleşerek ilk turunun 26 - 27 Mayıs'ta yapılacağı duyurdu. Yurtdışında yaşayan vatandaşların ise 15 - 18 Mayıs tarihleri arasında bulundukları merkezlerde oy kullanabilecekleri belirtildi. İlk tur sonuçlarının 5 Haziran'da duyurulacağı, seçimin ikinci tura kalması halinde ikinci tur seçimlerinin 16 - 17 Haziran tarihlerinde gerçekleştirileceği, seçimin kesin sonuçlarının ise en geç 26 Haziran'da açıklanacağı öngörüldü. 26 - 27 Mayıs tarihlerinde yapılması planlanan Mısır cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranının beklenenden düşük olması nedeniyle Yüksek Seçim Kurulu oy verme işlemini bir gün daha uzattı. Adalet Bakanlığı sandığa gitmeyenlere para cezası verileceğini açıkladı. Seçime katılmaya teşvik amacıyla 27 Mayıs Salı günü devlet daireleri ve bankalar resmi tatil ilan edildi, özel sektöre de çalışanların oy kullanmaları için kolaylık sağlanması çağrısı yapıldı. Darbe karşıtları ise ülkenin çeşitli kentlerinde düzenledikleri gösterilerde seçimlerin boykot edilmesi çağrısında bulundu. Darbe yönetiminin 'terör örgütü' ilan ettiği Müslüman Kardeşler de seçimleri boykot etti. Gösterilerde darbeye görevinden alınan Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin fotoğraflarını taşıyan darbe karşıtları, cumhurbaşkanlığına aday olan Sisi ve Sabbahi karşıtı sloganlar attı. Güvenlik güçleri gösterilere göz yaşartıcı gaz ve plastik mermiyle müdahale etti. Kahire'nin güneyindeki Beni Süveyf'te polisin plastik mermi kullanarak karşılık verdiği gösteride yaralananlar ve gözaltına alınanlar oldu.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin ilk tur sonuçları 5 Haziran 2014 tarihinde açıklandı¹⁵¹. Mısır'da üç gün süren cumhurbaşkanlığı seçiminde açıklanan sonuçlara göre Abdülfettah El Sisi 21 milyon oy ile oyların % 96.7'sini alarak seçimi kazandı. Yargı kaynakları Hamdin Sabbahi'nin oy oranını % 3.4 olarak açıkladı. Seçimlere katılım oranı yüzde 44.4 olarak belirlendi. 2012'de Muhammed Mursi'nin kazandığı seçimin ilk turdaki katılım oranı % 46, ikinci turda % 52 olarak kaydedilmişti. Sisi, Mübarek'in devrilmesinden üç yıl sonra Mısır'da 1950'lerde Cemal Abdül Nasır ile başlayan asker kökenli cumhurbaşkanı geleneğini tekrar devam ettirmiş oldu.

Orduda çeşitli görevlerde bulunan Sisi, askeri istihbarat başkanıyken, darbeye görevinden uzaklaştırdığı Muhammed Mursi tarafından, Ağustos 2012'de Savunma Bakanlığı görevine getirilmişti. Yönetime müdahalenin ardından görevine devam eden Sisi, geçici cumhurbaşkanı tarafından 27 Ocak 2014'te 'Mareşal' rütbesine yükseltilmişti

¹⁵¹ İnternet: Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/140605_canli_misir_suriye_secim adresinden 18 Mart 2015'de alınmıştır.

ve Mart ayında Savunma Bakanlığı'ndan istifa ederek cumhurbaşkanı adayı olmuştu. Sisi seçimlerden önce darbe ile başa gelmiş bir general iken, seçimlerden sonra halk oyu ile seçilmiş bir Cumhurbaşkanı olarak Mısır ve uluslararası kamuoyunun karşısına çıktı. Abdülfettah El Sisi'nin 8 Haziran'da yemin ederek görevine başladığı törene, Bahreyn, Ürdün, Filistin, Kuveyt, Somali ve Suudi Arabistan liderlerinin yanı sıra Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Irak, Komor Adaları, Sudan, Güney Sudan, Lübnan, Cezayir, Libya, Moritanya, Tunus, Fas ve Cibuti gibi ülkelerden temsilciler katıldı. Sisi yaptığı konuşmada 'samimi bir şekilde Mısır'a yardımcı olanlar başta olmak üzere, tüm dünya için yeni bir tarihin başlangıcı olacak' şeklinde mesajlar verdi. Sisi konuşmasında terörle mücadeleye devam edeceklerini belirtti. Sisi'nin Mısır'da son üç yılda yaşananlardan sonra siyasal, ideolojik, dini ya da mezhepsel olarak bölünmüş halkı etrafında toplaması ve Mısır'ın sorunlarına çözüm üretebilmesinin ise oldukça zor olacağı öngörülmüştür.

Sisi cumhurbaşkanı olduktan sonra ilk olarak Müslüman Kardeşler'i ortadan kaldırmaya yönelik girişimlerde bulundu. Müslüman Kardeşler'in faaliyet gösterdiği ülkeler de bu amaca destek verdi. Mısır'da Müslüman Kardeşler'e yönelik adımlar sert oldu. Yargılanmaları devam eden Müslüman Kardeşler üyelerinden 529 kişiye idam cezası verildi¹⁵². Yargılanan Müslüman Kardeşler üyeleri, Rabia ve Nahda Meydanları'nın boşaltılmasından sonra Minye'de Matay polis karakoluna yönelik bir saldırıda hayatını kaybeden polis şefinin ölümünden sorumlu tutuldu. Sanıkların olay yerinde dahi bulunmadıkları, kendilerine yeterli savunma hakkı verilmediği yönündeki iddialarla karara tepkiler gösterildi ancak aynı mahkeme tarafından Mayıs ayında 683 kişiye daha idam cezası verildi. Kararı alan Kahire'nin güneyindeki Minya Ceza Mahkemesi, sanıkların dosyalarının Mısır müftüsüne sevk edilmesini kararlaştırdı. Mısır kanunlarına göre ise mahkemenin Mısır Müftülüğünün görüşüne rağmen idam kararını uygulama hakkının bulunması Müslüman Kardeşler lehine bir gelişmenin olmayacağı algısını oluşturdu.

Mısır'da güvenlik güçlerinin Mursi destekçilerinin protesto kamplarını dağıttığı ve Kahire'de 500'den fazla kişinin öldüğü, binlerce kişinin yaralandığı 'Kanlı Çarşamba' olarak anılan 14 Ağustos olaylarından dolayı yargılanan sanıklardan 183 Müslüman Kardeşler üyesi hakkında, polis karakollarına saldırdıkları gerekçesiyle Temmuz ayında idam cezası verildi. Darbe sonrası çıkan şiddet olaylarını teşvik ettiği gerekçesiyle

¹⁵² İnternet: Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirda-529-kisiye-idam> adresinden 18 Mart 2015'de alınmıştır.

Müslüman Kardeşler liderlerinden Muhammed Bedii, ömür boyu hapis cezası aldı. Bedii ile birlikte 37 kişi daha müebbet hapse mahkum edildi. Mahkemenin verdiği idam kararlarına tepkiler arttı, sokak gösterileriyle protestolar gerçekleştirildi. Mısır'da yaşanan demokratikleşme çabalarının trajediye döştüğü süreçte son olarak idam kararlarından bahsedilmesi dünya çapında kuşkuyla karşılandı.



Resim 4.2. Halk İsyanı

4.2. Mısır'da Demokratikleşme Çabaları ve Engeller

Huntington'a göre demokrasi dünya genelinde belirli dönemlerde dalgalar halinde yayılmıştır. Bunlardan ilki ABD ve Fransız Devrimi ile Amerika'da ve Batı Avrupa'daki 19. yy.'da yaşanan değişimlerdir. Burada ABD Başkanlık seçimlerinin yapılması ve beyaz erkeklerin % 50'den fazlasının oy kullanmış olması bir kriter olmuştur. Arkasından sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmeye başladığı ve İkinci Dünya Savaşı sonrasına uzanan dönem gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı ile askeri ve siyasi alanda yaşanan yenilikler aynı zamanda yeni bir demokratikleşme hareketi başlatmıştır. Filipinler, Hindistan, İsrail, Malezya, Brezilya, Güney Kore gibi ülkelerin demokrasileri bu zaman dilimi içinde oluşmuştur ancak daha sonra otoriter rejimlere dönüşmüşlerdir. Son dalga ise 1974 ve 1975'te Portekiz ve İspanya'da askeri rejimlerin yıkılmasıyla başlayan demokrasi

sürecidir. Latin Amerika, Orta Avrupa, Asya ve Afrika'ya yayılan bu dalga küresel bir süreçtir ve devam etmektedir¹⁵³.

Dünyada etkisini gösteren demokratikleşme eğilimlerinden en yavaş etkilenen bölge Ortadoğu bölgesi olmuştur. Ortadoğu'da yaygın olan otoriter rejimlerin arkasında en başta sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi gelmektedir. Demokratik bir dönüşüm öncelikle toplumsal bilinçlenmeyle gerçekleşecektir. Ancak bölgede böyle bir açılım iç politikada desteklenmediği gibi dış güçlerin de bölgeyle ilişkilerinde diktatör liderle işbirliği içinde oldukları görülmüştür. Arap Baharı süreci ise bölge için demokratikleşme adına önemli bir adım olmuştur. Halk demokratik yönetim taleplerine ve demokratikleşme hedeflerine yaklaşma adına meydanlarda ağır bedeller ödemiştir. Bu akım dünya genelindeki dördüncü demokratikleşme dalgası olarak yorumlanmaktadır.

Ortadoğu'da devam eden düzende istikrarı bozan ve sistemi değiştirmeye yönelik bu ayaklanmalara sert karşılıklar verilerek engellenmeye çalışılsa da sonuç olarak Arap Baharı dönemiyle beraber Tunus, Libya ve Mısır'da diktatör liderler devrilmiştir. Bu sonuç Arap Baharı sürecinin başarılı olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Ancak devrilen liderlerin arkasından yapılan seçimlerde İslami hareketlerin yükselmesi istenen bir durum olmamıştır. Batılı güçler için de Arap Baharı sürecinin başarıya ulaşması yeni güç ilişkileri doğuracak ve bölgenin yapısında dengeleri değiştirecektir. Batı dünyası değişen dengelerde Ortadoğu politikalarını gözden geçirmek ya da politikalarında köklü değişiklikler yapmak durumunda kalacaktır. Batılı devletler bu sebeple Arap Baharı sürecine kuşku ile yaklaşmıştır.

Batılı ülkelerin tüm kuşkularına rağmen süreç içerisinde Arap Baharı'nı destekledikleri görülmüştür. Batılı güçlerin diktatör liderlerin devrilmesi sürecinde liderler üzerinde görevlerini bırakmaları yönünde baskı oluşturdıkları görülmüştür. Arap Baharı sürecinde aktif rol oynayan İslami hareketlere daha ılımlı bakılmıştır. Demokratik bir Ortadoğu düzeninde kaynakların daha güvende olacağı ve ticarete istikrar sağlanacağı öngörülerek bu durum Batılı devletlerin çıkarlarıyla örtüşmüştür. Ayrıca demokratik bir yönetim altındaki Ortadoğu bölgesinde sistem içinde kendine yer bulacak olan radikal grupların terör eylemlerinden vazgeçerek demokratik taleplere yönelecekleri

¹⁵³ Çakı, F. (2011). Arap Baharı: İslam Üzerine Söylemsel Bir Dönüşümün Habercisi Mi? *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2); 126.

düşünülmüştür. Son olarak Batılı güçlerin beklentisi bölgedeki İsrail faktörünün demokratik bir ortamda güvenlik sorununu aşacağı ve çevresiyle barışçıl ilişkiler kuracağı yönünde olmuştur¹⁵⁴. Bu değerlendirmeler ile Batılı güçlerin bölgeyi yeniden yorumladıkları ve yeni politikalar üretmeye başladıkları anlaşılmaktadır. Bu da Arap Baharı sürecinin bölge dinamikleri açısından önemini ortaya koymaktadır.

Arap Baharı sürecinin bölgeyi yeniden şekillendirdiği görülmektedir. Sürece katkı sağlayan ve Arap Baharı'nın bir akım halinde diğer ülkelere yayılmasındaki en büyük faktör ise küreselleşen dünyada iletişim teknolojisi imkanlarının oldukça gelişmiş olmasıdır. Küreselleşmenin giderek arttığı günümüzde ekonomik, siyasal ve kültürel değişim ve dönüşümler kaçınılmaz olarak görülmektedir. Demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü yayılan değerler arasında öne çıkmaktadır. Paylaşımların hızlı ve etkin olması ile toplumlar arasında özellikle demokrasi ve demokratikleşme adına talepler öne çıkmıştır¹⁵⁵. Özgürlük, eşitlik gibi temel değerler ile insan haklarına saygılı demokratik düzen talepleri kitleleri organize olmaya sevk etmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle beraber hızlı iletişimin etkisi ile ülkeler arası bilgi paylaşımı artmıştır. Böylece bir ülkede yaşanan olaylar kısa sürede diğer ülkeleri de etkilemektedir. Arap Baharı süreci de hızlı bir şekilde Ortadoğu bölgesinde yayılmıştır.

2011 Mısır halk ayaklanması da kitlesel haberleşmenin yoğun olarak kullanıldığı, sosyal ağlarla örgütlenmenin sağlandığı büyük bir hareket olmuştur. Mübarek yönetimine karşı mücadele başlatan Mısır'da farklı gruplar aynı amaç etrafında birleşerek meydanları doldurmuştur. Mısır'da demokrasi mücadelesi halk ayaklanmalarıyla Arap Baharı sürecinde kendini gösterirken çıkış noktası Mübarek döneminin demokratik olmayan uygulamaları olmuştur. Demokratik bir yaşam düzeni isteyen milyonların başlattığı bu hareket Mısır yakın tarihinin en büyük ayaklanması olarak kaydedilmiştir. Tarihsel süreçte yönetim üzerinde köklü bir değişikliğe dönüşmeyen hareketler bastırılırken, 2011 olayları Mübarek'in devrilmesiyle ilk etapta amacına ulaşmıştır. Ancak sonrasında yaşanan gelişmeler demokratikleşme sürecinin yönetimin devrilmesiyle bitmeyeceğini göstermiştir.

Mısır halkının Mübarek'in devrilmesi için ve demokratik düzen talepleriyle meydanlarda ölümü göze alan mücadelesine Mübarek rejimi tarafından sert karşılıklar

¹⁵⁴ Çakı, F., *a.g.e.* 126.

¹⁵⁵ Erdağ, R. ve Peker, K. Küreselleşme Sürecinin Demokrasi Üzerine Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1); 211-220.

verilmiştir. Mısır halkının orantısız güce maruz kalması karşısında diğer ülkelerden gelen tepkiler bu süreçte Mısır halkını korumaya yetmemiştir. Mübarek rejimi tarafından halka yapılan sert müdahaleler sonrasında BM Genel Sekreteri ve Avrupa Birliği, Mısır'daki şiddetin durdurulması ve gerekli reformların yapılacağı sözünün açıkça verilmesinin gerekliliğini dile getirmiştir. ABD ve İngiltere Mısır halkına yönelik şiddeti kınamıştır. Arap Birliği, Mısır'da değişimin bir an önce tesis edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. İran protestoları açıkça desteklemiştir. Mübarek, iç ve dış baskılar karşısında görevini bırakmak zorunda kalmıştır.

Devrim sonrası Mısır'da yaşananlar, halk devriminin görüldüğü gibi başarılı olamadığını gösterdi. Mübarek'in iktidarı terketmesiyle yönetimi devralan Yüksek Askeri Konsey, Mübarek döneminden farksız uygulamalar ortaya koydu. Mısır'ın demokrasiye geçiş sürecini geciktiren Konsey ile Mısır, içte istikrarsız dışta da pasif bir politika izledi. Mübarek rejiminin devrilmesi için mücadele veren halk, yeni düzende Yüksek Askeri Konsey'in yönetiminden kurtulmak için tekrar meydanlarda toplanarak gösteriler düzenledi. Mübarek rejiminin devrilme sürecinde halkın yanında gözüken ordu, Yüksek Askeri Konsey emrinde halka sert müdahalelerde bulunmaktan kaçınmadı. Yüksek askeri Konsey yönetimi altında Mısır ordusunun halka ateşli silahlarla müdahale ettiği, yüzlerce kişinin öldüğü, binlerce kişinin yaralandığı ve gözaltılarla binlercesinin tutuklandığı görüldü. Yaşananları tüm dünya şaşkınlıkla izlemiş fakat herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Mısır halkı verdiği demokrasi mücadelesinde kendisini Mübarek rejiminden daha otoriter, baskıcı ve şiddet yanlısı bir yönetimin içinde bulmuştur. Ayrıca Mübarek rejimi iktidardan uzaklaştırılmış olsa da Mübarek döneminden kalan asker ve yargı mensupları ülkenin siyasi tarihinde etkin güç olmaya devam etmiştir.

Yüksek Askeri Konsey gözetiminde seçimlerin geç de olsa yapılmasıyla demokratik bir adım atan Mısır, demokrasi mücadelesinde ordudan sonra yargı engeli ile karşılaşmıştır. Müslüman Kardeşlerin desteklediği Özgürlük ve Adalet Partisi'nin kazandığı seçimler ile birlikte meclis çalışmalarına başlamak isteyen parlamento, seçimlerin kurallara uygun gerçekleşmediği iddiasıyla yargı organları tarafından kapatılmıştır. Milletvekillerinin meclise girmeleri engellenerek demokratik süreç durdurulmuştur. Parlamantonun kapatılmasının ardından milletvekilleri halkla birleşerek meydanlara inmiş ve gösteriler yapmıştır.

Yüksek Askeri Konsey'in kontrolü altında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrasında da demokratik sürece geçiş sağlanamamıştır. Seçim sonuçlarına göre Cumhurbaşkanı seçilen Mursi, kendisini seçen halkın temsil edildiği parlamento önünde yemin edememiştir. Mursi'nin göreve geldikten sonra öncelikli olarak parlamentoyu yeniden toplama girişimleri ise yargı tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Yüksek Askeri Konsey, yargı kararlarının aksine hareket ettiği gerekçesiyle Mursi'ye tepki göstermiştir.

Mursi, engellemelere rağmen yeni anayasayı referanduma sunarak kabul edilmesini sağlamış olsa da Mursi'nin seçim öncesi aldığı destek bir yıllık iktidarı süresince giderek azalmıştır. Mubarek'in devrilmesini sağlayan muhalif gruplar arasındaki ayrışma, Mursi döneminde devam eden istikrarsızlığın temel sebepleri arasında olmuştur. Çıkarları çatışan gruplar, muhalefet tarafına kayarak ordu ile işbirliğine gitmiştir. Mısır'da halk, Mübarek yanlıları, ordu yanlıları, Mursi yanlıları, Müslüman Kardeşler, devrim yanlıları ile bunlara karşıt gruplar gibi değişik kutuplara ayrılmıştır. Bu gruplar arasında uzlaşma sağlanamadığından dolayı protestolar artarak devam etmiş ve kontrol altına alınamamıştır. Mursi, cumhurbaşkanı seçilmesinin yıldönümünde muhalefetin yoğun protestolarıyla karşılaşmıştır. Mursi'nin izlediği politikalardan rahatsız olan muhalefet, Mursi karşıtlarıyla beraber gösteriler düzenlemiştir. Kitlel gösterilerin önünü alamayan Mısır ordusu 3 Temmuz'da yaptığı askeri müdahale ile yönetime el koymuştur. Böylece demokratik sürecin işletilmesiyle cumhurbaşkanı seçilen Mursi, darbe ile demokratik olmayan yollarla görevinden alınmış oldu.

3 Temmuz darbesi ile yeni anayasanın referanduma sunulması kabul edilmiş olması, ardından yapılan seçimlerle Sisi'nin cumhurbaşkanı seçilmiş olması Mısır'da demokrasi ve istikrar adına bir güven ortamı oluşturmamıştır. Sisi döneminde Müslüman Kardeşler'in terör örgütü ilan edilmesi, örgütün faaliyetlerine katılan, örgüte üye olan, örgüt ile ilgili yazılı veya sözlü propaganda yapan herkesin aynı şekilde suçlanması ve yargılananların idam cezasına çarptırılması tepkiyle karşılanmıştır. Müslüman Kardeşlere yönelik sindirme ve ortadan kaldırma çabaları devrimin faturasının Müslüman Kardeşler'e kesildiğini göstermiştir.

Mısır halkının vermiş olduğu mücadele Mübarek'in devrilmesiyle başarıya ulaşmış gibi gözükse de Mübarek sonrası yaşananlar ile demokrasi adına kazanılanlar aynı meydana kanlı bir şekilde kaybedilmiştir. Mübarek sonrası yönetimi devralan Yüksek

Askeri Konsey'in demokrasiye geçiş sürecini geciktirmesi sonucu halk protestolarının yeniden başlaması karşısında Mısır ordusu Mübarek rejimini aratmayacak müdahalelerde bulunmuştur. Yüzlerce kişinin öldüğü olaylarda ordunun kendi halkına ateş açması dünya basınında kınanmıştır. Sivil Toplum Kuruluşları Mısır otoritelerinin şiddet kullanmasını ve tutuklamaları kınamıştır. Türkiye de Mısır'da, barış, istikrar ve güvenliğin bir an önce sağlanması gerekliliğini vurgulayarak Mısır halkını desteklediğini belirtmiştir.

Mısır halkının meydanlarda ölümü göze alarak mücadele vermesinin ardından 30 yıldır devam eden Mübarek rejimi sona ermiştir. Sistem ise otoriter tüm kurumları ve değişmez yapısıyla devam etmektedir. Ancak Arap Baharı süreci Mısır'da beklenen demokrasiyi getirememiş olsa da etkisi Ortadoğu tarihinde yadsınamaz bir gerçeklik oluşturmuştur. Bu gerçekler sosyal medyanın kitleleri organize etmede güçlü ve başarılı bir araç olmasının yanında, ayaklanmaların yaşandığı ülkelerde halkın tüm kökleşmiş yapı ve sistemlere rağmen korku eşiğini aşarak meydanlarda rejime karşı ölümü göze alarak mücadele etmiş olmasıdır. Bu tecrübe Mısır'ın toplumsal dinamiklerinde gelecekte de kendini gösterebileceği algısı oluşturmuştur. Mısır'da Mübarek'in devrilmesiyle sonuçlanan ayaklanmaların temel nedeni olan sosya-ekonomik sorunlar hala Mısır'ın başlıca sorunları arasında yer almaktadır. Ayrıca Mübarek iktidardan devrilmiş olsa da adil bir yargılanma süreci kendisine ve yakınlarına uygulanmamıştır. Sonuç itibarıyla Mübarek ailesinin tüm üyelerinin mahkumiyetleri sona ermiştir¹⁵⁶.

Mısır'da 25 Ocak Devrimi'ni ortaya çıkaran gelir dağılımındaki adaletsizlik, sosyal güvenliğin olmaması, işsizlik, çalışma koşullarının iyileştirilmemesi, kamu hizmetlerinin yetersizliği, yolsuzluk iddiaları, rejimin baskıcı politikaları, hukukun üstünlüğünün göz ardı edilmesi, polis şiddeti gibi sorunlar Mısır'da Sisi döneminde de çözüme kavuşturulmadan devam etmektedir. Ayrıca Sisi döneminde ülkede turizmin gerilemesi, yabancı yatırımların azalması, işsizliğin artması, sağlık ve eğitim sorunları gibi sosyo-ekonomik problemler de giderek artmaktadır. Sisi dönemi uygulamalarından temel gıda maddeleri ve petrol gibi enerji ürünlerindeki devlet teşviklerinin düşürülmesi, artan enflasyon ile alım gücünün düşmesi dar gelirli grubun yaşam koşullarını zorlamaktadır. Sisi döneminin baskıcı politikaları, muhalefet eden tüm grupların sistemin dışına itilmesi, demokratik taleplere cevap verilmemesi, demokratik yollarla haklarını arayan grupların

¹⁵⁶ Telci, İ. N. (2015, Şubat). *Mısır'da Devrim ve Karşı-Devrim: Başlangıç Noktasına Geri Dönüş Mü?* ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi. No 21.

tepkisine neden olmaktadır. Mısır'da 2011 yılında gerçekleştirilen devrimin tüm sorunları kaldığı yerden devam ederken aynı şekilde Mısır'da baskı ve şiddete rağmen protestolarından vazgeçmeyen kitlelerin demokratik, özgür ve çoğulcu bir yönetim talepleri düzenlenen gösterilerle dile getirilmeye devam etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Mısır'da Arap Baharı süreci ile başlayan demokratikleşme mücadelesinin devam ettiği görülmektedir.

4.3. Son Mısır Olaylarında Türkiye'nin Tutumu

Mısır ve Türkiye arasındaki ilişkiler tarihten gelen bir yakınlıkla devam etmiştir. Türkiye'nin Mısır ile ortak yönleri bulunan dış politikası da bu yakınlığı desteklemiştir. Mısır ve Türkiye'nin Suriye ve İsrail karşısındaki ortam tutumu, İran ile mesafeli duruşu ve ABD ile olan ilişkilerinin benzerliği dış politikada iki ülkeyi birbirine yaklaştırmaktadır. İki ülkenin de ABD ile işbirliği içerisinde bulunmasının gereği olarak izledikleri Ortadoğu politikaları da benzerlik göstermiştir. Türkiye, Mısır gibi Ortadoğu'da ABD'nin müttefiki konumunda olmuştur. Türkiye Ortadoğu da önemli bir aktördür ve bunun gereği olarak Arap Baharı süreci ile yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Türkiye'nin değişim sürecinde üstleneceği roller ve Mısır'ın belirleyeceği politikalar Türkiye'nin bölgedeki konumu açısından önem taşımaktadır¹⁵⁷.

Türkiye yakından takip ettiği Mısır olaylarında Arap Baharı'nı desteklemiştir. Türkiye, hak ve özgürlükleri adına mücadele veren Mısır halkının yanında duruş sergilemiştir. Türkiye'nin bu süreçte üzerinde durduğu konular özellikle geçiş döneminin kayıplar vermeden atlatılması olmuştur. Türkiye, Mısır güvenlik güçlerinin halka sert müdahaleler yapmaması noktasında sık sık uyarılarda bulunmuştur. Türkiye Arap Baharı süreci ile yaşanan olaylar sonrasında bölgeye yabancı ülkelerin müdahalelerine fırsat verilmemesi için demokratik düzene geçişin bir an önce gerçekleşmesi gerekliliğinde ısrar etmiştir. Bu yüzden Mısır'ın geçiş sürecini kendi içinde tamamlayarak kalıcı bir demokratik düzen kurmasından yana olmuştur. Türkiye'nin üzerinde durduğu bir diğer konu ise ülkenin birlik ve bütünlüğünün bozulmadan devam ettirilmesi olmuştur¹⁵⁸.

¹⁵⁷ Çakmak, C., Yetim, M. ve Çolak, F. G. (2014). *Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye.*, Sandıklı, A., Kaya, E. (Editörler). Ortadoğu'da Değişim ve Türkiye. İstanbul: BİLGESAM Yayınları, 119-166.

¹⁵⁸ Zengin, G. (2013). *Kavga*. İstanbul: İnkılap Yayınları, 21 – 65.

Türkiye'nin Mısır'da Arap Baharı sürecinin yaşanmasına kadarki süreçte Mübarek yönetimine yönelik zaman zaman yapılan reform çağrılarının dışında ciddi eleştirileri olmamış ve iki ülke arasında işbirliği sürdürülmüştür. Ancak Arap Baharı ile Mısır'da yaşanan gelişmeler karşısında Türkiye tepkilerini ilk ortaya koyan ülkelerden olmuştur. Türkiye Mısır'ın Mübarek ile daha fazla devam edemeyeceğini görerek Mısır olaylarında Tahrir Meydanı'nda direnen halkın yanında tavır almış ve Mübarek'e halka karşı sert müdahalelerden kaçınması uyarısında bulunmuştur. 1 Şubat 2011'de TBMM'de parti grubunda yaptığı bir konuşmada Erdoğan, Mübarek'ten halkın taleplerine cevap verilmesini, gerekli reformların yapılmasını ve baskı rejiminin terk edilmesini istemiştir. Türkiye tarafından yapılan diğer açıklamalarda da Mısır'da halkın talepleri doğrultusunda siyasi dönüşümün gerçekleştirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu açıklamalar Mübarek yönetiminin tepkisini çekmiştir. Zira Türkiye genel olarak çevresiyle izlediği sıfır problem politikası gereğince Mübarek dönemi ile de yakın ilişkiler kurmuş ve işbirliği içerisinde olmuştur. Erdoğan'ın konuşmasını henüz Mübarek'in iktidarını sürdürdüğü bir zaman diliminde yapmış olması ve açıkça bir ülke liderine iktidardan çekilme çağrısı yapması uluslararası ilişkiler açısından da riskli bir hamle olmuştur.

Türkiye, Mısır'da başlayan halk hareketi karşısında ABD ile de görüşmelerde bulunmuştur. İsrail, ABD'den Mısır'da meydanlarda toplanan halkın dağıtılması için Mısır ordusunu harekete geçirmesini isterken; Türkiye, ordunun müdahalelerini engellemek istemiş ve ABD ile temaslarda bulunarak yaşanan değişimin Mısır halkına ve bölge geleceğine getireceği demokratik kazanımlardan bahsetmiştir. Ayrıca ABD'nin benimsediği özgürlük ve demokrasi ilkelerinin gereği olarak Mısır halkına destek olması gerektiğini hatırlatmıştır. Türkiye verdiği mesajlarda halkın taleplerinin bastırılmasının daha sonra ortaya çıkan terör gruplarına zemin hazırladığını iletmıştır. Amerikan yönetiminden de 10 Şubat 2011'de beklenen açıklama gelmiş ve Mübarek'e demokrasinin önündeki engelleri açarak artık yönetimden çekilmesi mesajı iletilmiştir.

Mübarek uluslararası baskılara direnemeyerek 11 Şubat'ta görevinden çekilmiştir. Mısır'da halk devriminin başarılı olması ve Mübarek'in devrilmesi sonrasında Türkiye süreci değerlendirerek Mısır'da Mübarek sonrası yönetimi devralan Yüksek Askeri Konsey'in en kısa zamanda yönetimi seçimle gelecek bir iktidara bırakmasının, kamu düzeninin sağlanarak halkın taleplerinin karşılanmasının ve Mısır'da kalıcı bir demokrasinin temin edilmesinin gerekliliği üzerine yorumlarda bulunmuştur. Yüksek

Askeri Konsey Başkanı General Tantavi'nin daveti üzerine Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile Türkiye Mısır'a ilk üst düzey ziyaretini gerçekleştirmiştir¹⁵⁹. Türkiye bu ziyaret ile Mısır ile olan ilişkilerinin yeni düzende de yakın temaslar ile devam edeceği mesajını vermiştir.

Türkiye'nin Mısır'a bir diğer ziyareti Erdoğan ile olmuştur. Erdoğan bu ziyaretinde Tantavi ile süreç hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Essam Şerif ile de biraraya gelen Erdoğan, 'Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi'nin kurulmasına ilişkin 'Ortak Siyasi Bildirge'yi imzalayarak ekonomik ve siyasi yönde işbirliğinin artırılması girişimlerinde bulunmuştur. Erdoğan yaptığı konuşmalarda birlik ve beraberlik mesajı vererek Türkiye'nin Mısır'ın yanında olduğunu ve ancak demokratik düzenin sağlanması halinde Mısır halkının verdiği mücadelenin başarıya dönüşeceğini belirtmiştir. Ayrıca Erdoğan İsrail'e karşı da ortak tutumların izlenmesi gerektiğini vurgulamıştır¹⁶⁰.

Mısır'da Yüksek Askeri Konsey yönetimi altında gecikmeli de olsa yapılan seçimler sonrasında göreve gelen Mursi döneminde de Türkiye Mısır ilişkileri devam etmiştir. Mursi'nin cumhurbaşkanı seçilmesi sonrasında Erdoğan Mursi'yi arayarak tebrik etmiştir. Türkiye Mısır'da halkın özgür iradesiyle gerçekleşen seçimlerin devamı olarak demokratik dönüşüm sürecinin ilerletilmesini, bu süreçte halkın özgür iradesine saygı gösterilerek halkın taleplerinin karşılanması gerektiğini dile getirmiştir. Bu dönüşümün Mısır'da toplumsal barış ve istikrarın korunmasına ve bölge geleceğine önemli katkı sağlayacağı mesajları verilmiştir. Mursi dış politikada Türkiye ile yakın ilişkiler kurarak bölgede güçlü aktörlerin yanında yer almaya çalışmıştır. Mursi döneminde devlet başkanları düzeyindeki ilk görüşme Mekke'deki İslam İşbirliği Teşkilatı'nın toplantısında gerçekleşmiştir. Yine Kahire'de yapılan bir konferansta üst düzey görüşme yaşanmıştır. Bu görüşmelerde Mısır ile olan işbirliği dile getirilmiştir. Mursi'nin ilk yurtdışı ziyaretlerinden biri de Türkiye'ye olmuştur. Bu görüşmelerde Türkiye Mısır'a kredi yardımıyla bulunacağını onaylamıştır ve ekonomi, eğitim, sağlık, kültür gibi alanlarda işbirliği antlaşmaları imzalanmıştır¹⁶¹.

Türkiye, Mısır'ın demokratik seçimleri gerçekleştirmiş olmasını Mısır'ın geleceği adına önemli bir adım olarak yorumlamıştır. Yeni Mısır'ın bölgede çok daha güçlü bir aktör olarak yer alacağını ve Mısır'ın Türkiye'nin bölgedeki en önemli müttefiki haline

¹⁵⁹ İnternet: Web: http://www.mfa.gov.tr/mart_.tr.mfa adresinden 18 Mart 2015'de alınmıştır.

¹⁶⁰ Telci, İ. N. (2012). Mısır 2011., *a.g.e.*, 236.

¹⁶¹ Telci, İ. N. (2013). Mısır 2012., *a.g.e.*, 204.

geleceğini iletmiştir. Mursi, Türkiye ile olduğu kadar bölgedeki önemli güçlerden biri olan İran ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Türkiye'nin de dahil olacağı böyle bir işbirliği çemberi ise büyük güçleri oldukça tedirgin etmiştir. Mursi'nin Filistin konusunda yaptığı cesur açıklamalar İsrail ve ABD'yi rahatsız etmiştir. Türkiye bu süreçte Mısır'ın izlediği yeni siyaseti ve yaptığı girişimleri desteklemiştir¹⁶².

Mursi ile yeni bir açılım yakalayan Mısır'da Arap Baharı beklenen demokratik oluşumu tamamlayamamış, Mursi'nin politikaları ve aldığı kararlar sorgulanırken artan Mursi karşıtı gösteriler sonrasında ordu yönetime el koymuştur. Mısır'da askeri darbenin yaşanması ve Mursi'nin görevden alınması sonrasında Türkiye askeri darbeye tepkilerini ortaya koymuştur. Başta Erdoğan olmak üzere birçok siyasi ve sivil toplum hareketi askeri darbeyi kınamıştır. Erdoğan, Mursi'nin görevine dönmesinin sağlanarak demokratikleşmenin önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır ve Türkiye'nin demokratikleşmeyi engelleyenlerin karşısında olacağını ifade etmiştir¹⁶³. Mursi'yi destekleyenelerin düzenlediği protestolara güvenlik güçlerinin özellikle Rabi'at-ül Adeviye ve Nahda meydanlarındaki kanlı müdahalelerini Türkiye sert bir şekilde kınamış ve iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlikler yaşanmıştır.

Türkiye, Ortadoğu ülkeleri ile kurduğu yakın ilişkilerin gereği olarak bölgedeki gelişmelere kayıtsız kalmamaktadır. Türkiye izlediği uzlaşmacı politikalarla Arap dünyasında oldukça önemli bir yer edinmiştir. Türkiye'nin bölgede demokratik, laik ve Müslüman görünümü ve Arap Baharı sürecinde izlediği politikalar sonrasında Türkiye'nin bölgede bir model olabileceği gündeme gelmiştir¹⁶⁴. Ancak Türkiye'nin gerçek bir demokrasi kültürüne hakim olmaması, kendi içinde yaşadığı sorunlarının çözülememiş olması ve ekonomik düzeyin yetersizliği tam ve etkin bir rol model olamayacağını göstermektedir. Türkiye mevcut durumda ise bu beklentiler doğrultusunda politikalarını sürdürmektedir. Türkiye Ortadoğu ülkeleri arasındaki gerginliklerde arabulucu rolü üstlenirken aynı zamanda ABD ve Batı ülkeleri ile ortak Ortadoğu politikalarına devam etmektedir.

¹⁶² Zengin, G., *a.g.e.*, 21-65.

¹⁶³ Telci, İ. N. (2014). Mısır 2013., *a.g.e.*, 176.

¹⁶⁴ Çakmak, C., Yetim, M. ve Çolak, F. G., *a.g.e.* 119-166.

SONUÇ

Mısır yakın tarihi Nasır'dan sonra siyasi arayışlar içinde geçmiştir. İsrail faktörü Mısır'ı iç ve dış politikada radikal kararlar almaya itmiştir. Mısır, ABD ve İsrail ile yakınlaştıkça bölgeden soyutlanmıştır. Bu çıkmazlar Mısır'ın içte ve dışta gücünü ve prestijini azaltmıştır. ABD'den alınan yardımların kullanılacağı alanların sınırlandırılması neticesinde bu yardımlar, Mısır ekonomisine katkı sağlamaktan uzak kalmıştır. Mısır'ı kontrolü altında tutan ABD, Ortadoğu'da daha serbest hareket ederek gücünü arttırmıştır. Mısır'ın bu süreçleri, halkı yeni çıkış yolları aramaya itmiştir. Bu boşlukta halkın yönelişi daha çok İslami hareketlere doğru olmuştur. Mısır, çözümü dışardan ithal edilen ideolojilerden çok kendi köklerinde bulmaya çalışmıştır. Nasır dönemi ideolojileri, mitolojiye dayandırılan tarih algısı ya da Sedat'ın modern görünümlü hayat tarzı Mısır halkının gerçek kimliğini yansıtmamıştır. Nasır, İslami ideolojileri desteklemezken, Sedat kendi döneminde en büyük tehdidi sol grupların oluşturduğunu düşünerek İslami kesimlerin siyasette yer almalarına izin vermiştir. Müslüman Kardeşler'in tutuklu üyelerini serbest bırakan Sedat, kendisini halka İslami hareketlerin yanında olduğu mesajını vererek tanıtmıştır.

Sedat'ın ekonomi politikalarının başarısız olması ise halkın rejime karşı tepkisinin en büyük nedenlerinden biri olmuştur. Tepkiler daha çok üniversite gençliğinden ve İslami hareket gruplarından gelmiştir. Kampus koşullarını şikayetle başlayan üniversiteli gruplar eğitimin kız erkek ayrı sınıflarda yapılması, giyim kuşamın İslami ölçülere uyması, öğrencilere yönelik içki satışlarının yasaklanması ve batı eğlence tarzının yasaklanması gibi taleplerle seslerini yükseltmişlerdir. Mezunların işsiz kalması ya da eğitimlerine uygun iş ve çalışma koşulları bulamamaları gençlerin en önemli sorunlarıydı. Protesto hareketleri Nasır rejimi tarafından idam edilen Müslüman Kardeşler üyesi Seyyid Kutub'un fikirlerinden besleniyordu. Seyyid Kutub'a göre hükümetler İslam'ın gerektirdiklerini uygulamakla sorumluydular. Aksi halde cahiliye kabul edilerek kendilerine karşı cihad açılması, bu mücadelenin sonuna kadar sürdürülmesi gerekirdi. Sedat döneminde aktif muhalefet gösteren dini gruplar aynı görüşe dayanarak başlattıkları hareket ile Sedat'ı Kudüs'ü İsrail'e vermekle suçluyorlar ve yönetimin İslami gruplara devredilmesini talep ediyorlardı. Sedat'ın El-Cihad örgütü tarafından öldürülmesinin nedeni de bu anlayışa dayanıyordu. Sedat'ın ölümünün ardından bazı gruplar tarafından çeşitli kentlerde

düzenlenen isyan ve gösteriler geniş halk kitlelerine ulaşamamıştır ve merkezi yönetim yıkılmadan devam etmiştir.

Mübarek döneminde de İslami gruplar faaliyetlerine aktif şekilde devam ettiler. Müslüman Kardeşler de militan bir grup görüntüsünden uzaklaşarak ılımlı, merkezci siyasal İslam hareketinin öncüsü konumunda ilerlemiştir. Müslüman Kardeşler özellikle üniversitelerde etkinliğini arttırmıştır. Toplumun üst düzey meslek gruplarınca ve gönüllü kuruluşlarca desteklenen örgüt üyelerinden bazıları bağımsız aday olarak parlamentoya girmeyi başarmıştır. Müslüman Kardeşler giderek parlamentodaki en güçlü muhalefet olmuştur. Muhalefetin sesini yükselttiği bu ortamda İslami kararların alınması sağlanmıştır. Sosyal, kültürel ve ekonomik sorunlara İslami çözümler bulma çabası gibi ortak amaçlar etrafında halkın desteği sağlanmıştır. Müslüman Kardeşler'in diğer ülkelerde de taraftarlarının artması ile örgüt giderek genişlemiştir. Geniş bir halk tabanına sahip olan Müslüman Kardeşler'in Arap Baharı sürecinde rolü oldukça büyük olmuştur.

Mübarek'in batı müttefiki konumunu korumak için bağımsız bir dış politika izlemediği algısı Mısır halkı ve bölge ülkelerinin tepkilerine neden oluyordu. Gizli belgeleri kamuoyuna açıklayarak dünyanın gündemine gelen Wikileaks belgelerinde Amerika ile yakın ilişkileri bulunan Mısır'dan oldukça sık bahsediliyordu. Belgelerde Mısırlı üst düzey görevlilerin Amerikan diplomat, senatör ve istihbarat birimleriyle yaptıkları görüşmeler bulunmaktaydı. Belgelere göre Mübarek ile Amerikalı Senatör John F. Kerry görüşmesinde Mübarek, "İran'ın teröristlere yardımını çok iyi bildiğini fakat bunu açıklayamayacağını" belirtmişti. Başka bir görüşmede Mısır İstihbarat Şefi Ömer Süleyman, Amerikalı Senatör George Voinovich'e "Mısır'ın en büyük düşmanlarından birinin İran olduğunu, İran ile yakın ilişkilerde bulunan Hamas üzerindeki baskılara devam edileceğini" belirtmişti. Belgelerde yer alan Büyükelçi Margaret Scobey'in Washington'a yaptığı değerlendirmede, "Mübarek'in 2011 seçimlerinde yeniden yarışacağı ve tekrar kazanacağı, Mübarek'in katılmaması durumunda seçimlere oğlu Cemal Mübarek'in ya da İstihbarat Şefi Ömer Süleyman'ın katılacağı" iddia edilmiştir. Mübarek hakkında ortaya çıkan iddialar arasında şahsına ait mal varlığının yüksek olması, kamuda işe alımlarda kayırma, yolsuzluk, seçimlerde hile yapıldığı konuşulmuştur. Mübarek döneminin sorunları arasında ABD ile olan ilişkiler, bağımsız dış politika izlenmemesi, bölgede pasif kalınması, işsizlik, ekonomik sorunlar, polis ve şiddet olaylarının artması gibi sebepler gösterilmiştir.

Mübarek rejiminden kurtulmak isteyen binlerce Mısırlı sosyal ağlarla iletişime geçerek organize olmuş ve Tahrir Meydanı'nda toplanarak büyük bir mücadele başlatmıştır. Farklı grupların biraraya gelmesiyle milyonları bulan kitle gösterileri uzun süre meydanlarda devam etmiştir. 25 Ocak 2011'de başlayan gösteriler tüm ülkeye yayılmıştır. Polis şiddetine maruz kalarak ölen Halid Muhammed Said bu gösterilerin başlangıç sebebi olsa da Mısır halkının yaşadığı baskı rejimi ve demokratikleşme çabaları esas nedenleri oluşturmuştur. Güvenlik güçlerinin sert müdahaleleriyle binlerce kişinin öldüğü olaylar dünya basınında kınanmıştır. Ordunun halka destek vermesi ve uluslararası baskılar sonrasında Mübarek 11 Şubat'ta istifa ederek görevinden ayrılmıştır.

Mübarek rejiminin devrilişi ve Mısır halkının kazandığı mücadeleden tüm dünya övgüyle bahsetmiştir. Halkın özgürlük talepleri ve verdikleri mücadele birçok ülke tarafından desteklenmiş ve özellikle Kuzey Afrika ülkelerine örnek bir model oluşturacağı beklentisi olmuştur. Devrim, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'nın otokratik rejimlerinin sarsılmasına neden olmuş, diktatör rejim ve liderlerin siyaset sahnesinden çekilmesinin önünü açmıştır. Mısır devrimi kullanılan araç ve yöntemlerle önceki devrimlerden farklılık arz etmiştir. Devrim sürecinde sosyal ağlar ve medya sayesinde geniş halk kitlelerine ulaşılarak büyük bir organizasyon sağlanmıştır. Farklı görüşteki insanlar aynı amaç etrafında birleşmişler ve devrim için mücadele vermişlerdir. Olaylarda direnişin başlangıç yerinin Rabiati-ül Adeviye meydanı olması ve "Rabia"nın kelime manasının 4 olması sebebiyle Rabia işareti kullanılmış ve direnişin sembolü haline gelmiştir. Türkiye başta olmak üzere dünya genelinde direnişe destek olan ülkeler bu sembolü kullanmıştır.

Arap Baharı sonrasında demokrasiye geçiş kolay olmamıştır. Demokratik seçimlerle göreve gelen Mursi iç siyasette asker, yargı ve muhalefet tarafından engellenirken dış siyasette de Yüksek Askeri Konsey'in belirlediği politikaların etkisinde kalarak devrimin amaçlarına ulaşmasında ve ülkenin istikrara kavuşmasında başarılı olamamıştır. Devrimin temel gerekçelerinden biri olan Mısır'ın ABD ve İsrail'in gölgesinde kalarak bölgede etkin olamadığı iddiasına karşılık devrim sonrası geçen süreçte herhangi bir atılım gerçekleştirilememiştir. Suriye sorununda pasif kalan Mısır, Filistin konusunda da Mübarek dönemi politikalarını devam ettirmiştir. Arap Baharı süreciyle Mısır'ın bölgedeki konumunda köklü bir değişim yaşanması mümkün olmamıştır. Mübarek döneminin 30 yıllık iktidarının izlerini kaldırmak kolay olmamıştır. Mursi'nin aldığı kararlar muhalefet tarafından şiddetle eleştirilmiş, Mursi karşıtı gösteriler düzenlenmiş ve Mursi'nin görevden

alınması için ordu ile işbirliğine gidilmiştir. Mursi'nin almış olduğu 22 Kasım kararları ile Mursi'nin diktatörleştiği iddia edilmiş ve Mursi'nin siyasi ortamı sakinleştirmek adına attığı geri adımlar siyasi başarısızlık olarak görülmüştür. Arap Baharı sürecinde demokrasi mücadelesi veren grupların Mursi'ye karşı güçlü bir muhalefet oluşturarak hareket etmesi karşısında Mursi daha fazla direnememiştir.

Mursi kendisine verilen 48 saatlik uzlaşma süresinin dolması sonrasında askeri müdahale ile görevden alınmıştır. 3 Temmuz askeri darbesi ile ordu ülkede kontrolü ele alarak Arap Baharı ile başlayan demokratikleşme sürecini sekteye uğratmıştır. Darbenin ardından sokaklara dökülen Mursi yanlıları ordu tarafından şiddetli müdahalelerle karşılaşmıştır. Halkın üzerine ateş açan ordu, açıkça kendi halkına karşı orantısız güç kullanarak katliam yapmıştır. 27 Temmuz ve 14 Ağustos'ta gerçekleşen her iki müdahale, dünya kamuoyu tarafından kınanmıştır. ABD Başkanı Obama, Mısır'da yaşanan olağanüstü hali kınarken, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon "güvenlik güçlerinin uyguladığı şiddeti kınadığını" bildirmiştir.

Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin devrildiği 3 Temmuz darbesinin ardından Mısır ilişkilerinde değişimler yaşanmıştır. ABD Mısır'a yaklaşık 40 yıldır yaptığı yardımları askıya almıştır. Yardımların askıya alınması kararı ile birlikte Mısır'a yapılan askeri mühimmat ve silahların sevkiyatı Temmuz ayı sonu itibarıyla tamamen durmuştur. ABD, Mısır'a "tam yetkinin bir an önce demokratik yollarla seçilecek bir sivil hükümete devredilmesi" yönünde uyarılarda bulunmuştur. Büyük bir çoğunluğu askeri yardımlardan oluşan 1,5 milyar dolarlık ABD yardımının dondurulması, Mısır rejimi tarafından tepkiyle karşılansa da darbe konusunda geri adım atılmadı. ABD 3 Temmuz darbesinin ardından Kahire'deki büyükelçisini geri çekerek, Mısır'daki Büyükelçiliği'nde diplomatik temsilini maslahatgüzar düzeyinde devam ettirdi.

Mursi yönetiminin askeri darbe ile devrilmesine ise Arap Baharı sürecinde rejimlerinin korunması için uğraşan Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkeleri destek vermiştir. Bölgedeki statükocu, otoriter devletlerin desteklediği darbe, Mısır'ın demokratikleşme deneyimini sonlandırmıştır. Mısır yeni dönemde liberal görünümlü yeni bir otoriter yapıya dönüşmüştür. İslamcı hareketlere örnek olması beklenen Müslüman Kardeşler, terörist ilan edilmiştir. Binlerce darbe karşıtı, gösterilerde öldürülmüş, Müslüman Kardeşler'in lider kadrosundan başlanarak üyeleri ile beraber yaklaşık 16 bin

kişi tutuklanmıştır. Darbe yönetimi, darbe karşıtı diğer hareketleri de bastırmak için çalışmıştır. 6 Nisan Hareketi'nin önde gelen isimleri bu kapsamda tutuklanmıştır. Bastırma politikaları ve Müslüman Kardeşler üyelerine verilen idam kararlarının ardından Sisi cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olmuştur. Sisi seçim vaatlerinde İhvan'ı tümüyle yok edeceğini dile getirmiştir. Mısır Selefi hareketinin siyasi kolu olan Nur Partisi, Adeviye meydanında yapılan katliama rağmen Sisi'nin darbesine destek vermiş ve Sisi'nin cumhurbaşkanlığını desteklemiştir. Arap Baharı sürecinde demokratikleşme mücadelesi veren, meydanlarda direnen grupların demokratik seçimle göreve gelen Mursi ve Müslüman Kardeşler'e yönelik tutumlarıyla muhalefet grubuna kaymaları ve demokratikleşmenin aksine askeri darbeye destek vermesi Mısır'ın demokratikleşmeyi nasıl okuduğu sorununun ortaya çıkarmış ve Mısır halkının demokrasiye hazır olmadığını ortaya koymuştur.

Körfez ülkelerinden Suudi Arabistan, Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan değişim dinamiklerini, siyasi aktörleri ve siyasi gündemleri kendi lehine kontrol altına almaya çalışmıştır. Suudi Arabistan bu yöndeki politikaları ile Arap Baharı sonrası dönemde çıkarlarını değişimden ve yeni aktörlerden, özellikle Müslüman Kardeşlerden yana şekillendiren Katar ile karşı karşıya gelmiştir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn ortak bir kararla Katar'dan büyükelçiliklerini çekmişlerdir. Böylece Arap Baharı sonrası çeşitli anlaşmazlıklar yaşayan Körfez ülkeleri arasındaki gerilim, diplomatik krize dönüşmüştür. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'in yayınladıkları ortak bildiride yer alan "Katar'ın diğer ülkelerin iç işlerine karışmama ilkesine bağlı kalmada başarısız olduğu ve Körfez İşbirliği Konseyi üyesi ülkelerin güvenliğini tehdit edenlere destek verdiği" yönündeki ifadeler, Katar'ın Müslüman Kardeşlere verdiği desteği hedef almıştır. Arap Baharı süreciyle oluşan ortamın Ortadoğu'da dengeleri değiştirdiği ve karşılıklı ilişkilerin gözden geçirilerek yeni politikaların takip edildiği görülmüştür.

Arap Baharı sürecine Batı'nın yorumu da bölgede yeni bir düzenin kuruluyor olduğu ve dış politikada dengelerin değişeceği yönünde olmuştur. Arap Baharı öncesinde Batı dünyası Ortadoğu'da otoriter rejimleri desteklerken Arap Baharı sürecinde halk ayaklanmalarını desteklemiş ve böylece bölgede güç dengelerinin değişeceğini göstermiştir. Batı'nın Arap Baharı sürecini desteklemesinin en önemli nedeni demokratik düzenin bölgede güven ortamını ve karşılıklı işbirliğini arttıracak beklentisi olmuştur. Avrupa Birliği Ortadoğu ülkelerini desteklemiş ve 2001 yılından itibaren bu yönde

politikalar izlemiştir. Avrupa Birliği ekonomik, siyasi ve sosyal reformları başarı ile uygulayan Ortadoğu ülkelerine mali ve teknik yardımlarını arttıracak taahhüdünde bulunmuştur. Ancak Mursi'nin devrilmesiyle askeri darbenin ülkede hakim olması ve demokrasi kazanımlarının kaybedilmesi bu beklentileri boşa çıkarmıştır. Batı'nın askeri darbeye sessiz kaldığı görülmüştür.

Mısır'da yaşanan gelişmelerin gündem oluşturduğu diğer bir ülke İngiltere olmuştur. İngiltere, sınırları içerisinde faaliyet gösteren Müslüman Kardeşler hareketinin soruşturulması için bir komisyon kurma kararı almıştır. İngiltere'de kurulan bu komisyona İngiltere'nin Suudi Arabistan'da görev yapan Büyükelçisi başkan olarak görevlendirilmiştir. İngiltere'nin bu kararı, Suudi Arabistan'ın Mısır'da Müslüman Kardeşler'in etkisizleştirilmesi yönündeki çabalarına açık bir destek olmuştur. Körfez ülkeleri arasındaki Mısır üzerinden mücadele ve İngiltere'nin Müslüman Kardeşler konusunda aldığı karar, Müslüman Kardeşler hareketine karşı bölgesel ve küresel çevreleme politikasının uygulanmaya çalışıldığını göstermiştir.

Müslüman Kardeşler'in örgütlenmeye başladıktan sonra hızla yayılmasında ve geldiği noktada siyasi bir partiye dönüşmesindeki temel etken Mısır'daki geniş muhafazakar halk tabanının, ülkenin geleceği adına üretilen modeller içinde İslam anlayışını desteklemesidir. Ortadoğu'ya bu bağlamda bakıldığında din ve siyaset ilişkisinin çıkmazları, İslami oluşumların siyasi eğilimlerden uzak duramaması da aynı geçmişin sonucudur. Ancak Ortadoğu İslam anlayışının dışında diğer din ve inanışlara da ev sahipliği yapmış çok kültürlü bir coğrafyadır. Bu topraklarda kurulacak yönetim şeklinin bu yapıya uygun olarak kapsayıcı bir model olması gerekir. Müslüman Kardeşler'in genişlemesine yardımcı olan İslam anlayışı, aynı değerlere sahip geniş bir halk tabanı tarafından desteklenmiş olsa da savunulan İslami yönetim anlayışı bütün Mısır halkının benimsediği tek değer olmadığından dolayı Müslüman Kardeşler'i siyasi ortamda engellemiştir.

Müslüman Kardeşler'in önündeki engeller Arap Baharı sürecinde demokratik yollarla kazanılmış hakkın ellerinden alınması şeklinde görülse de temel sebep Mısır'ın kökleşmiş otoriter yönetim anlayışı ile rejim karşıtı, istikrarı bozacak her türlü oluşumun güçlenip kontrolü ele almasının engellenmesi üzerine kurulu olan düzendir. Bu yüzden demokratikleşme çabalarında nihai başarı sağlanamamıştır. Bu başarısızlık Müslüman

Kardeşler üzerinde iddia edilen, devletin her kademesinde güçlü oldukları yönündeki tezi çürütmekle beraber, Mısır'da askeri kanadın, yargının, kökleşmiş bürokratik kadronun ve gücünün, Müslüman Kardeşler ya da diğer gruplar tarafından iyi okunamamış olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu dinamikleri ve halkın bütününe kapsayacak başka bir üst oluşumun ise yine aynı demokrasi çıkmazına gireceği muhtemeldir.

Ortadoğu ülkelerinin genelinde ve Mısır'da da yönetimi elinde tutan güç odaklarının rejimi ya da kendilerini tehdit edebilecek İslami muhalefet oluşumları sert müdahalelerle bastırdıkları ve engelledikleri görülmektedir. Müslüman Kardeşler de uluslararası alanda örgütlenmiş geniş bir yapılanmadır. Müslüman Kardeşler'in Mısır'da seçimleri kazanarak yönetimi eline alacak olması devletin çıkarları ya da kendi ideolojileri adına mı hareket edecekleri endişesini doğurmuştur. Burada devletin çıkarlarından kasıt düzenin ve istikrarın sorgulanmadan devamı talebi ise muhtemelen bunda bir değişim olacaktı; kendi ideolojilerine uygun bir düzenin demokrasinin gereklerine hitap edecek ve Mısır'ın çok kültürlü yapısını kapsayacak şekilde nasıl kurulacağı soruları da aynı endişelerle yaşatılmadan ortadan kaldırılmıştır.

Arap Baharı ile yaşanan halk ayaklanmaları ile gelişen süreçte Müslüman Kardeşler'in demokratik seçimlerle iktidarı kazanması sonrasında demokrasi ve İslami yönetim algısının nasıl uygulanacağı sorunsalı, Mısır'ın kökleşmiş güç odakları tarafından kendi konumlarına ya da rejime tehdit olarak görüldüğünden dolayı cevapsız kalmıştır. Mısır'da 3 Temmuz darbesi olmasaydı Mısır tarihine halk ayaklanmalarının diktatörleri devirebildiği, Müslüman Kardeşler'in İslami hedeflerle genişlemesi ve bir siyasi partiye dönüşmesinin ardından demokratik seçimleri kazanarak yeni bir düzen kurduğu gibi notlar düşülebilirdi. Ancak bundan sonrasında büyük ihtimalle tarih, engelenen grupların, bu gruplar İslami amaçlar güdüyorsa İslam ve terör kelimelerinin aynı cümlede yer aldığı örgüt adlarıyla, yeniden örgütlenip demokratik olmayan yollarla iktidarı ele geçirmeye çalıştığı ve sonrasında iç ve dış güç odakları ile çatışma yaşandığı gibi olayları yazmaya devam edecektir.

Mübarek döneminin otoriter yapısı gücünü daha çok ordunun desteğinden sağlıyordu. Böylece halk üzerinde baskı politikası devam ediyor ve halk sesini duyuramıyordu. Mübarek dönemi yolsuzluk iddialarının üstü de kapatılıyordu. Mısır'da istikrar, düzenin devam etmesi yönünde yeniliklere kapalı bir sistem ile sağlanıyordu. Bu

sistemin iyi analiz edilememesi halk ayaklanmasının Mübarek'in devrilmesiyle başarıya ulaştığı algısını oluşturmıştu. Ancak süreç içinde görüldüğü gibi Mübarek döneminin 30 yıllık iktidarı devletin tüm kurumlarında kökleşmiş yapısıyla kolay kolay değiştirilemeyecekti. Nitekim Müslüman Kardeşler'in siyasi süreçte aktif olmalarına, Mursi dönemi ile getirilecek yeniliklere ve radikal tüm adımlara başta ordu ve yargı kanadı olmak üzere sistem izin vermemiştir. Mısır'da çözüm bekleyen demokratikleşme, ekonomik sıkıntılar, işsizlik, bağımsız dış politika, Filistin meselesi, Sudan meselesi ve diğer sorunların öncelikle Mısır'ın kendi iç dinamiklerine takıldığı görülmüştür. Mısır'da rejim kökleşmiş yapısıyla devam ederken demokratikleşme çabalarının sonuçsuz kalmasıyla beraber mevcut sorunların çözülmesi, istikrar ve toplumsal barışın yakalanması kısa vadede mümkün gözükmemektedir.

KAYNAKLAR

- Açıklan, S. (2009). *Muslim Brotherhood's Relationship With Egyptian Governments From 1952 To 2008: An Accomodational And Confrontational Relationship*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Açıkses, E. ve Doğanay, R. (2010). *Amerika'nın Yüz Yıllık Ortadoğu Hayali: Chester Projesi*. Fırat Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Ahmed, R. S. (1989). *İslami Direniş Haritası (Benna'dan İslambuli'ye)*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Altundağ, Ş. (1943). Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüt. *Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, I (2).
- Altundağ, Ş. (1945). *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841, I.Kısım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Amin, S. and El Kenz, A. (2005). *Europe and the Arab World Patterns and Prospects for the New Relationship*. London: Zed Books.
- Anderson, M. S. (1983). *The Eastern Question (1774 - 1923)*. London.
- Arı, T. (2007). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1989). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ataöv, T. (1975). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. Ankara: Ankara SBF Yayınları.
- Ataöv, T. (2010). *Emperyalizmin Afrika Sömürüsü*. İleri Yayınları.
- Avcioğlu, D. (1997). *Devrim ve "Demokrasi" Üzerine*. Tekin Yayınevi.
- Awadi, H. (2004). *In Pursuit of Legitimacy: The Muslim Brothers and Mubarak, 1982-2000*. London: Tauris Academic Studies.
- Ayhan, V. (2011, Şubat). Mısır Devriminin Ayak Sesleri. *Ortadoğu Analiz*, 3(26).
- Ayhan, V. ve Ayhan-Algan, N. (2011). *Mısır Devrimi ve Mübarek: Bir Diktatörün Sonu*. IMPR Rapor, No: 6.
- Beaumont, P. (2012). 'Mohammed Morsi Signs Egypt's New Constitution into Law'. *Guardian*, Aralık.
- Beetham D. ve Canatan, B. (2006). *Demokrasi ve İnsan Hakları*. Liberte Yayınları.
- Behrens-Abouseif, D. (2008). *Cairo Of The Mamluks: A History of Architecture And Its Culture*. New York: Macmillan.
- Benna, H. (2007). *Hatıralarım (Müslüman Kardeşler)*. (çev. Eryarsoy, M. B.). İstanbul: Düşünce Yayınları.

- Benna, H. (2010). *Risaleler*. (çev. Eren, M., Akbaş, A., Akbaş, M., Songül, R.). İstanbul: Nida Yayıncılık.
- Birdal, A. ve Günay, Y. (2013). *Arap Baharı Aldatmacası*. Yazılama Yayınevi.
- Bodur, H. (2005). *Kronolojik 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. Ankara: Çağlar Yayınları.
- Burns, W. J. (1985). *Economic Aid and American Policy Toward Egypt: 1955-1981*. Albany: State University of New York Press.
- Cevdet, A. (1994). *Tarih-i Cevdet*. (haz. D. Günday ve M. Çevik). İstanbul: Çevik Matbaacılık. (Eserin orijinali Cevdet, VI, 1309).
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Clot, A. (2005). *Kölelerin İmparatorluğu Memlüklerin Mısır'ı*. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Coşkun, M. K. (2007). *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*. Dipnot Yayınları.
- Curta, F. (Eds.) (2008). *The other Europe in the Middle Ages: Avars, Bulgars, Khazars, and Cumans*. ISSN 1878-8103, Brill.
- Çağlayan, S. (2010). *Müslüman Kardeşlerden Yeni Osmanlılara İslamcılık*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çakı, F. (2011). Arap Baharı: İslam Üzerine Söylemsel Bir Dönüşümün Habercisi Mi? *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(2).
- Çakmak, C. (2007). Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü Mü?. *Akademik Ortadoğu*, II(1).
- Çakmak, C., Yetim, M. ve Çolak, F. G. (2011, Nisan). *Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye*. BİLGESAM, Rapor No: 31.
- Çakmak, C., Yetim, M. ve Çolak, F. G. (2014). *Ortadoğu'da Devrimler ve Türkiye.*, Sandıklı, A., Kaya, E. (Editörler). *Ortadoğu'da Değişim ve Türkiye*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Çubukçu, M. (2012). *Yıkılsın Bu Düzen! Arap Ayaklanmaları ve Sonrası*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dabashi, H. (2012). *The Arab Spring: Delayed Defiance And The End Of Postcolonialism*. Zed Books Limited.
- Erdağ, R. ve Peker, K. Küreselleşme Sürecinin Demokrasi Üzerine Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1).
- Ertem, C. ve Esayan, M. (2013). *Dünyayı Durduran 60 Gün Meydan, Darbe, Demokrasi*. Nesil Basım Yayın.
- Ertürk, S. (1993). *Diktacı Tutum ve Demokrasi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Eskandar, W. (2013-Temmuz). *İhvan ve subaylar: Anlaşmalarla dolu bir tarih*. DÜBAM, Mısır'da Askeri Darbe ve İhvan-ı Müslimin.
- Feiler, B. S. (2011). *Generation Freedom: The Middle East Uprisings and the Remaking of the Modern World*. Harper Perennial.
- Gardner-Lloyd C. (2011). *The Road To Tahrir Square: Egypt And The United States From The Rise Of Nasser To The Fall Of Mubarak*. The New Press.
- Gelvin, J.L. (2012). *The Arab Uprisings: What everyone needs to know*. Oxford University Press.
- Goldschmidt Jr., A. and Davidson, L. (2011). *Kısa Ortadoğu Tarihi*. İstanbul: Doruk Yayınları.
- Güler, Z. (2004) *Süveyş'in Batısında Arap Milliyetçiliği Mısır ve Nasırcılık*. İstanbul: Yenihayat Kütüphanesi.
- Haddad, B., Bsheer, R. and Abu-Rish, Z. (Eds.). (2012). *The Dawn Of The Arab Uprisings: End Of An Old Order*. Pluto Press.
- Havva, S. (1980). *50. Yılında Müslüman Kardeşler Hareketi*. Konya: Uysal Kitabevi.
- Hayter, W. (1924). *Recent Constitutional Developments in Egypt*. Cambridge University Press.
- Hobsbawm, E. J. (2007). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. Agora Kitaplığı.
- Human Rights Watch. (2010, December). *Elections in Egypt: State of Permanent Emergency Incompatible with Free and Fair Vote*. ABD.
- Ibrahim, S.E. (2002). *Egypt Islam and Democracy: Critical Essays*. Cairo: American University in Cairo Press.
- İnat, K. ve Ataman, M. (Editörler). (2013). *Ortadoğu Yıllığı 2012*. İstanbul: Açılım Kitap.
- İnat, K., Ataman, M. ve Telci, İ. N. (Editörler). (2011). *Ortadoğu Yıllığı 2010*. İstanbul: Açılım Kitap.
- İnat, K., Ataman, M. ve Telci, İ. N. (Editörler). (2014). *Ortadoğu Yıllığı 2013*. İstanbul: Açılım Kitap.
- İnat, K., Ataman, M., Aydın, F. ve Yıldırım, B. (Editörler). (2012). *Ortadoğu Yıllığı 2011*. İstanbul: Açılım Kitap.
- İnternet: '300 killed' so far in Egypt protests. Web: <http://www.news24.com/Africa/News/300-killed-so-far-in-Egypt-protests-20110201> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.
- İnternet: Bûrvîn, A. S. Afrika Birliği ve Libya'nın Afrika Siyaseti. Web: <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/22-BRAKI.pdf> adresinden 15 Haziran 2015'de alınmıştır.

İnternet: Devrimden Darbeye Mısır. Web: <http://setav.org/tr/devrimden-darbeye-misir/haber/1327> adresinden 22 Temmuz 2015’de alınmıştır.

İnternet: Duman, B. Tanrıverdi, N. Hasan El-Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumundan Gözlemler. ORSAM. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3481> adresinden 06 Temmuz 2015’de alınmıştır.

İnternet: Egypt Army: Will not use violence against citizens. Web: <http://af.reuters.com/article/egyptNews/idAFLDE70U2JC20110131> adresinden 18 Aralık 2014’de alınmıştır.

İnternet: Ekici, B. Mısır Arap Cumhuriyeti Yönetim Sistemi. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi. Web: http://www.arem.gov.tr/ortak_icerik/arem/Projeler/21yy/misir.pdf adresinden 15 Haziran 2015’de alınmıştır.

İnternet: Firik, M. K. Afrika’da Nil Sularının Paylaşımı Sorunu. Web: <http://misirbulteni.com/afrikada-nil-sularinin-paylasimi-sorunu/> adresinden 15 Haziran 2015’de alınmıştır.

İnternet: Hüsnü Mübarek tahliye edildi. Web: <http://www.bik.gov.tr/husnu-mubarek-tahliye-edildi-haberi-46371/> adresinden 18 Temmuz 2015’de alınmıştır.

İnternet: Hüsnü Mübarek ve Ailesinin Serveti 70 Milyar Dolar. Web: <http://www.amerikaninsesi.com/content/husnu-mubarek-ve-ailesinin-serveti-70-milyar-dolar-115496039/892471.html> adresinden 12 Mayıs 2015’de alınmıştır.

İnternet: Kalabalık, A. A. Karşılaştırmalı 2012 ve 2014 Mısır Anayasaları. Web: <http://setav.org/tr/karsilastirmali-2012-ve-2014-misir-anayasalari/yorum/14350> adresinden 18 Mart 2015’de alınmıştır.

İnternet: Katliam sonrası gergin bekleyiş. Web: http://www.ntv.com.tr/dunya/katliam-sonrasi-gergin-bekleyis,CcMPD92qUkyWSW_-zx-fOQ adresinden 18 Mart 2015’de alınmıştır.

İnternet: Kılıç, S. Mavi Nil Nehri Üzerinde Mısır-Etiyopya Uzlaşmazlığı. ORSAM. Web: <http://www.orsam.org.tr/tr/SuKaynaklari/analizgundemgoster.aspx?ID=4542> adresinden 15 Haziran 2015’de alınmıştır.

İnternet: Kronoloji: Mısır Devrimi. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-mubarek-sonrasi-misir> adresinden 11 Şubat 2015’de alınmıştır.

İnternet: Kronoloji: Mısır Devrimi. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-misir-devrimi> adresinden 15 Kasım 2014’de alınmıştır.

İnternet: Locals in Sharm-el-Sheikh convinced Mubarak is holed up there. Web: <http://www.telegraph.co.uk/news/8290760/Locals-in-Sharm-el-Sheikh-convinced-Mubarak-is-holed-up-there.html> adresinden 11 Aralık 2014’de alınmıştır.

İnternet: Mısır'ın Başbakanı Hişam Kandil. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirin-basbakani-hisam-kandil> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Mısır'ın Siyasi Görünümü. Web: <http://www.mfa.gov.tr/misir-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden 11 Temmuz 2015'de alınmıştır.

İnternet: Mısır'ın Yeni Lideri Mursi. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirin-yeni-lideri-mursi> adresinden 11 Mart 2015'de alınmıştır.

İnternet: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi. Web: <http://setav.org.tr/misirda-donusumun-anatomisi/rapor/888> adresinden 28 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Mısır'da halk ayaklanması birinci yılında. Web: <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=194237> adresinden 18 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Mısır'da kilise saldırısına protesto. Web: http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/01/100107_egypt_coptic.shtml adresinden 16 Temmuz 2015'de alınmıştır.

İnternet: Mısır'ı yöneten güç: Yüksek Askeri Konsey. Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/misiri-yoneten-guc-yuksek-askeri-konsey> adresinden 12 Mayıs 2015'de alınmıştır.

İnternet: Mısırlı muhalif genç uyuşturucudan ölmemiş. Web: <http://www.milliyet.com.tr/misirli-muhelif-genc-uyusturucudan-olmemis/dunya/dunyadetay/07.07.2011/1411334/default.htm> adresinden 11 Mayıs 2014'de alınmıştır.

İnternet: No: 195, 8 Temmuz 2013, Mısır'da Göstericilere Ateş Açılması Sonucu Yaşanan Can Kayıpları Hk. Web: http://www.mfa.gov.tr/no_-195_-5-temmuz-2013_-misir_da-gostericilere-ates-acilmasi-sonucu-yasanan-can-kayıplari-hk_.tr.mfa adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: No: 211, 27 Temmuz 2013, Mısır'da Dün Gece Gerçekleşen Sivil ve Barışçıl Gösterilere Müdahale Edilmesi Hk. Web: http://www.mfa.gov.tr/no_-211_-27-temmuz-2013_-misir_da-dun-gece-gerceklesen-sivil-ve-bariscil-gosterilere-mudahale-edilmesi-hk_.tr.mfa adresinden 12 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Protesters torch Egypt police post. Web: <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/01/201112734210243448.html> adresinden 11 Aralık 2014'de alınmıştır.

İnternet: Scenesetter: President Mubarak's Visit To Washington. Public Library Of Us Diplomacy Web: https://wikileaks.org/plusd/cables/09CAIRO874_a.html adresinden 19 Eylül 2015'de alınmıştır.

İnternet: Tahrir Meydanı'nda iki milyon gösterici!. Web: <http://www.milliyet.com.tr/tahrir-meydani-nda-iki-milyon-gosterici->

dunya/dunyadetay/01.02.2011/1346839/default.htm adresinden 11 Aralık 2014’de alınmıştır.

İnternet: Web: Devrimden darbeye. <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/devrimden-darbeye> adresinden 11 Aralık 2014’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://english.ahram.org.eg/News/45982.aspx> adresinden 11 Ocak 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://misirbulteni.com/ittihadiyye-olaylari-davasi/> adresinden 18 Mart 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/newsnight/9501505.stm> adresinden 06 Temmuz 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://setav.org.tr/devrimden-darbeye-misir/haber/1327> adresinden 11 Aralık 2014’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/misirda-529-kisiye-idam> adresinden 18 Mart 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: http://www.bbc.com/turkce/haberler/140605_canli_misir_suriye_secim adresinden 18 Mart 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://www.biography.com/people/hassan-al-banna-9198013> adresinden 12 Mayıs 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25802129.asp> adresinden 18 Haziran 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: http://www.mfa.gov.tr/mart__.tr.mfa adresinden 18 Mart 2015’de alınmıştır.

İnternet: Web: <http://www.sde.org.tr/tr/newsdetail/halk-iradesine-darbe-karsisinda-dunyanin-imtihani-konferansi/3495> adresinden 22 Aralık 2014’de alınmıştır.

İnternet: Web: <https://line.do/tr/halk-sokaga-dokuldu/17h/vertical?lang=tr> adresinden 11 Aralık 2014’de alınmıştır.

Kabacalı, A. (2000). *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Kalabalık, A. A. (2011). *Mısır’da Değişim Süreci ve Anayasa Arayışı*. Seta Analiz, Şubat 2013.

Karal, E. Z. (1988). *Osmanlı Tarihi, VII*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi, V*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kardaş, Ü. (2010). *Ulus-Devlet ve Küreselleşme Kısacasında Demokrasi ve Hukuk Krizi*. İletişim Yayınları.

Keane, J. (2010). *Medya ve Demokrasi*. Ayrıntı Yayınları.

- Kennedy, H. N. (Eds.) (2001). *The Historiography Of Islamic Egypt (C. 950-1800)*. Brill Academic Publishers.
- Kepel, G. (2011). *Cihat-İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kılıç, S. (2011). *Nil Nehri Havzası Tarihi ve Son Gelişmeler*. Ortadoğu Analiz, 3(30).
- Kızıltoprak, S. (2010). *Mısır'da İngiliz İşgali- Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı (1882-1887)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koperman, K. Y. (1989). *Mısır Memlûklüleri Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kök, S. (2013, Ağustos). Ortadoğu Güncesi 21 Haziran – 20 Temmuz 2013. *Ortadoğu Analiz*, 5(56).
- Kök, S. (2013, Eylül). Ortadoğu Güncesi 21 Temmuz – 20 Ağustos 2013. *Ortadoğu Analiz*, 5(57).
- Kurt, V. (2014, Temmuz). *Tunus, Mısır, Libya Ve Suriye: Orduların "Arap Baharı"na Etkisi*. SETA.
- Lacombe, R. (2006). *Demokrasi Buhranı*. Vatan Yayınları.
- Lewis, B. (2005). *Orta Doğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Lia, B. (2000). *Müslüman Kardeşlerin Doğuşu: 1928–1942*. (çev. İ. Toker). İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Lijphart, A. (2006). *Demokrasi Motifleri (Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları)*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Lutskiy, B. (2011). *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi - 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla*. (çev. T. Keskin). Yordam Kitap.
- Mansfield, P. (1967). *Mısır İhtilali ve Nasır*. (çev. Tuncalı, E.). İstanbul: Kitapçılık Ticaret Yay.
- Marsot, A. L. S. (2007). *History of Egypt From Arab Conquest to the Present*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mitchell, R. P. (1993). *The Society of the Muslim Brothers*. New York: Oxford University Press.
- Narçın, A. (2007). *A'dan Z'ye Mısır*. Ozan Yayıncılık.
- Northrup, L. (1998). *From slave to sultan: the career of al-Manşūr Qalāwūn And The Consolidation Of Mamluk Rule İn Egypt And Syria (678-689 AH/1279-1290 AD)*. Franz Steiner Verlag.
- Noueihed, L. and Warren, A. (2012). *The Battle for the Arab Spring: Revolution, Counter-Revolution and the Making a New Era*. Yale University Press.

- Oktar, T., Genç, H. ve Varlı, A. (2010). *Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerinde Ekonomik Dönüşüm*. İstanbul: İTO Yayıncılık.
- Owen, R. (2012). *The Rise and Fall of Arab Presidents for Life*. London: Harvard University Press.
- Özdalga, E. (1998). *Sivil Toplum Demokrasi ve İslam*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özer, Y. Z. (1987). *Mısır Tarihi*. Türk Tarih Kurumu.
- Özger, Y. (2010). Mısır'ın İdari ve Sosyo-Ekonomik Yapısına Dair II. Abdülhamit'e Sunulan Bir Layiha. Middle East Special Issue, *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı*.
- Pekcan, E. ve Mustafaoğlu, M. (1997). *Tunus Ülke Etüdü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Petras, J.F. (2012). *The Arab Revolt And Imperialist Counterattack*. Clarity Press, Incorporated.
- Pınar, B. ve Ulutaş, R. (2012). *Ortadoğu; Yalancı Bahar*. Nitelik Basım Yayın.
- Prashad, V. (2012). *Arap Baharı, Libya Kışı*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Quandt, W.B. (1986). *Camp David Peace Making and Politics*. Washington: Brookings Institution Press.
- Raymond, H. (2003). *The Internaional Politics of the Middle East*. Manchester: Manchester University Press.
- Rivlin, H.A.B. (1961). *The Agricultural Policy of Muhammed Ali in Egypt*. Harvard University Press.
- Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2014, Temmuz). *Orta Doğu'da Değişim ve Türkiye*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Svec, S. (2004). *Political Culture, Islam and Public Participation in Modern Egypt*. Germany: Grin Verlag Publishing.
- Şafak, H. (2006). *Büyük Ortadoğu Projesi: İsrail'in İmparatorluk Planı*. Profil Yayıncılık.
- Tacar, P. (1999). *Terör ve Demokrasi*. Bilgi Yayınevi.
- Tanrıverdi, N. (2012). Mısır'daki Geçiş Sürecinin Aktörler Üzerinden Değerlendirilmesi. *Ortadoğu Analiz*, 4(44).
- Telci, İ.N. (2011). Mısır 2010., İnat, K., Ataman, M., Telci, İ. N. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2010*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları.
- Telci, İ.N. (2012). Mısır 2011., İnat, K., Ataman, M., Aydın, F., Yıldırım, B. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2011*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları.

- Telci, İ.N. (2013). Mısır 2012., İnat, K., Ataman, M. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2012*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları.
- Telci, İ.N. (2014). Mısır 2013., İnat, K., Ataman, M. (Editörler). *Ortadoğu Yıllığı 2013*. İstanbul. Açılım Kitap Yayınları.
- Telci, İ.N. (2015, Şubat). *Mısır'da Devrim ve Karşı-Devrim: Başlangıç Noktasına Geri Dönüş Mü?* ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi. No 21.
- Tıǧlı, İ. (2011). Tıǧlı, İ. (2011, Şubat). *Mısır'da Sosyal Hareketler: Kifaye Hareketi ve Müslüman Kardeşler*. DÜBAM.
- Tilly, C. (2011). *Demokrasi*. Phoenix Yayınları.
- Turan, Ö. (2003). *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*. İstanbul: Acar Matbacılık.
- Uluslararası Af Örgütü Raporu. (2012). *Ortadoğu ve Kuzey Afrika*. Dünyada İnsan Haklarının Durumu.
- Utvik, B. O. (1995). Filling the Vacant Throne of Nasser: The Economic Discourse of Egypt's Islamist Opposition. *Arab Studies Quarterly*, 17(4).
- Uysal, A. (2011). *Ortadoğu'da Türkiye Algısı: Mısır Örneği*. Stratejik Düşünce Enstitüsü, SDE Rapor.
- Uysal, A. ve Akşit, B. (2009). *Siyasal İslâm ve Liberalizm: Endonezya, İran, Mısır, Tunus, Türkiye*. Yakın Kitabevi.
- Watt, D. C. (1956). *Britain and Suez Canal*. London: Royal Institute of International Affairs.
- West, J. (2011). *Karama! Journeys Through The Arab Spring*. London: Heron Books.
- Wright, R. (2012). *The Islamists Are Coming: Who They Really Are*.
- Yaramış, A. (2007). Mısır'da İngiliz Sömürgecilik Anlayışı: Cromer Örneği (1883-1907). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IX(2).
- Yavuz, C. ve Erdurmaz, S. (2012). *Arap Baharı ve Türkiye: Orta Doğu'da Kırılan Fayhatları*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yılmaz, L. (2009). *Afrika*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Yiğit, İ. (2008). *Memlükler*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Yorulmaz, S. (2013, Eylül). *Mısır'da Son Dönemde Önde Gelen Laik-Liberal-Solcu Hareketler*. ORSAM Rapor No:167.
- Zengin, G. (2013). *Kavga*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Zollner, B. H. E. (2009). *The Muslim Brotherhood: Hasan Al-Hudaybi and Ideology*. Routledge Studies in Political Islam.

EKLER

EK-2. Mısır Haritası



EK-3. Wikileaks Belgesi

Scenesetter: President Mubarak's Visit To Washington, 2009 May 19

1. (S/NF) Introduction: President Mubarak last visited Washington in April 2004, breaking a twenty year tradition of annual visits to the White House. Egyptians view President Mubarak's upcoming meeting with the President as a new beginning to the U.S.-Egyptian relationship that will restore a sense of mutual respect that they believe diminished in recent years. President Mubarak has been encouraged by his initial interactions with the President, the Secretary, and Special Envoy Mitchell, and understands that the Administration wants to restore the sense of warmth that has traditionally characterized the U.S.-Egyptian partnership. The Egyptians want the visit to demonstrate that Egypt remains America's "indispensible Arab ally," and that bilateral tensions have abated. President Mubarak is the proud leader of a proud nation. He draws heavily from his own long experience in regional politics and governance as he assesses new proposals and recommendations for change.

2. (S/NF) Mubarak is 81 years old and in reasonably good health; his most notable problem is a hearing deficit in his left ear. He responds well to respect for Egypt and for his position, but is not swayed by personal flattery. Mubarak peppers his observations with anecdotes that demonstrate both his long experience and his sense of humor. The recent death of his grandson Mohammad has affected him deeply and undoubtedly will dampen his spirits for the visit which he very much wants to make. During his 28 year tenure, he survived at least three assassination attempts, maintained peace with Israel, weathered two wars in Iraq and post-2003 regional instability, intermittent economic downturns, and a manageable but chronic internal terrorist threat. He is a tried and true realist, innately cautious and conservative, and has little time for idealistic goals. Mubarak viewed President Bush (43) as naive, controlled by subordinates, and totally unprepared for dealing with post-Saddam Iraq, especially the rise of Iran,s regional influence.

3. (S/NF) On several occasions Mubarak has lamented the U.S. invasion of Iraq and the downfall of Saddam. He routinely notes that Egypt did not like Saddam and does not mourn him, but at least he held the country together and countered Iran. Mubarak continues to state that in his view Iraq needs a "tough, strong military officer who is fair"

as leader. This telling observation, we believe, describes Mubarak's own view of himself as someone who is tough but fair, who ensures the basic needs of his people.

4. (S/NF) No issue demonstrates Mubarak's worldview more than his reaction to demands that he open Egypt to genuine political competition and loosen the pervasive control of the security services. Certainly the public "name and shame" approach in recent years strengthened his determination not to accommodate our views. However, even though he will be more willing to consider ideas and steps he might take pursuant to a less public dialogue, his basic understanding of his country and the region predisposes him toward extreme caution. We have heard him lament the results of earlier U.S. efforts to encourage reform in the Islamic world. He can harken back to the Shah of Iran: the U.S. encouraged him to accept reforms, only to watch the country fall into the hands of revolutionary religious extremists. Wherever he has seen these U.S. efforts, he can point to the chaos and loss of stability that ensued. In addition to Iraq, he also reminds us that he warned against Palestinian elections in 2006 that brought Hamas (Iran) to his doorstep. Now, we understand he fears that Pakistan is on the brink of falling into the hands of the Taliban, and he puts some of the blame on U.S. insistence on steps that ultimately weakened Musharraf. While he knows that Bashir in Sudan has made multiple major mistakes, he cannot work to support his removal from power.

5. (S/NF) Mubarak has no single confidante or advisor who can truly speak for him, and he has prevented any of his main advisors from operating outside their strictly circumscribed spheres of power. Defense Minister Tantawi keeps the Armed Forces appearing reasonably sharp and the officers satisfied with their perks and privileges, and Mubarak does not appear concerned that these forces are not well prepared to face 21st century external threats. EGIS Chief Omar Soliman and Interior Minister al-Adly keep the domestic beasts at bay, and Mubarak is not one to lose sleep over their tactics. Gamal Mubarak and a handful of economic ministers have input on economic and trade matters, but Mubarak will likely resist further economic reform if he views it as potentially harmful to public order and stability. Dr. Zakaria Azmi and a few other senior NDP leaders manage the parliament and public politics.

6. (S/NF) Mubarak is a classic Egyptian secularist who hates religious extremism and interference in politics. The Muslim Brothers represent the worst, as they challenge not

only Mubarak's power, but his view of Egyptian interests. As with regional issues, Mubarak seeks to avoid conflict and spare his people from the violence he predicts would emerge from unleashed personal and civil liberties. In Mubarak's mind, it is far better to let a few individuals suffer than risk chaos for society as a whole. He has been supportive of improvements in human rights in areas that do not affect public security or stability. Mrs. Mubarak has been given a great deal of room to maneuver to advance women's and children's rights and to confront some traditional practices that have been championed by the Islamists, such as FGM, child labor, and restrictive personal status laws.

7. (S/NF) The next presidential elections are scheduled for 2011, and if Mubarak is still alive it is likely he will run again, and, inevitably, win. When asked about succession, he states that the process will follow the Egyptian constitution. Despite incessant whispered discussions, no one in Egypt has any certainty about who will eventually succeed Mubarak nor under what circumstances. The most likely contender is presidential son Gamal Mubarak (whose profile is ever-increasing at the ruling party); some suggest that intelligence chief Omar Soliman might seek the office, or dark horse Arab League Secretary-General Amre Moussa might run. Mubarak's ideal of a strong but fair leader would seem to discount Gamal Mubarak to some degree, given Gamal's lack of military experience, and may explain Mubarak's hands off approach to the succession question. Indeed, he seems to be trusting to God and the ubiquitous military and civilian security services to ensure an orderly transition.

8. (C) Egypt continues to be a major regional economic, political, and cultural power. However, economic problems have frustrated many Egyptians. Egypt's per capita GDP was on par with South Korea's 30 years ago; today it is comparable to Indonesia's. There were bread riots in 2008 for the first time since 1977. Political reforms have stalled and the GOE has resorted to heavy-handed tactics against individuals and groups, especially the Muslim Brotherhood, whose influence continues to grow.

9. (SBU) Economic reform momentum has slowed and high GDP growth rates of recent years have failed to lift Egypt's lower classes out of poverty. High inflation, coupled with the impact of the global recession, has resulted in an increase in extreme poverty, job losses, a growing budget deficit and projected 2009 GDP growth of 3.5% - half last year's rate.

10. (S/NF) Mubarak himself refuses to discuss economic assistance to Egypt, but other interlocutors may raise it. On May 7, Egypt formally and publicly accepted FY 2009 and FY 2010 assistance levels, ending a stalemate over the FY 2009 program, linked to levels, a perceived lack of consultation, and political conditionality. Based on our assessment of Egypt's most pressing assistance needs, and broad public consensus in Egypt that the educational system is seriously deficient, we would like to focus on education. We believe the Egyptians would welcome a new presidential level initiative in this area, which would also be in U.S. national interests given the critical role education will play in Egypt's political and economic development.

11. (S/NF) Israeli-Arab conflict: Mubarak has successfully shepherded Sadat's peace with Israel into the 21st century, and benefitted greatly from the stability Camp David has given the Levant: there has not been a major land war in more than 35 years. Peace with Israel has cemented Egypt's moderate role in Middle East peace efforts and provided a political basis for continued U.S. military and economic assistance (\$1.3 billion and \$250 million, respectively). However, broader elements of peace with Israel, e.g. economic and cultural exchange, remain essentially undeveloped.

12. (S/NF) Camp David also presented Mubarak with the perpetual challenge of balancing Egypt's international image as a moderate with its domestic image as pan-Arab leader. Mubarak has managed this strategic dichotomy most effectively in times of regional stability. However, the Gulf wars, and especially post-Saddam regional crises, have taxed this equation. For example, during the 2006 Lebanon war, the Bush Administration asked Egypt to side against Hizballah; at the same time Egyptian protestors demanded the peace treaty with Israel be vacated. The Egyptians were frozen, and relegated to waiting for the situation to stabilize. More recently, with Iran bringing the battlefield closer with Hamas' actions in Gaza and discovery of the Hizballah cell in Egypt, the Egyptians appear more willing to confront the Iranian surrogates and to work closely with Israel.

13. (S/NF) Mubarak has been effective as an intermediary during various phases of the Israeli-Arab conflict. In the Arafat era, Egypt worked between the Palestinian Authority and Israel. At the outset of the Abbas era, Egypt's role was unclear as the Israelis and Palestinians communicated directly, and Mubarak for a time was left with no deliverable either to the West or his public. He firmly believes, incorrectly, that the Bush

Administration "forced" the Palestinian legislative elections of 2006 (which Hamas won). Hamas' June 2007 takeover of Gaza allowed the Egyptians back into the game as a go-between, and Mubarak's team has made clear they will not cede the "Palestinian file" to another Arab state. In general, the Egyptian-Israeli strategic relationship is on solid ground, as they face a shared threat from Hamas.

14. (S/NF) The ongoing intra-Arab dispute, which pits Egypt and Saudi Arabia against Syria and Qatar and is primarily driven by Iran's regional influence, is the current test for Mubarak. For the moment the Egyptian-Saudi moderate camp is holding. Mubarak has maneuvered with reasonable effectiveness, brandishing Egyptian clout through a hastily prepared but effective summit in Sharm el Sheikh in February, but Iran's Arab surrogates (especially Qatar) continue to unsettle the Egyptians. Mubarak will rail against President Bush's decision to invade Iraq, contending that it opened the door to Iranian influence in the region. That said, the Egyptians recently told Special Envoy Ross they expect our outreach to Iran to fail, and that "we should prepare for confrontation through isolation." Mubarak and his advisors are now convinced that Tehran is working to weaken Egypt through creation of Hizballah cells, support of the Muslim Brotherhood, and destabilization of Gaza. Egypt has warned that it will retaliate if these actions continue.

15. (S/NF) Egypt views the stability and unity of Sudan as essential to its national security because of concern over its access to Nile waters and the potential for increased Sudanese refugee flows. The GOE is using development assistance in South Sudan to encourage unity. Here too, the Egyptians are jealous and sensitive to the Qatari foray into resolving Darfur, a crisis squarely in Egypt's backyard. Mubarak may ask about the potential for cooperation with the U.S. on Sudan and will probably want to hear how the Administration will approach the issue. If he agrees, Mubarak can use his stature and credibility with Bashir to make progress on Darfur and human rights issues.

16. (S/NF) Israeli-Arab peace: He will ask for continued U.S. leadership and highlight Egypt's role as moderate interlocutor. He will stress the primacy of the Palestinian track over efforts with Syria. He will press for concrete action on settlements and resist Arab gestures to Israel until the Arabs can see whether or not Netanyahu is credible. Iran: He will rail against Iranian regional influence and express pessimism about U.S. outreach to Tehran. He will make clear that there should be no linkage between Israeli-Arab peace and

Iran but will agree with the President's assessment that such linkage as does exist argues for progress on the Israeli-Palestinian track to undermine Hamas and Hizballah. Sudan: He will highlight Egypt's role as provider of humanitarian and military assistance, and stress the need to maintain stability. Intra-Arab strife: He may criticize Qatar, and perhaps Syria, as Iranian surrogates. He may ask about our plan to engage Damascus and suggest we coordinate our efforts. Iraq: He may be circumspect, but harbors continuing doubts about Maliki and his Iranian ties. He will say Egypt is open to bilateral improvement but is awaiting Iraqi actions.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ZEYBEK, Pınar
Uyruğu : TC
Doğum tarihi ve yeri : 09.05.1987 Alanya
Telefon : 0533 135 18 49

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	Devam ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü	2009

Yabancı Dil

İngilizce



GAZİ GELECEKTİR..

